

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

***Psychologické aspekty interkulturních
partnerských vztahů***

Bc. Bohumila Loučimová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Iva Štětovská
Praha, 2006

Prohlášení autorky

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala zcela samostatně a
uvádím v ní veškeré použité prameny.

Bohumila Loučimová

Poděkování a věnování

Děkuji za odbornou pomoc, praktické připomínky a lidsky vřelou podporu zejména PhDr. Ivě Štětovské. Rovněž děkuji PhDr. Monice Morgensternové za zájem, podporu a cenné rady a Jardovi Hlinkovi za velkou péči při statistickém zpracování empirické části DP. V neposlední řadě patří dík i lidem, kteří v rozhovorech ochotně poskytli údaje ze svého soukromí, a také účastníkům dotazníkového šetření.

Diplomovou práci věnuji všem lidem, kteří mají zkušenost s partnerským vztahem „přes hranice kultur“, za všechny však především jednomu z nich – svému dobrému příteli, který stál u zrodu tématu této práce.

Motto:

„Jsou tady dva lidé, kteří se milují, a v lásce nezáleží na barvě pleti,
ale záleží na charakteru a duchu člověka.“

William S. Cohen, Ministr obrany USA, 2000

Obsah

ABSTRACT	8
ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
I. Kultura jako rámec člověka a vztahů	11
I.1. VYMEZENÍ POJMU „KULTURA“.....	11
I.2. CHARAKTERISTIKY KULTURY.....	13
I.2.1. Hodnoty a kultura.....	13
I.2.2. Komunikace a kultura.....	20
I.2.3. Člověk a kultura.....	25
I.2.4. Interpersonální vztahy a kultura.....	29
II. Interkulturní partnerský vztah	36
II.1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A DEFINICE INTERKULTURNÍHO PARTNERSKÉHO VZTAHU.....	36
II.2. RYSY INTERKULTURNÍHO PARTNERSKÉHO VZTAHU.....	40
II.2.1. Kulturně rozdílná pojetí manželství.....	40
II.2.2. Vznik interkulturního partnerského vztahu.....	42
II.2.3. Partnerský vztah na dálku.....	47
II.3. ÚSKALÍ A PŘEKÁŽKY V INTERKULTURNÍCH PARTNERSKÝCH VZTAZÍCH.....	53
II.3.1. Jazyk a komunikace.....	53
II.3.2. Postoj okolí.....	57
II.3.3. Náboženské přesvědčení.....	65
II.3.4. Výchova dětí.....	67

II.3.5. Rozdělení rolí.....	72
II.3.6. Místo pro usídlení.....	73
II.3.7. Ostatní překážky.....	78
II.4. PŘÍNOSY INTERKULTURALITY DO PARTNERSKÉHO VZTAHU.....	82
II.4.1. Interkulturní identita.....	83
II.4.2. Bilingvní potomci a multikulturní rodina.....	86
II.4.3. Spokojenost v interkulturním partnerském Vztahu.....	88
II.5. ADAPTACE.....	91
II.5.1. Interkulturní adaptace.....	91
II.5.2. Adaptace v interkulturním partnerském vztahu...	92
II.5.3. Faktory úspěchu v interkulturním partnerském vztahu.....	96
<i>EMPIRICKÁ ČÁST</i>	100
<i>I. Rozhovory s českými zástupci interkulturních párů</i>	100
I.1. VÝCHODISKA A CÍLE.....	100
I.2. POPIS VZORKU.....	101
I.3. SBĚR DAT.....	102
I.4. VÝSLEDKY STUDIE A INTERPRETACE.....	103
I.5. DISKUSE.....	111
<i>II. Interkulturní partnerské vztahy v pojetí českých a finských vysokoškolských studentů</i>	114
II.1. VÝCHODISKA A CÍLE.....	114
II.2. POPIS VZORKU.....	117
II.3. SBĚR DAT.....	118
II.4. VÝSLEDKY A INTERPRETACE.....	120

II.5. DISKUSE.....	125
<i>ZÁVĚR.....</i>	<i>128</i>
<i>PŘEHLED POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY.....</i>	<i>130</i>
<i>PŘÍLOHY.....</i>	<i>i-xxxii</i>

ABSTRACT

The interethnic dating represented either by interracial or intercultural couples became interestingly more often phenomena in the czech society since 2002. The purpose of this thesis is to depict coupling across the ethnical and national boundaries and to root our findings in the context of czech cultural background and society.

In the theoretical part we are following the general concepts describing the characteristics of culture itself, the interference of culture and individuals, the different styles of communication processes and the development of interpersonal relationship in the cultural setting. In the second chapter we come to the core theme by defining intercultural intimate relationship. Attention is paid especially to the establishment of mixed dating, various features specifying the intercultural couples, the quality of long-distance relationships and several pitfalls and promises emerging in this kind of couplehood. Closing paragraphs of the theoretical part introduce the intercultural adaptation as same as the recipe for success while dating across the cultural boundaries.

The empirical part is contextualizing our theoretical conclusions in the czech cultural environment. It consists of two research directions - the qualitative study based on 8 interviews with czech respondents involved in the intercultural couple (we use some specific quotes to illustrate the theoretical paper) and the comparative study of what the finnish and czech university students believe the phenomena of intercultural dating is like.

ÚVOD

V době stále rychlejšího rozvoje komunikačních technologií, vzrůstající mezinárodní migrace obyvatelstva, spolupráce mezi jednotlivými zeměmi světa a překračování ekonomických a národních hranic mezi nimi získávají i interkulturní partnerské vztahy čím dál silnější pozici a stávají se tématem a centrem zájmu pro studie a výzkumy vedené z hlediska psychologie, pedagogiky i teorie komunikace. Téma diplomové práce vzniklo na základě pozorování vzrůstající četnosti výskytu tohoto specifického druhu partnerských vztahů v českém kulturním prostředí (míníme tím intimní partnerský vztah, kde jeden z partnerů je české národnosti). Statistické údaje ze souborů dat Českého statistického úřadu ukazují, že minimální odvoditelný počet interkulturních manželství, ve kterých česká žena uzavřela sňatek s cizincem (nepočítaje muže slovenské národnosti¹), přesahuje v roce 2002 a 2003 dvě procenta ze všech uzavřených manželství v České republice. V letech 1995 až 2001 údaje ukazují procento nižší než dvě, což je ovšem výsledek závislý také na obecně rok od roku se snižující četnosti uzavírání sňatků (viz příloha č.1). Z oficiálních dat je možné v průběhu osmi mapovaných let vysledovat kromě jiného, že v České republice se v těchto letech (1995-2003) postupně stále větší procento českých žen vdávalo za muže jiné národnosti. Z demografických statistik ČSÚ ovšem už není možné vysoudit celkovou tendenci obyvatel ČR jak mužského tak ženského pohlaví k navazování a udržování partnerských vztahů s člověkem jiné národnosti, nevíme totiž například, kolik takzvaných interkulturních párů (kde jeden z partnerů je české národnosti) bylo a je nesezdaných a kolik z nich mělo svatbu za hranicemi naší země. Smyslem této práce není statistické ověřování předpokladu, že je v České republice možné vysledovat za posledních deset

---

¹ Muže a ženy slovenské národnosti nezahrnujeme v naší práci do skupiny cizinců vytvářejících interkulturní partnerské vztahy s Čechy a Češkami z důvodu velké historické a kulturní spřízněnosti obou národů a zemí.

let vzrůstající frekvenci výskytu fenoménu interkulturních partnerských vztahů (i když tato domněnka stála u zrodu tématu diplomové práce), nýbrž snaha o teoretický popis a rozbor tohoto jevu, který považujeme za v českých zemích stále frekventovanější, jeho zasazení do domácího kulturního rámce a zmapování postojů současných českých vysokoškolských studentů (ve srovnání s vzorkem finských studentů) k popisované problematice. Téma diplomové práce vzniklo také jako reakce na nedostatečné reflektování problematiky v české literatuře a domácích výzkumných studiích v oblasti psychologických a sociologických vědních disciplín.

Pravidelně se tématem takzvaných smíšených manželství začaly zabývat některé studie v USA v padesátých letech 20. století, kdy byly Spojené státy doslova zasaženy vlnou takzvaných válečných nevěst, tedy manželek, které si domů z okupovaných a bitevních území přiváděli američtí vojáci po skončení druhé světové války. Diplomová práce si klade za úkol podívat se na téma interkulturních partnerských vztahů ve vazbě na české kulturní prostředí a na stupeň jeho relevance pro generaci českých mladých lidí, kteří nejlépe věkově odpovídají období navazování, udržování a rozvíjení partnerských vztahů.

TEORETICKÁ ČÁST

I. *Kultura jako rámec člověka a vztahů*

I.1. VYMEZENÍ POJMU „KULTURA“

Interkulturní partnerský vztah je nutné v první řadě definovat z hlediska jeho zasazení do obecného rámce vymezeného *kulturou*. Vzhledem k tomu, že konstrukt kultury je širokým fenoménem, který není ani literaturou a jednotlivými vědními obory vyjádřen jednoznačně, dovolíme si omezit jeho výklad v této práci souhrnem pro nás nejrelevantnějších charakteristik. Původní význam kultury sahal k produkci nebo tvorbě něčeho (například obilí, řemeslných výrobků) a teprve v osmnáctém století se výraz stal synonymem pro vzdělání člověka. Až od poloviny devatenáctého století se začala brát na vědomí jakási pluralita kultur, tedy možnost existence rozdílností a jejich srovnávání (Jahoda, 1992 podle Goodwin, 1999). Kulturu je podle Goodwina možné vysoudit pouze z lidského chování a z lidských činů. Tato poznámka odkazuje k obecnému *rozdělení pojetí kultury* na dvě základní:

- a) v širším smyslu zahrnuje vše, co vytváří lidská civilizace (tedy materiální a duchovní výsledky lidské činnosti jako jsou obydlí nebo náboženství)
- b) v užším smyslu se jedná o projevy chování lidí (například zvyklosti, komunikační normy či symboly sdílené určitým společenstvím) (Průcha, 2004).

Interkulturní partnerský vztah zasazujeme v této práci do širšího rámce kultury (například systému náboženství), abychom jej následně mohli popsat jako specifický druh lidského chování (tedy jako formu projevu kultury v užším smyslu).

V kontextu interkulturní psychologie a interkulturní komunikace je několik nejčastěji citovaných *definic pojmu kultury*, které jsou pro nás důležité:

Goodenough (1981, podle *FitzGerald*, 2003, s. 224) uvádí, že „kultura společnosti se skládá ze všeho, co jedinec musí znát nebo vyznávat za účelem chovat se v každé (pro členy této společnosti přijatelné) roli přijatelným způsobem“². *Goodenough* dále vysvětluje, že kultura konkrétní skupiny se vyznačuje tím, že ačkoli žádní dva z jejích členů (pokud jde například o jejich postoje nebo hodnoty) nejsou identičtí, přesto jsou rozdílnosti mezi jednotlivci omezené stejným společným rámcem.

Jedním z nejvíce citovaných autorů na poli interkulturní komunikace i dalších disciplín, které se zabývají charakteristikou a komparacemi kultur, je Holanďan *Geert Hofstede*, který se pokusil na základě rozsáhlé studie více než sta tisíc zaměstnanců firmy IBM z padesáti zemí světa popsat dimenze odlišující jednotlivé kultury. Jeho souhrnná definice uvádí, že kultura je (1994, podle *Goodwin*, 1999, s. 7) „kolektivní naprogramování mysli, které odlišuje členy jedné skupiny nebo kategorie od jiné“². *Hofstede* dále rozlišuje tři úrovně tohoto ‘programování’ - univerzální (skoro vše na této úrovni je vrozené), osobní (jedinečná úroveň, která je zčásti získaná a zčásti vrozená) a kulturní úroveň (získaná) (*Hofstede*, 1980 podle *FitzGerald*, 2003, s. 21).

Přehlednou definici kultury podává americký antropolog *R.F. Murphy* (1998, podle *Průcha*, 2004, s. 46): „kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.“ Z hlediska interkulturní psychologie je možné kultury nahlížet jako „produkty minulého chování lidí a usměřovatele budoucího chování lidí.“

---

² Všechny citace, které zahrnují výtažky ze zahraniční literatury, jsou pro potřeby této práce přeloženy autorkou DP.

Člověk je zároveň tvůrce kultury a zároveň je jí sám ovlivňován. Interkulturní psychologie zkoumá, jak lidé utvářejí kultury a jak kultury ovlivňují zpětně své tvůrce (Berry et al, 2002 podle Průcha, 2004). Lidské artefakty a duchovní výsledky lidské činnosti jsou pro vývoj, chování a činnost člověka neodmyslitelnými mantinely, určujícími jejich směr a intenzitu. Do sféry vlivu kultury na lidské chování, mezi jeho produkty a zároveň i faktory působící na kulturu zpětnou vazbou, patří samozřejmě i vztahy, tedy i vztahy intimní, partnerské. Některým konkrétním fenoménům, které jsou zprostředkovateli podílu kultury na vzniku, průběhu a výsledcích intimních partnerských vztahů (máme na mysli zejména interkulturních partnerských vztahů - tedy intimních vztahů, kde partneři pocházejí z navzájem rozdílných kultur) se budeme věnovat v následujících oddílech.

I.2. CHARAKTERISTIKY KULTURY

V této kapitole se zaměříme zejména na obecný náhled a teoretický rozbor souvislostí, v jakých se kultura odráží v hodnotovém rámci společností, v komunikaci a interakci jejich členů a nakonec v osobním životě jednotlivce. Jako hlavní koncept jsme pro zasazení zmíněných teoretických rozborů vybrali v literatuře jeden z nejpoužívanějších souborů charakteristik k popisu odlišností kultur různých zemí světa - kulturní dimenze podle Geerta Hofstedeho.

I.2.1. Hodnoty a kultura

Hodnoty jsou pro studium lidské interakce považovány za klíčový koncept, a to hlavně pokud se jedná o jejich roli v interkulturní komunikaci, tedy interakci mezi příslušníky různých kultur. Podle *Hofstedeho* tvoří hodnoty samotné jádro kultury (Hofstede, 1991), *Samovar a Porter* definují hodnoty jako „přetrvávající postoje

v preferování jednoho přesvědčení před druhým“ (Samovar, Porter, 1991, s. 108 podle FitzGerald, 2003), které nám slouží jako sociální milníky, ukazují nám normy naší společnosti a vymezují způsoby, které určují naše chování.

Jiný popis vymezuje hodnoty jako „váhy, kterými lidé oceňují a posuzují svět“ (Klopf, 1987, s. 72). Rokeach (1973 podle Klopf, 1987) považuje hodnoty za standardy nebo kritéria, které neprovázejí pouze jednání, ale i další procesy, jako například posuzování, volbu, postoj, ohodnocení, přesvědčení, nabádání, racionalizaci a atribuci příčinnosti.

Pokud zůstaneme na domácí půdě, existuje velmi podrobná definice hodnot podle Hartla, Hartlové (2000, s. 187 a 192 podle Průcha, 2004): „Hodnota je vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti v souvislosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů. Hodnoty se utvářejí v procesu socializace, jsou součástí společenského vědomí. Podle důležitosti jsou hodnoty uspořádány do systému hodnot. Systém hodnot určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka.“

U každého jedince se tak objevuje vlastní hierarchicky uspořádaný soubor hodnot, které jsou získané (naučené) z kultury (Klopf, 1987), tudíž se vlastně jedná o *kulturní hodnoty*, vycházející z širokých principů a zákonů řídících kulturu. Z toho vyplývá, že systém hodnot není vlastní pouze jedincům, ale i společenským skupinám, etnikům a národům. Kulturní hodnoty jednoho systému mají pak podle Klopfy vysokou tendenci se lišit od hodnot jiné kultury (společenství). „V různých kulturních zázemích se objevují různé pohledy na svět, založené na odlišných náboženstvích a filosofiích, široce akceptovaných tím kterým společenstvím“ (FitzGerald, 2003). Přitom se zdá, že hodnoty jsou formovány a udržovány převážně na nevědomé úrovni (Hofstede, 1980) a zároveň je jednomu společenství vlastní předpoklad, že jeho systém hodnot je univerzálně aplikovatelný pro všechny ostatní (O’Sullivan, 1994 podle FitzGerald, 2003). Podle Wierzbicka (1991, s. 69 podle FitzGerald 2003,

s. 21) nespočívá rozdíl mezi kulturami v odlišných hodnotách, ale v různých hierarchiích hodnot.

Komparace hodnotových systémů různých kultur je jedním z nejdůležitějších témat kromě jiných disciplín také právě interkulturní psychologie a interkulturní komunikace. Ačkoli se objevilo v literatuře několik systematických popisů kulturní variability, založených na empirických studiích zahrnujících velké vzorky respondentů (například Trompenaars, 1993, Schwartz, 1994, Siataram, Cogdell, 1976), nejčastěji uváděnou strukturou pro popis odlišností kultur jsou dimenze nizozemského vědce *Geerta Hofstedeho* (Hofstede, 1980, 1991), jehož studie byly pozdějšími výzkumy podporovány, vylepšovány a rozšiřovány.

Jistě by stálo za to, věnovat tématu kulturních hodnot širší prostor, jelikož však bychom tím přesáhli rámeček této práce, dovolíme si omezit se převážně na koncept, založený na tomto autorovi. Domníváme se, že je nezbytné podat v teoretickém rámci tématu interkulturních partnerských vztahů přehled alespoň Hofstedeových závěrů, i když jeho dimenze představují široký generalizující koncept a neslouží zdaleka jako nástroj k podrobnému průzkumu kulturních odlišností v konkrétním intimním vztahu dvou osob, pocházejících z různých kulturních zázemí. Ke specifickým, řekněme instrumentálním, hodnotám, které jsou každodenní součástí stejně jak interkulturního tak monokulturního intimního partnerského vztahu (například postoj k náboženství, výchově dětí, rozdělení rolí ve vztahu, k materiálnímu zabezpečení a podobně) se dostaneme ve stěžejní části práce (oddíl II.), věnované podrobnému zkoumání rozličných specifik interkulturality v intimních partnerských vztazích.

Geert Hofstede se sám ve svém zkoumání inspiroval prací dvou Američanů – sociologa Axela Inkelese a psychologa Daniela Levinsona (Průcha, 2004), kteří publikovali studii o národní kultuře (Inkeles, Levinson, 1954) a vymezili v ní tři dimenze hodnot: vztah k autoritě, sebepojetí jedince (vztah mezi jedincem a společností a individuální

chápaní maskulinity a feminity) a způsoby zacházení s konflikty (včetně zvládání agrese a vyjadřování citů). Hofstede na to navázal rozsáhlou empirickou studií, na základě které vytvořil čtyři a později (Hofstede, Bond, 1993) i pátou dimenzi národní kultury (vzorek sestával z více než sta tisíc zaměstnanců firmy IBM pocházejících z 50ti zemí světa a 66ti národností) (Průcha, 2004, Jandt, 2004). Těmito dimenzemi jsou: individualismus (versus kolektivismus), maskulinita (versus feminita), mocenský odstup (power distance), vyhýbání se nejistotě (uncertainty avoidance) a dlouhodobá orientace (versus krátkodobá orientace).

Dimenze individualismu (kolektivismu) odkazuje k rozsahu, v jakém se lidé identifikují s příslušníky skupiny (a jejími potřebami, hodnotami a cíli) nebo naopak se cítí být nezávislími, od sebe oddělenými jednotkami s vlastními potřebami, hodnotami a cíli jednání. V individualistické kultuře převažují zájmy jednotlivce nad zájmy skupiny, jako příklad udává Jandt (2004) Spojené státy americké (které se umístily v žebříčku zemí srovnávaných Hofstedem na špičce), vzhledem k vysoké tendenci hodnotit jednotlivce v USA podle toho, jakou práci vykonává, podle jeho životních úspěchů, podle typu auta, které řídí, a podobně.

Kolektivistické kultury naopak zdůrazňují spíše vztahy mezi lidmi, vzájemnou závislost členů skupiny a potlačení zájmů jednotlivce pro blaho všech. Ze zkoumaných zemí světa, které se umístily s nejvyšším indexem kolektivismu, můžeme jmenovat například Guatemalu, Ecuador a Panamu (Hofstede, 2001, s. 215, podle Jandt, 2004).

V kultuře s převažujícím individualismem se vyskytuje mnoho rozličných skupin v rámci jednoho společenství (například rodin, náboženských skupin, profesních skupinek, sociálních klubů), které díky své různorodosti a množství ovlivňují život jednotlivce jen ve specifických situacích, zatímco v kultuře vymezené spíše kolektivisticky je rozličnost zredukována na menší množství vnitřních skupinek a tudíž je zde mnohem větší a širokospektrý vliv na jednotlivce v různých etapách jeho života (Gudykunst, Ting-Toomey, Nishida, 1996). Hofstede na základě výsledků

svého výzkumu rozmístil zkoumané země na kontinuu sahajícím od vysokého individualismu po vysoký kolektivismus, přičemž podle FitzGeraldové (2003) je všeobecným pravidlem, že většina kultur světa se blíží spíše pólu vysokého kolektivismu, než vysokého individualismu.

Maskulinita (versus feminita) představuje charakteristiku, která úzce souvisí s rozsahem, do jakého společnosti zdůrazňují charakteristiky chování obecně považované za maskulinní (jako je například asertivita, soutěživost a úspěch) (FitzGerald, 2003, s. 23). V převážně maskulinní společnosti dominují materialistické hodnoty a náplň rolí odvozených od příslušnosti k pohlaví je spíše pevně vymezena, než aby bylo možné ji přizpůsobovat různým situacím. Podle Hofstedeho (1980 podle Jandt, 2004) maskulinní kultury bojují o to, aby byla zachována maximální rozlišenost mezi očekáváním od žen, a tím, co mají plnit ve své roli muži.

Feminita se jako dimenze kultury vztahuje k upřednostňování kvalit považovaných za „ženské“, například výchovy dětí, péče o druhé a kvality života (FitzGerald, 2003). Role vázané na pohlaví jsou v těchto společnostech mnohem flexibilnější a tím dovolují přesah rolových náplní mezi pohlavími.

Je třeba poznamenat, že v kulturách s více maskulinními rysy se tendence k soutěživosti, preferenci úspěchu a ambicióznosti vztahuje na obě pohlaví, stejně jako se skromnost, péče o druhé a orientace na kvalitu života vztahuje na obě pohlaví v kultuře charakterizované jako převážně femininní. Hofstede na základě výsledků studie (2001, s. 286) umístil na první pozici (tedy na pólu označující silně maskulinní kultury) Japonsko a Rakousko, na druhý konec tabulky potom Norsko a Švédsko (vysoce femininní kultury).

Mocenský odstup ('power distance') je další kategorií, která slouží k diferenciaci různých národních kultur. Jedná se o rozsah, do jakého „ti méně vlivní členové organizací a institucí akceptují fakt, že moc je ve společnosti distribuována nerovnoměrně“ (Hofstede, 1997 podle Jandt, 2004, s. 195). Jinými slovy je kultura charakterizována svou pozicí na

kontinuu mezi póly hierarchismus – rovnostářství. Dimenze odkazuje ke stupni, v jakém je ve společnosti přijímána hierarchie a nerovné rozdělení moci (FitzGerald, 2003). Podle Hofstedeho se mocenskému odstupu učí dítě už ve vlastní rodině a hierarchie je založena na takových faktorech, jako je věk, pohlaví nebo rodinné zázemí. V kultuře s vysokým mocenským odstupem je od dětí očekávána poslušnost, lidé jsou zvyklí vyjadřovat respekt k těm, kteří stojí na společenském žebříčku výše, dále je zde běžně přípustné, že lidé na vyšších pozicích prosazují svou moc, vliv a kapitál je soustředěn v rukách hrstky lidí „nahore“ a mezi platy horní a dolní vrstvy společnosti zeje široká propast.

Společnosti s nízkým mocenským odstupem směřují spíše k rovnostářství, podřízení považují své nadřízené za podobné jim samým a lidé, kteří se vyskytují na pozicích s vysokou mocí, se snaží působit dojmem méně vlivných osob, než kterými ve skutečnosti jsou. Ke každému svému členu se společnost chová pokud možno stejně a lidé nemění způsob vyjadřování a vystupování v jednání s jiným člověkem podle toho, jaký je jeho společenský status (Sohn, 1983). Hofstede (2001, s. 87) uvádí na pólu vysokého mocenského odstupu Malajsií a Guatemalu, na druhém konci škály potom Rakousko a Izrael.

Poslední z původně vymezených čtyř dimenzí národních kultur je **vyhýbání se nejistotě** ('uncertainty avoidance'). Popisuje rozsah, do jakého se lidé cítí být ohroženi nejistotou nebo neznámými situacemi. Příslušníci kultur se silnou tendencí vyhýbat se nejistotě mají nižší toleranci k „nejistotě a nejasnosti, která se manifestuje vysokým stupněm úzkosti a výdejem energie, dále vysokou potřebou formálních pravidel a absolutní pravdy a také nižší tolerancí k lidem či skupinám s deviantními myšlenkami či chováním.“ (Hofstede 1979, s. 395). Lidé v těchto společnostech mají tendenci se chovat aktivně, agresivně, emočně, nutkavě, častěji vyhledávají bezpečí a vykazují menší toleranci.

Kultury se slabým sklonem k vyhýbání se nejistotě jsou naopak spíše hloubavé, méně agresivní a emocionální, snadněji uvolněné, nebojí se

riskovat a jsou tolerantnější k odlišnostem. Pro ilustraci uvedeme, že se na kontinuu mezi silnou a slabou vyhýbavostí umístilo nejvýš Řecko a Portugalsko (silná tendence), nejnižše Singapur a Jamajka (Hofstede, 2001, s. 151).

Pátou, dodatečně rozpracovanou dimenzí se ukázala být **dlouhodobá versus krátkodobá orientace**. Tato dimenze zahrnuje hodnoty jako je šetrnost, sklon k vytváření si úspor, vytrvalost, sklon ke studiu. Země, kterým se říká „Pět ekonomických draků“ (Hong Kong, Taiwan, Jižní Korea, Japonsko a Singapur), se vyznačují takzvanou vysokou konfuciánskou pracovní dynamikou, tedy dimenzí, která byla později nazvána dlouhodobou orientací a odkazuje na „motivované, vytrvalé, zodpovědné a vzdělané jedince se smyslem pro oddanost, pracovní identitu a věrnost organizaci“ (Jandt, 2004, s. 200). Oproti dlouhodobé orientaci souvisí krátkodobá orientace s utrácením za účelem udržet krok s ostatní společností, menšími úspory, preferováním rychlých výsledků a „snahou udržet si tvář“ (Jandt, 2004, tamtéž). Na pólu dlouhodobé orientace se umístila Čína a zmíněný Hong Kong, na druhé straně potom Pákistán a Nigérie (Hofstede, 2001, s. 356).

Je nutné poznamenat, že během let, ve kterých byly Hofstedeho závěry upravovány, doplňovány a pozměňovány (ať už samotným autorem nebo jeho pokračovateli), se mnohé z dat výrazně měnily s tím, jak se měnily nezávislé proměnné a do výzkumu vstupovaly vedlejší vlivy. Máme na mysli především politický, ekonomický a společenský vývoj v jednotlivých zemích, který v průběhu dvaceti let vykazoval silný vliv na výsledky výzkumů. Kromě toho nebyly do původního výzkumu zahrnuty některé země, mimo jiné ani tehdejší Československo.

Dále je zřejmé, že všechny zmíněné dimenze kultury se v určité míře vztahují na všechny zkoumané země světa a jejich národní kultury, stručně řečeno se v každé kultuře vyskytují vždy v nějakém poměru obě opačné

tendence (například sklony blízké oběma pólům dimenze maskulinita-feminita), ale jedna z nich v té které kultuře většinou dominuje.

Ačkoli jsou Hofstedeovy dimenze na jednu stranu velmi generalizovaným souhrnem charakteristik vztahujících se k národním kulturám, každá z nich se zároveň zásadním způsobem promítá do životů jednotlivců a tedy i vztahů mezi nimi, zvláště když tito jedinci ve vzájemných vztazích pocházejí z různého kulturního zázemí. Zmíníme-li například distribuci rolí v intimním partnerském vztahu (a později v manželství), preference v orientaci na rodinu nebo naopak kariéru, postoje k lásce a sexu, výchovný styl a zacházení s rodičovskou autoritou, zasazení rodiny do širšího společenství, nebo řešení finančních otázek, dostáváme se k tématům, které patří do běžného života a zároveň do sféry, která je významně ovlivňována popisovanými koncepty kulturních charakteristik. K interferenci kulturních vlivů na osobní rovině života jednotlivce se dostaneme jednak v kapitole Člověk a kultura (kap. I.2.3., která je koncipována na podkladu výše popsaných Hofstedeových dimenzí) a hlavně dále v oddíle II., věnovaném samotným interkulturním partnerským vztahům a jejich aspektům.

Následující podkapitolu věnujeme alespoň částečnému náhledu na tak komplexní fenomén, jaký představuje komunikace a její vazba na kulturní kontext.

I.2.2. Komunikace a kultura

K pochopení interkulturní interakce je třeba věnovat se *komunikaci* jako formě lidského chování, skrze kterou vstupuje člověk do kontaktu s jinými lidskými bytostmi. Z teorie komunikace (které se zde nebudeme věnovat podrobně, neboť bychom přesáhli rámec této práce) je známo, že každé chování, které vyvolá odpověď, se stává zprávou (Porter, Samovar, 1997). Ve skutečnosti, jak říkají autoři, „nemůžeme nekomunikovat“ (s. 9). Kultura a komunikace jsou samozřejmě neoddělitelné, komunikační proces

se odehrává vždy v kontextu, který je vymezen určitým kulturním rámcem. Specifika komunikace, normy a symboly komunikačního procesu nebo osvojování si způsobů komunikace, to jsou všechno produkty lidské kultury. Komunikované významy, kategorie, koncepty nebo označení vznikají, jsou osvojovány a sdíleny příslušníky té které společnosti, a jsou tedy vymezeny konkrétní kulturou. Jazyk je vždy podmíněn kulturou, jejíž je součástí a zároveň ji popisuje a analyzuje (Oskaar, 1999). V komunikační situaci jde o vzájemné působení různých proměnných a činitelů a protože je v takových situacích vždy jedinečné nastavení podmínek i lidí do nich vstupujících, dají se všechny komunikační události považovat za do jisté míry interkulturní. Překážky v komunikaci vznikají potom tím více, čím vyšší stupeň interkulturality se vztahuje na konkrétní komunikační situaci (Sarbaugh, 1988).

Interkulturní partnerské vztahy jsou více než jiné intimní vztahy dvou lidí vystavovány širokému množství rozličných i opakovaných komunikačních situací interkulturní kvality. Interakce mezi dvěma lidmi vztahující se mimo jiné také ke kulturnímu kontextu komunikace, je doménou široké vědní disciplíny - *interkulturní komunikace*. Klopff říká (Klopff, 1987), že „interkulturní komunikace je praktikována kdekoli a kdykoli se dostanou do kontaktu lidé patřící k odlišným kulturním skupinám“ (s. 33). V procesu komunikace hraje významnou roli vedle komunikátora, příjemce, obsahu zprávy, kanálu přenosu a odpovědi také sociální a fyzický kontext přenosu, do kterého v interkulturní komunikaci zasahuje kultura s o to větším vlivem, o co rozdílnější jsou kulturní pozadí komunikátora a příjemce zprávy. Sdílení stejného významu je závislé na fenoménu atribuce, neboli přisuzování smyslu (Porter, Samovar, 1997) - procesu udělování významu pozorovanému jevu na základě naší minulé zkušenosti. Atribuce je závislá na subjektivní zkušenosti, která se utváří v průběhu života a tím se liší od jedince k jedinci. Je však nasnadě, že pokud se kulturní zázemí dvou komunikujících jedinců liší natolik, aby se

zásadně lišila i jejich subjektivní zkušenost, je pravděpodobné, že bude častěji docházet k nedorozumění.

Způsoby, jakými komunikujeme, okolnosti naší komunikace, jazyk a jazykové styly, které užíváme, a naše nonverbální chování jsou primárně funkce kultury. „Pro to, abychom pochopili slova a jednání jiných lidí, musíme porozumět jejich referenčnímu rámci percepce. Musíme se naučit porozumět způsobu, jakým vnímají svět.“ (Porter, Samovar, 1997, s. 20). Poznatek, že jednotlivé jazyky s sebou přinášejí určité nazírání světa, shrnuje interkulturní psychologie pod teorií jazykového relativismu (Pekerti, Thomas, 2003 in Průcha, 2004). Teorie jazykového relativismu navazuje na Sapir-Whorfovu hypotézu, která prohlašuje, že struktura jazyka determinuje chování a způsoby myšlení lidí v dané kultuře (Klopf, 1987).

Mezikulturní komunikace (termín překrývající se s interkulturní komunikací) se podle *Lehmanové* (1999 podle Průcha, 2004, s. 149) liší od monokulturní komunikace (mezi příslušníky stejné kultury) tím, že „subjekty vstupují do komunikačního procesu s odlišnými, kulturou determinovanými kognitivními a emocionálními strukturami, s odlišnými způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti.“ Interkulturní partnerský vztah je příkladem právě takového setkání dvou lidí na intimní rovině, které dává vzniknout specifickému diskursu a může být mimo jiné zdrojem chybné interpretace komunikovaného obsahu.

Studie komunikace v kulturním kontextu zkoumají a porovnávají komunikační vzorce napříč kulturami. Stejně jako se mnozí autoři zabývali a zabývají srovnáváním charakteristik užívaných k popisu odlišností a podobností v různých kulturách (v angličtině odpovídá těmto studiím termín 'cross-cultural'), tak existuje i řada výzkumů z oblasti teorie komunikace, založených na snaze vymezit rysy komunikačních stylů ve vazbě na kulturní kontext. Jsme si vědomi toho, že pro dostatečné postihnutí všech odlišujících aspektů verbálních i neverbálních způsobů komunikace a druhů jazyků užívaných napříč zeměmi světa zde nemáme

dostatek prostoru, neboť by jejich rozbor vystačil na samostatnou práci. V následujících odstavcích se proto budeme držet jednotné linie celé I. kapitoly a poskytneme stručný přehled a výklad čtyř základních teorií, které zachycují z různých úhlů *variabilitu komunikačních strategií* a které propojují své závěry s výše rozebranými dimenzemi kulturní variability.

1) V minulé kapitole popsaná dimenze kulturní variability – individualismus versus kolektivismus – poskytuje výkladový rámec pro první koncept, kterým je **komunikace vysokého versus nízkého kontextu** ('high-context and low-context communication'). Jedná se o teorii antropologa E. T. Halla (Porter, Samovar, 1997, Gudykunst, Ting-Toomey a Nishida, 1996), který věnoval pozornost především jedné složce komunikace – kontextu. Pro kultury s komunikací vysokého kontextu se nejvíce informací vyskytuje v rámci fyzického kontextu komunikace nebo jsou již komunikujícím známy, tudíž se těchto informací velmi málo nachází v kódované, explicitní části zprávy. Naopak kultury praktikující komunikaci nízkého kontextu, vkládají většinu informací do verbální, kódované podoby. Hall (1976 podle Gudykunst, Ting-Toomey, Nishida, 1996) k tomu dodává, že lidé pocházející z kultury s vysokým kontextem komunikace očekávají od druhých pochopení, co mají na mysli, aniž by se museli vyjadřovat specificky. Jako příklad jsou uváděny země Japonsko, Korea a Taiwan (Porter, Samovar, 1997), ve kterých si lidé mnohem více všímají svého okolí a životního prostředí a protože se zde nachází tolik informací, není třeba vyjadřovat verbálně to, co je zřejmé (například jsou zde zřídka verbálně vyjadřovány láska a náklonnost). Naproti tomu se v kultuře s komunikací nízkého kontextu vyjadřuje komunikátor přímo, což je styl odpovídající převážně společností charakterizovaným kulturní dimenzí individualismu (autoři uvádějí jako příklad USA, kde „dominantní severoamerická povaha volá po jasné a přímé komunikaci, vyjadřující se v takových běžných pobídkách jako je: 'Řekni, co máš na mysli,' 'Nechod' kolem horké kaše' a 'Jdi k jádru věci'.“) (Levine, 1985 in Gudykunst, Ting-Toomey, Nishida, 1996, s. 30).

2) Dimenze individualismus – kolektivismus byla dána do souvislosti také s dalším pojetím odlišností komunikačních způsobů napříč kulturami, a to s kategoriemi **přímý versus nepřímý styl**. Jedná se o rozsah, do jakého mluvčí odhalí své záměry skrze explicitní verbální vyjádření (Jandt, 2004, Gudykunst, Ting-Toomey, 1988). Přímý styl obsahuje a opírá se v procesu promluvy o pravdivé chtění, potřeby, i touhy mluvčího, nepřímý styl naopak zakrývá a kamufluje skutečné záměry, s jakými komunikátor vstupuje do komunikace. Podle Gudykunsta a Ting-Toomeyové (1988) je používán přímý styl ve spíše individualistických kulturách s komunikací nízkého kontextu z důvodu potřeby sebeprosazení a udržování vlastního image, kdežto v kolektivistických kulturách se nepřímý styl komunikace podílí na podpoře všeobecné harmonie.

3) Různou kvantitu promluvy bere v potaz rozlišení kulturně specifických typů komunikace (Gudykunst, Ting-Toomey, 1988) na **styl propracovaný** ('elaborate'), používající bohatý, expresivní jazyk (například přehánění a prosazování se v arabštině) a vázaný především na kultury s vysokým kontextem komunikace (kultury Středního Východu), **přesný** ('exacting'), kladoucí si za nárok nepřesahovat ani nepodceňovat množství informací, nutné pro konkrétní jazykovou interakci (odpovídá komunikaci s nízkým kontextem a tendenci slabého vyhýbání se nejistotě, země Severní Evropy a USA) a **stručný** ('succinct'), používající skromná vyjádření, pomlky a ticho (asijské národy a Američtí Indiáni).

4) Dimenze **osobní versus kontextuální styl** se vztahují k zdůraznění identity já (důraz je zde na vlastní osobnost, vyjadřovaný pomocí jazyka soustředěného na individuum, autory dáván do souvislosti s kulturami slabého mocenského odstupu) nebo zvýraznění rolové identity člověka a jeho rolově předepsanými vztahy (jazyk v tomto případě operuje s hierarchickým rámcem statusů a rolí společnosti a odpovídá kulturám se silným mocenským odstupem).

Komunikační vzorce, ať již zahrnují verbální nebo neverbální způsoby, z velké části ovlivňují průběh a výsledky interakce mezi lidmi. V interkulturním partnerském vztahu nejde jen o odlišnost mateřských jazyků a v jistých prvcích různý neverbální kód, ale i samotnou strukturu procesu komunikačního chování, které do značné míry určuje proces a výsledky konkrétního interpersonálního setkání. Ze shrnutí předcházejících odstavců vyplývá například, že v intimním interkulturním vztahu se může lišit míra, do jaké partneri pociťují nutnost vyjadřovat se verbálně, odhalovat svoje záměry tomu druhému přímou cestou, poskytovat propracovaná nebo naopak stručná sdělení, či prosazovat sebe jako individuum.

V další podkapitole se posuneme o něco blíže k prozkoumávání konkrétního života jednotlivce zasazeného do jeho kulturního rámce.

I.2.3. Člověk a kultura

To, jakým způsobem je vzájemně propojena osobnost jednotlivce a kultury, ze které pochází, představuje velice komplexní otázku. Draguns se ve svém článku zařazeném do Sborníku pro zdraví a psychologii napříč kulturami (1988) zmiňuje o období „hnutí kultura-a-osobnost“, které vycházelo ze společných snah psychoanalyticky orientovaných kulturních antropologů a psychologů. Tito vědci se zabývali zkoumáním různých kultur jako „přirozených laboratoří“, ve kterých na sebe vzájemně působí množství proměnných (inter- i intrakulturně). V těchto studiích byla osobnost člověka považována za jednu ze závislých proměnných a předpokládalo se, že osobnost je s kulturou jednotná. Zmíněný předpoklad vedl ke vzniku konceptu takzvaného *národního charakteru*, tedy typu osobnosti odpovídající obyvateli určitého národního státu (Draguns, 1988, s. 142), ten se však později ukázal být příliš zjednodušujícím a to zejména kvůli nejasnosti konkrétního vzájemného působení proměnných procesu socializace s osobnostními charakteristikami jedince a v neposlední řadě i nejednoznačnosti ve vymezení osobnostní struktury člověka. Výzkum se

tedy v této oblasti posunul od globálních teorií zahrnujících kvanta vzájemně se ovlivňujících proměnných osobnosti a kultury k množství podoborů, které se odděleně snaží o pochopení vzájemných kauzálních vazeb mezi jednotlivými osobnostními charakteristikami člověka a kulturními faktory.

Před tím, než se podíváme na to, jak se různé kulturní charakteristiky a činitele odrážejí na individuální úrovni, osvětlíme některá východiska této práce. Výše nastíněný koncept komparace kultur na základě Hofstedeových dimenzí se zakládá na studiích porovnávajících různé společnosti vymezené hranicemi zemí a národností světa. Interkulturalita partnerských vztahů v této práci je rovněž charakterizována ve smyslu původu partnerů ze dvou různých zemí popřípadě dvou etnik v rámci jedné země s rozdílným jazykem. Individuální charakteristiky si proto nejdříve dovolíme vztáhnout k tomuto generalizovanému komparativnímu systému, ačkoli jsme si vědomi toho, že může být do jisté míry zjednodušující a omezující. V jistém smyslu se pojem "odlišné kulturní prostředí", se kterým operujeme v této práci, vztahuje i na popis odlišností mezi dvěma lidmi, kteří mluví stejným mateřským jazykem, pocházejí ze stejné etnické i rasové skupiny, ale jeden z nich například pochází z vesnice a druhý z hlavního města v rámci jedné země. Podle některých autorů je totiž v podstatě každý intimní vztah interkulturní, protože se v něm setkávají dva lidé z různého "duchovního" zázemí, s různým sociálním statutem nebo třeba i „pouze“ odlišnou výchovou (Molina, Estrada, Burnett, 2004). My se však, jak již řečeno výše, omezíme na fenomen interkulturních partnerských vztahů, za jejichž hlavní charakteristiku považujeme odlišnost mateřských jazyků (z hlediska českého kulturního prostředí v našem empirickém zkoumání ovšem vylučujeme Slovensko pro jeho dlouholetou společnou historickou zkušenost s naší zemí). V této kapitole stále ještě zůstáváme u obecných dimenzí kulturních odlišností na základě rozdílnosti zemí a etnik, i když se na ně podíváme z hlediska jejich prezentace na individuální lidské úrovni.

Asi nejčastěji v literatuře zmiňovaná dimenze kultury (individualismus versus kolektivismus) podle některých autorů přímo ovlivňuje lidskou interakci skrze vliv na úrovni *systemu osobních hodnot*. Izraelský vědec *Shalom Schwartz* (1992 podle Ting-Toomey, Gudykunst, Nishida, 1996, s. 26) vymezil jedenáct domén hodnot, které jsou zdroji motivace lidského jednání: sebezaměření (nezávislá myšlenka a akce), stimulace (vzrušení, novost a výzva v životě), hédonismus (potěšení a smyslové uspokojení), dosahování (osobní úspěch skrze manifestovanou kompetenci), moc (získání sociálního statusu, prestiže, kontroly a dominance nad ostatními), bezpečí (harmonie, stabilita společnosti, vztahů i vlastní), konformita (omezení akcí a impulsů, které by uškodily druhým a ohrozily sociální normy a očekávání), tradice (oddanost, respekt a přijetí zvyků, které kultura nebo náboženství uvalila na jedince), spiritualita (vdechnutí smyslu a souvislosti životu), benevolence (zachovávání a zvyšování blahobytu lidí, se kterými má jedinec častý sociální kontakt), univerzalismus (pochopení, uznání, tolerance a ochrana blahobytu všech lidí). Podle Schwartz se nějakým způsobem v uvedených doménách hodnot manifestuje individualismus, kolektivismus, nebo jejich kombinace. Například stimulace, hédonismus, moc, dosahování a sebezaměření slouží individuálním zájmům, naproti tomu hodnoty jako jsou tradice, konformita a benevolence slouží zájmům kolektivu a do třetice skupinu hodnot zahrnující bezpečí, univerzalismus a spiritualitu zařazuje Schwartz mezi smíšené (propojující jak kolektivistické tak individualistické tendence). K tomu autor připojuje, že individualistické a kolektivistické tendence nemusejí být nutně v konfliktu – u většiny lidí (stejně jako jsme to zmiňovali u národních kultur) se vyskytují oba druhy hodnotových dimenzí, i když jedna z nich pravidelně převažuje.

Pro ilustraci, která má naznačit, že různými způsoby výzkumu se dochází k podobným závěrům (i když na různé úrovni obecnosti), uvádíme deset z původně devětatvace ti vybraných typů hodnot podle *Siatarama a*

Cogdella (1976 podle Klopff, 1987), autorů zabývajících se také komparacemi hodnot napříč různými lidskými společnostmi. Deset vybraných hodnotových orientací jsme si dovolili vztáhnout k možným paralelám z Hofstedeova teoretického rámce: individualita (podobně jako Hofstedeův individualismus), mír (důležitost přikládána absenci války, rezonuje s feminitou, částečně i s nízkým vyhýbáním se nejistotě), skromnost (tendence se příliš neprosazovat, odpovídá například kulturám s vysokým kolektivismem), přesnost (být načas, podobně jako dlouhodobá orientace), být první (jedna z charakteristik kultur se sklonem k individualismu, dále prvek maskulinní kultury), respekt ke starším (částečně femininní kvalita, dále souvisí s mocenským odstupem a tendencí ke kolektivismu), rovnost (relevantní v souvislosti s mocenským odstupem), výkonnost (hodnota prosazovaná maskulinním typem společnosti, dále více sklon v individualistické kultuře), agresivita (podobně jako u předchozí hodnoty: maskulinita, individualismus, k tomu ještě může přispívat silná tendence k vyhýbání se nejistotě), náboženství (komplexní fenomen, může být dán do souvislosti například s vysokou vyhýbavostí nejistotě a tedy potřebou absolutní pravdy, dále s feminitou upřednostňující službu druhému, a podobně).

Kromě systému osobních hodnot se někteří autoři věnovali ve vazbě na dimenzi individualismu (kolektivismu) *sebepojetí člověka*. Jakým způsobem lidé nahlízejí sebe, je samozřejmě určujícím faktorem chování jednotlivce. Podle *Markuse a Kitayamy* (1991) se lidé z individualistických kultur vidí jako nezávislé a jedinečné entity s více méně integrovaným motivačním a kognitivním světem, jako centrum uvědomění, emocí a aktivity. Význam má pro členy takové společnosti (souhrnně v literatuře označované jako západní) dosahovat svých cílů a přímým stylem komunikace vyjadřovat sami sebe a své záměry. Sebepojetí v kolektivistické kultuře je naopak dáváno do souvislosti se vzájemnou závislostí na ostatních členech společnosti. „Prožívání sebepojetí ve vzájemné závislosti zahrnuje nazírání sebe jako obsaženého v sociálních

vztazích a svého chování jako determinovaného a do značného rozsahu organizovaného tím, jak jedinec vnímá myšlenky, pocity a jednání druhých lidí, se kterými je ve vztahu.“ (Markus, Kitayama 1991, s. 227) Prioritami členů tohoto typu společností (mezi které autoři řadí asijské, africké, latinskoamerické a jihoevropské kultury) je zapadat do své skupiny, jednat očekávaným způsobem, prosazovat zájmy a cíle skupiny, komunikovat nepřímým stylem a číst myšlenky druhých lidí.

Osobnost člověka je sama o sobě komplexním fenoménem, zahrnujícím množství aspektů. Její role a pozice v rámci kulturního makrosystému může být nahlížena mimo jiné skrze řebříček osobních hodnotových orientací a sebepojetí jedince ve vazbě na širší rámec kulturních hodnot, ovlivňujících člověka žijícího v konkrétní společnosti. V poslední podkapitole oddílu I. přejdeme od aspektů na úrovni jedince ke kulturnímu rámci vztahů, které vznikají z interakcí jedinců vždy v určitém kontextu a podmínkách.

I.2.4. Interpersonální vztahy a kultura

Fenomén interpersonálních vztahů, které patří spolu s dalšími druhy (například politickými, mezinárodními vztahy atd.) do zastřešující skupiny sociálních vztahů, představuje v této práci vyústění do hlavního tématu. Považujeme tedy za nutné nejdříve nastínit vazbu na kulturní kontext a věnovat se základní terminologii, která se k našemu tématu bezprostředně váže.

Ve vztazích mezi lidmi se odráží komunikace (jako způsob interakce) spolu s osobnostmi jedinců a jejich chováním. Podle některých autorů reprezentuje lidská osobnost protnutí převažujících kulturních norem určité společnosti s procesy zapojení jedince do vztahů s ostatními lidmi (Gaines in Wood, Duck, 1995). Kultura (ve významu způsobu života, který společně sdílí určitá skupina) a v ní obsažené zásadní hodnoty tedy nejen

že formuje osobnosti individualit, jak bylo již řečeno výše, ale samozřejmě ovlivňuje interpersonální procesy, zodpovědné za trvání, stabilitu a vůbec celkový charakter sociálních vztahů obecně.

Argyle a Henderson popisují lidský *vztah* jako pravidelné sociální setkávání se v průběhu času (1985 podle Goodwin, 1999). *Goodwin* považuje za interpersonální vztah „interakci mezi dvěma nebo více jedinci, situovanou v širším kontextu sociálních a kulturních vlivů“ (Goodwin, 1999, s. 6).

Pojem osobní vztah ('personal relationship') (Kelly, 1979 podle Výrost, 1997) se v rámci studia interpersonálních vztahů objevil jako označení „individuálně významných vztahů jedince k jemu nejbližším osobám“ (Výrost, 1997, s. 263). Výrost dokonce uvádí, že Kelly považuje osobní vztahy za koncept důležitý zejména jako přemostění mezi vědami zaměřenými na studium společnosti a zabývajícími se jednotlivcem. Osobní vztahy jsou tedy ovlivněny jak osobními tak sociálními faktory a zpětně se podílejí na ovlivnění osobní stejně jako sociální sféry lidského života. Tato dimenze interpersonálních vztahů odkazuje opět k našemu hlavnímu tématu – interkulturním partnerským vztahům, ve kterých jde právě o vzájemný přesah osobní a kulturně-sociální oblasti.

Další specifikací osobního interpersonálního vztahu se stal pojem blízký vztah ('close relationship'), označující „takové osobní vztahy, prostřednictvím kterých ovlivňuje osoba jiné osoby často, silně, v různých sférách činnosti a relativně delší dobu“ (Kelly, 1986 podle Výrost, 1997, s. 267). Do blízkých osobních vztahů zahrnujeme kromě partnerských například také vztahy přátelské (záleží samozřejmě na stupni blízkosti dvou jedinců).

Osobní vztahy, tedy i vztahy partnerské, přitom nelze oddělit od jejich sociálního a fyzikálního kontextu, ve kterém se nacházejí. Geografické, klimatické podmínky, lokalita, širší sociální komunita, kulturní zázemí a jiné vlivy kontextu, v jakém se dyáda vyskytuje, představují množství vlivů, které utvářejí charakter interakce a vztahu.

Kulturní vlivy se ve vztazích obecně manifestují mnohými různými způsoby, ať už ve formě komunikace, skrze kterou interakce vztahy utváří, mění a udržuje, nebo skrze jedinečný psychický svět jednotlivce do vztahů vstupujícího. Interpersonální vztahy a procesy jejich utváření, změn a udržování jsou jedním z příkladů, jak je kultura zpětně ovlivňována tím, co sama produkuje. Vztahy mezi členy určité skupiny pomáhají v čase udržovat a dotvářet či měnit kulturní kontext, ze kterého samy vznikají. Způsoby vzájemného ovlivňování představují mnohohvrstevný systém, jak se ostatně ukázalo už v předchozích odstavcích.

Interpersonální vztahy se mohou v závislosti na kulturních vlivech lišit v těchto charakteristikách (McCroskey, Richmond, Stewart, 1986 podle Klopff, 1987):

- variabilita (odkazuje k různorodosti aktivit, které spolu ve vztahu jedinci podnikají),
- trvání (délka vztahu),
- frekvence (častost a pravidelnost setkávání),
- sebeodhalení (nakolik osoby spolu sdílejí své představy a postoje),
- propojení (nakolik se chování jednoho mísí s chováním druhého, existují dva typy: symetrický vztah – jedinci sdílejí podobný styl chování a mohou si být podobní v mnoha aspektech jako například věku, pohlaví, vzdělání, postojích; komplementární vztah: jedinci jsou ve většině znaků odlišní),
- podpora (stupeň pomoci a podpory jeden druhému),
- redukce úzkosti (vzájemné působení na snížení stresu a strachu u druhého jedince)
- vzdálenost (blízkost či odstup ve vztahu).

Pro posouzení, jakým způsobem se manifestují kulturní hodnoty ve vztazích napříč lidskými společnostmi, můžeme použít teoretickou strukturu komparativních kulturních dimenzí a to především dvojici maskulinity-feminity a individualismu-kolektivismu:

Ohledně **dimenze maskulinity – feminity** se jedná zejména o to, jakým způsobem jsou v té které společnosti nazírány role jako soubor psychologických rysů a sociálních povinností, které se váží k pohlaví (viz výše). Maskulinita definovaná jako „orientace na já“ (Gaines in Wood, Duck, 1995, s. 58) má oproti feminitě („orientace na my“, preferující péči o druhé a hodnoty jako je například výchova dětí) tendenci striktněji vymezovat rozdílné role, vztahující se k pohlaví mužů a žen, dávat přednost úspěchu, soutěživosti a materiálním hodnotám. Jak již bylo řečeno dříve, obě dimenze, se vyskytují v určitém poměru ve všech kulturách, nevyklučují se tedy, často spolu však mohou zápasit. Je nasnadě, že ve vztahu dvou jedinců z kultur s rozdílnou tendencí může častěji docházet k nedorozuměním či konfliktům.

Dimenze kulturní variability vyjádřená polaritou **individualismus – kolektivismus** podle dalších autorů ovlivňuje podobnosti a rozdílnosti v romantických vztazích napříč kulturami (Dion a Dion, 1988 podle Ting-Toomey, Gudykunst, Nishida, 1996). Podle této teorie v individualistických kulturách (například v USA) má představa závislosti na druhém člověku negativní konotaci, nebo je nanejvýš přijímána neutrálně. Oproti tomu je v některých společnostech s převážně kolektivistickými rysy naprostou samozřejmostí, že závislost na druhém je neoddělitelný průvodní jev intimního partnerského vztahu. Další důležitou souvislostí v našem případě je, že romantická láska je považována za hlavní důvod k svatbě mnohem častěji v individualistických kulturách, zatímco ve společnostech charakterizovaných spíše dimenzí kolektivismu je nejdůležitějším motivem pro uzavření sňatku založení rodiny (Dion a Dion, 1993 podle Ting-Toomey, Gudykunst, Nishida, 1996). Autoři dokonce jdou ještě dál, když tvrdí, že „čím je větší sklon jedince

k psychologickému individualismu, tím méně pozitivní je jeho postoj k manželství (s. 40, tamtéž).“ Podle této teorie také individualismus ovlivňuje stereotypizování příslušníků opačného pohlaví na základě fyzické atraktivity, kdežto u kolektivistických kultur jsou za rozhodující považovány atributy, které jsou vztaženy k celé skupině (například členství v rodinné hierarchii a podobně). Gao (1993 podle Ting-Toomey, Gudykunst, Nishida, 1996) tvrdí, že zmíněné Hofstedeovy dimenze ovlivňují lásku, intimitu a komunikaci v romantických vztazích například tím způsobem (jak se přesvědčil na základě vlastních studií), že evropští (bílí) Američané vypovídají mnohem častěji o vášni jako součásti svého partnerského vztahu, než jak tomu bylo u párů pocházejících z Číny.

K lidskému chování ve vztazích se pojí ještě jedno schéma kategorizace kultur, zde dosud nezmiňované. *Alan Fiske* (1992) prezentoval čtyři *modely chování ve vztazích*, respektive čtyři mentální schémata, která lidé používají k vytváření a interpretaci různých forem sociálního chování (viz Goodwin, 1999, též Gudykunst, Ting-Toomey, Nishida, 1996). Jako první model můžeme uvést *společné sdílení* ('communal sharing'), které představuje sebenahlížení členů vymezené skupiny jako rovnocenných a nediferencovaných, členové této skupiny pokud možno sdílí zdroje a rovnoměrně se dělí o práci, mají tendenci ke konformitě uvnitř skupiny a mohou vykazovat vysokou hostilitu vůči příslušníkům jiných skupin. Jako příklad uvádí autor Japonsko a Goodwin (1999) k tomu poznamenává, že schéma společného sdílení odpovídá v mnoha rysech Hofstedeově dimenzi kolektivismu.

Model *klasifikace podle autority* ('authority ranking') zahrnuje lineární uspořádání vztahů na základě rozlišování lidí podle stupně prestiže, množství privilegií, práv k rozhodování a zodpovědnosti za jedince postavené na nižších příčkách společenského žebříčku. Na individuální úrovni se jedná o to „znát své vlastní místo“ a na kulturní úrovni je jedinec definován v pojmech autority, jaká mu přísluší. Autoři

opět nacházejí paralelu v Hofstedeově dimenzi mocenský odstup a Fiske udává za příklad Čínu, charakterizovanou v tomto smyslu oddaností císaři a uctíváním předků.

Třetím Fiskeovým modelem sociálního chování, užívaným pro komparaci kultur světa, je rovnocenné rozdělení ('equality matching'). Preferovanou kvalitou je ve vztazích tohoto typu rovnostářství, založené na pravidelném střídání v rolích, rovnoměrných příspěvcích a vybalancované vzájemnosti. V rovnocenném rozdělení jde o sociální výměnu podloženou povinnostmi vůči druhým lidem.

Posledním schématem je tržní oceňování ('market pricing'), založené na racionální analýze zisků a ztrát, ve které jde především o ekonomickou výměnu. Příkladem jsou uváděny západní společnosti, i když do jisté míry se tato tendence vyskytuje u většiny současných společností.

Fiske k tomu dodává, že „čtyři stejné struktury se objevují na všech úrovních společenského styku v různých typech společností celého světa“ (1992, s. 690). Navíc se mohou vyskytovat určití společní jmenovatelé popsaných modů chování, například se bude společné sdílení častěji objevovat mezi dětmi ve valné většině kultur. Pro aplikaci Fiskeho typologie na interpersonální intimní partnerské vztahy můžeme uvést příklad protichůdných postojů k vzájemnému vztahu opačných pohlaví v kultuře tíhnoucí ke klasifikaci podle autority a ve společnosti s převažujícím rovnocenným rozdělením.

Pro doplnění rozboru formování interpersonálních vztahů je třeba vedle teorií porovnávajících společnosti na základě odlišností kultur zmínit také *sociobiologický přístup* ke studiu psychologických charakteristik člověka, který předpokládá, že pro lidské chování existuje jakýsi všem společný základ. Rozličné empirické studie na toto téma (viz Rohner, 1984) zjišťovaly například univerzální znaky osvojování si jazyka nebo mimických vyjádření emocí. Z evoluční perspektivy jsou také volba

partnera a způsoby jeho získávání závislé na geneticky zakódovaných a děděných souborech informací, které ovlivňují taktiky rodu pro přežití, růst a reprodukci (Goodwin, 1999, s. 18). Na tomto společném základě (který se vyznačuje například tím, že zatímco samci investují více energie do přilákání partnerky, samice se častěji věnují rodičovské roli) působí kultura vytvářením jakési nadstavby. Pro lepší porozumění se můžeme vrátit k Hofstedeovu trojvrstvému vymezení „naprogramování lidské mysli“, jejíž univerzální úroveň je převážně vrozená, osobní zčásti získaná a zčásti vrozená a konečně kulturní úroveň je podle tohoto rozdělení získaná.

Interpersonální vztahy jsou, jak jsme viděli, podmíněny na různých úrovních jak biologickými, tak kulturními vlivy. Interkulturní partnerské vztahy pro nás představují výsledný koncept, jehož povaha je formována všemi doposud zmiňovanými způsoby, kterými se kultura podílí na životě člověka a jeho kontaktu s dalšími lidskými bytostmi. V oddíle II. se zaměříme na samotný fenomén interkulturních partnerských vztahů a aspektů, které jej charakterizují. Jelikož se ve druhém oddíle této diplomové práce věnujeme převážně praktické rovině našeho tématu, uvádíme vždy k jednotlivým podkapitolám ilustrace z kvalitativní studie (rozhovorů s českou/ým partnerkou/partnerem zapojenou/ým do interkulturního partnerského vztahu). Studie byla prováděna jako jeden ze dvou výzkumných projektů doprovázejících tuto diplomovou práci a zahrnuje 8 rozhovorů, ze kterých uvádíme v textu citace (jména jsou samozřejmě změněna) - pro odlišení od ostatního textu v nich používáme kurzívu a menší formát písma. Podrobný popis studie, výzkumného vzorku, metody sběru dat a výsledků uvádíme v empirické části diplomové práce (empirická část, kapitola I.).

II. Interkulturní partnerský vztah

II.1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A DEFINICE

INTERKULTURNÍHO PARTNERSKÉHO VZTAHU

Z prvního oddílu, ve kterém jsme se pokusili o obecnou charakteristiku kultury a její mnohaúrovňové role v životě jednotlivce, přecházíme k vlastnímu tématu této diplomové práce, tedy fenoménu interkulturních partnerských vztahů. Pro lepší orientaci je v tomto bodě důležité shrnout nejdříve pojetí kultury, ze kterého budeme při popisu a rozboru jevu interkulturních partnerských vztahů vycházet. Z množství uváděných definic a systémově pojatých koncepcí našemu tématu nejlépe odpovídá takové pojetí kultury, ve kterém jsou zahrnuty projevy chování lidí (například zvyklosti, komunikační normy či symboly) sdílené jedním společenstvím. Tomuto společenství odpovídá nejlépe *etnická skupina*, která vymezuje „část populace, vyznačující se společným rasovým a národnostním původem a náboženskými a kulturními zvyklostmi, která se často koncentruje do určitého území (Všeobecná encyklopedie, 1998, s. 628)“. *Etnicita* jako „společenská a kulturní charakteristika lidské bytosti“ zahrnuje především jazyk, teritorium, hodnotový systém a některé kulturní prvky (Všeobecná encyklopedie, 1998, tamtéž) a *etnikum* označuje „skupinu lidí, kteří mají stejnou etnicitu a etnickou příslušnost“, přičemž jde o pojem významově širší, než je *národ*. Národ představuje „osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území (Velký sociologický slovník, 1996, sv.1, s. 668-669 podle Průcha, 2004)“, přičemž neexistují pro vymezení národa pevná kritéria, rozhodující je však „akt vůle určité pospolitosti být národem a svobodné rozhodnutí jednotlivce přihlásit se k určitému národu a sdílet jeho osud (Všeobecná encyklopedie, 1998, s. 234).“ Pro úplnost

je třeba vymezit pojem *rasa* a *rasový*, které v této práci používáme spíše pro logiku překladu z anglického originálu 'race' a 'racial', než pro jejich historickou konotaci. Dovolíme si v této práci zůstat u těchto tradičních pojmů, i když jsme si vědomi, že pojem lidské plemeno není zdaleka tolik zatíženo negativním a pokrouceným významem. V žádném případě pojmy *rasa* a *rasový* nemáme v úmyslu nijak zneužívat, ani je dávat do souvislosti s rasismem a rasovou nenávistí, nebo jakkoli jinak je používat pro formulaci hodnotových soudů, naopak jsou tyto pojmy v textu užívány výhradně jako ekvivalenty pro „antropologickou klasifikaci lidí na tři základní skupiny podle pigmentace kůže a morfologie vlasů...(a to) na plemena europoidní, mongoloidní a negroidní (Všeobecná encyklopedie, 1998, s. 493).“ Pro označení negroidního plemene může být v textu této práce někdy užit pojem 'černoch', 'africký', pro europoidní rasu 'běloch', nebo 'bílý' a pro mongoloidní 'Asiat' a podobně, přičemž vycházíme z běžného jazyka a z logiky překladu anglických písemných zdrojů a snahy o alespoň částečné zachování originálního textu. V této práci budeme vycházet z pojetí kultury, která odpovídá projevům chování lidí (například zvyklostem, komunikačním normám a symbolům), sdíleným stejnou etnickou skupinou. Je třeba znovu zopakovat, že kulturu nepovažujeme za pouhou etnickou nebo národnostní charakteristiku. Jelikož se však v této práci zabýváme typem partnerských vztahů navazovaných a udržovaných mezi příslušníky různých zemí (tedy různých etnických skupin), považujeme vymezení interkulturality především jako kategorii „interethnicity“ za nezbytné. Již dříve jsme poznamenali, že za interkulturní vztah je možné považovat kterýkoli partnerský vztah, neboť kulturní rozdíly nacházíme již na úrovni kultury jednotlivých rodin, ze kterých partneri pocházejí a tak můžeme s jistou nadsázkou říct, že chozením s klukem/holkou od sousedů v ulici vlastně rozvíjíme interkulturní partnerský vztah. Pro nás však bude důležitá především odlišnost mateřských jazyků, popřípadě odlišnost rasového původu (hlavně vzhledem k tomu, že množství literatury na téma rasově smíšených

partnerských vztahů výrazně převažuje nad zdroji na téma kulturně smíšených párů).

Na poli interkulturní psychologie, interkulturní komunikace, a empirického výzkumu v této oblasti velmi snadno může dojít ke směšování pojmů a následně terminologické a teoretické nejasnosti. Abychom předešli možné záměně a nepochopení základní teoretické linie práce, uvádíme v příloze slovníček pojmů (viz Příloha č. 5). Vedle toho ještě předkládáme základní rozdělení, kterým se budeme v této práci řídit: *interetnický partnerský vztah* (respektive *smíšené manželství*, z angličtiny: 'interethnic dating', 'intermarriage') označuje intimní partnerský vztah mezi dvěma jedinci, pocházejícími ze skupin považovaných v rámci makrostruktury společnosti za navzájem odlišné (tedy ze dvou různých etnických skupin). Smíšený partnerský vztah zahrnuje dva typy:

- 1) *rasově smíšený* (z angličtiny: 'interracial'), který je založen na biologické odlišnosti dvou skupin, ze kterých partneři pocházejí (například Američanka běloška a Američan černoš)
- 2) *interkulturní* (z angličtiny 'intercultural'), ve kterém partneři pocházejí ze dvou skupin rozlišených lingvisticky, historicky nebo nábožensky (tedy po biologické stránce pocházejí jedinci ze stejného lidského plemena, ale v rámci europoidní rasy spolu začnou chodit například Němec a Ruska).

Pro nás a naši práci platí východisko, že v rámci interkulturního partnerského vztahu jde o intimní heterosexuální³ vztah dvou lidí (ať už spolu chodí, žijí nebo jsou manželé), kteří mluví vzájemně odlišným mateřským jazykem (tj. kteří pocházejí ze dvou různých zemí nebo i dvou etnicky odlišných skupin v rámci jedné země).

Za odlišné jazyky (myšleno pro účely této práce, ne všeobecně) nepovažujeme například americkou a britskou angličtinu, nebo španělštinu

---

³ Pro účely této práce se soustředíme pouze na heterosexuální vztahy, neboť vztah mezi partnery stejného pohlaví zahrnuje množství dalších psychologických aspektů, kterým se zde za účelem udržení našeho teoretického rámce nemůžeme věnovat.

užívanou v Argentině a ve Španělsku, tedy jazyky, které mají společnou strukturu, gramatiku a převážnou slovní zásobu. Jsme si však vědomi toho, že ve vztahu mezi mužem z USA a Angličankou se může objevit o mnoho více kulturních odlišností narozdíl od dvou lidí, pocházejících ze stejného amerického městečka. Na druhou stranu si však uvědomujeme i fakt, že interkulturním vztahem (přesně řečeno interetnickým vztahem rasově smíšeného typu) je rovněž vztah mezi stejným jazykem mluvícími partnery, pokud muž je například americký černoch a žena je Američanka bílé pleti. Ačkoli tento případ odkládá stranou odlišnost mateřských jazyků, nemůžeme nezmínit rozsáhlý a po léta převážně ve Spojených státech aktuální fenomén interetnických partnerských vztahů, jejichž interkulturalita je založena výhradně na odlišnosti rasového původu. *Rasově smíšený partnerský vztah* nám bude v této práci sloužit často jako paralela k interkulturnímu vztahu, neboť oba typy interetnických partnerských vztahů mají mnoho společných aspektů. V českém kulturním kontextu však rasově smíšené intimní vztahy (primárně založené na biologické odlišnosti) nejsou natolik běžné a palčivé jako například v USA a česká společnost nezahrnuje tak velkou etnickou a rasovou různorodost, proto vymezujeme interkulturalitu dvou lidí v intimním partnerském vztahu výhradně odlišností mateřského jazyka.

Jak uvidíme dále, mnohé z rysů interkulturního partnerského vztahu (například některé problémové oblasti a přínosy) budou v jisté míře odpovídat také popisu monokulturních partnerských vztahů (tedy vztahů mezi lidmi pocházejícími z jazykově a kulturně jednotného zázemí). Rozdíly mezi interkulturním a monokulturním typem vztahu však budeme nacházet ve stupni a variabilitě, v jakých se jednotlivé aspekty manifestují.

II.2. RYSY INTERKULTURNÍHO PARTNERSKÉHO VZTAHU

Jakým způsobem dochází ke vzniku intimního sexuálního vztahu mezi dvěma lidmi, pocházejícími z různých zemí? Existují nějaké společné charakteristiky jedinců, kteří do takových vztahů vstupují? Jak je vztah udržován a jakou roli v něm hraje kulturní odlišnost a odlišnost mateřských jazyků partnerů? Jakým způsobem se liší od monokulturního partnerského vztahu, tedy vztahu mezi dvěma lidmi z homogenního kulturního zázemí (především mluvícími stejným mateřským jazykem)? Tyto a další otázky stály u zrodu tématu diplomové práce a nadále si je klademe především v úvodu jejího stěžejního oddílu. V následujících odstavcích se tyto otázky budeme snažit prozkoumávat a více či méně zodpovídat.

II.2.1. Kulturně rozdílná pojetí manželství

Z hlediska antropologie můžeme v historii lidstva rozmístit společnosti na kontinuu mezi dvěma póly (Maretzki, 1977, s. 3): na jednom konci se nacházejí *“kulturně homogenní společnosti”*, které mají nízkou četnost kontaktů s jinými populacemi a udržují pravidla i tradice jako konvence, což mimo jiné výrazně určuje i samotný výběr partnera. V těchto kulturách je manželství určováno principem *“stejnosti”*, pokud se případně odehrávala nějaká mezikmenová svatba, měla taková výměna svá přísná pravidla. Tyto takzvané *“homogenní kultury”* postupně v průběhu historických procesů (rozvoje komunikační technologie, posupující globalizace, propojování kultur a jejich následného míšení) mizely a byly nahrazovány společnostmi blížícími se druhému pólu – *otevřenými kulturami*, ve kterých se míchají různé proudy a vlivy moderního a postmoderního světa, vytvářející takzvaný *“melting pot”* (tavící hrnec). Interkulturní partnerské vztahy můžeme považovat za kontrast k tradičním manželstvím, uzavíraným v homogenních společnostech s velmi omezenou migrací populace.

Díky tomu, že komunikační technologie, rostoucí migrace a možnosti cestování snižují vzdálenosti mezi lidmi, oslabuje se postupně i vliv kultury (neboli prostředí, ve kterém jsme vyrostli) na náš výběr sexuálního partnera. Přesto nás však tato kultura stále ještě různým způsobem determinuje v našem chování a to především ve vztazích s druhými lidmi. I když se kultury napříč zeměkouli liší ve volnosti výběru (v některých společnostech stále funguje dohodnuté manželství, v jiných je volba ponechána z velké části na jednotlivcích), pro členy prakticky všech kultur platí nějaké obecné limity, kterými je volba sexuálního partnera či partnera pro manželství určována (Goodwin, 1999) – máme na mysli především jistá pravidla jako je *endogamie* (společenské pravidlo, podle kterého příslušníci určité skupiny, například kmene nebo kasty, musí uzavírat sňatek pouze se členy vlastní skupiny), *exogamie* (forma uzavírání manželství, kdy se příslušníci určité skupiny vdávají/žení mimo specifickou skupinu, ke které jedinec přísluší; vedle zákazu vstupovat do manželství s pokrevními příbuznými může být zakazováno také se ženit/vdávat za členy vlastní totemové či jinak vymezené skupiny) (Encyklopedický slovník, s. 276, Internet: Wikipedia) a tabu incestu.

Dohodnuté manželství je vnímáno primárně jako vztah mezi skupinami spíše než jednotlivci (Eriksen, 1995 podle Goodwin, 1999) a namísto zamilovanosti zde hraje roli především vhodnost a význam spojení pro obě původní rodiny. Pro společnost má takové spojení spoustu přínosů – zachovává sociální strukturu, umožňuje starším nadále udržovat kontrolu nad rodinou, prodlužuje a uchovává politickou a ekonomickou provázanost ve společnosti a v neposlední řadě udržuje majetek uvnitř rodiny. Párování a uzavírání manželství uvnitř skupiny bylo obecně v historickém kontextu ve většině společností podporovaným jevem narozdíl od partnerských vztahů mezi členy různých skupin, které byly spíše odmítány až zakazovány.

Koncept manželství určuje výběr partnera i cíle manželského vztahu. Podle Markoffa (1977) je pro výběr partnera v západních kulturách stěžejní

romantická láska, cílem manželského vztahu je vzájemná seberealizace, oproti zmíněným domluveným svazkům v kulturách orientu, jejichž cíle jsou především politického a ekonomického charakteru. Jako příklad rozdílných předpokladů a hodnot připisovaných manželství poslouží srovnání „západního“ (zahrnuje Evropu, Ameriku a Austrálii) a japonského přístupu (popřípadě korejského) (Maciamo, 2003). Na „západě“ je manželství většinou důkazem lásky a lidé při svatbě slibují, že budou milovat jeden druhého po celý život. V Japonsku není naopak příliš důležité, jestli se dva lidé milují, velké množství manželství jsou stále založena na domluvě rodičů a příbuzných a hlavním cílem manželského vztahu jsou děti. Ženy v Japonsku se vstupem do svazku přestávají pracovat a přebírají starost o domácnost. I když jde o vztah naplněný láskou, v momentě příchodu dítěte do rodiny prakticky ustává sexuální život manželů, dítě spí s nimi v jedné posteli někdy až do 16 let (záleží na typu rodiny, počtu dětí a velikosti domu). Západní společnost neupřednostňuje spaní s dítětem v jedné posteli z důvodu strachu ze zalehnutí a ztráty soukromí (manželé pokračují v sexuálním životě). Autor hovořil s interkulturními páry (kombinace japonsko-západní), kteří řeší situaci tím, že dítě do tří až čtyř let může spát s rodiči v jedné posteli (aniž by manželé pociťovali úbytek soukromí a sexuálního života), posléze odchází do vlastního pokoje.

II.2.2. Vznik interkulturního partnerského vztahu

Navzdory v průběhu staletí silným tendencím zamezovat vzniku intimních vztahů mezi příslušníky rasově/etnicky rozdílných skupin se takové vztahy vždy objevovaly (Tucker, 1995) a to nejen v rámci politických mezinárodních aliancí, uzavíraných skrze šlechtické manželské svazky, ale i na úrovni nechtěných vztahů s cizinci, považovaných za znečišťující 'míšení plemen'. Co však stojí v pozadí volby partnera mimo svou skupinu?

Lampe (1982) se ve své studii, prováděné mezi americkými vysokoškolskými studenty afrického, mexického a europoidního původu, zabýval v USA vzrůstající tendencí k navazování interetnických a rasově smíšených partnerských vztahů. Zkoumal především subjektivní důvody, které hovoří pro anebo proti navazování takových vztahů. Výsledky vypovídají, že 64% dotazovaných již někdy chodilo s příslušníkem jiné etnické skupiny (v rámci tří zkoumaných etnik v USA), nejčastěji pak to byli mexičtí Američané, nejméně často afričtí Američané. 58% těch, kteří neměli zkušenost s interetnickým vztahem, vyjádřilo zájem o navázání takového typu partnerského vztahu. Za důvody k chození s někým z jiné etnické skupiny byly nejčastěji uváděny: „mám ho rád/ráda“ (v rozsahu 57-86% dotázaných, podle typu etnické skupiny), „sexuální přitažlivost“, „zvědavost“, „mít alespoň někoho“, „absence předsudků“, „osobní zisk“ a nejméně často „být jako ostatní“. Ve vzájemném porovnání všech tří etnických skupin hrál důvod „mám ho rád/a“ největší roli u euroameričanů v USA v postoji k mexickým Američanům (86% dotázaných), „zvědavost“ byla nejčastější u euroameričanů v zájmu o afroameričany, důvod „mít alespoň někoho“ naopak vítězil ve vztahu afroameričanů k euroameričanům. Autorovy závěry shrnují empirická data do konstatování, že důvody k navazování interetnických vztahů jsou velmi podobné motivům, které vedou ke vzniku partnerských vztahů uvnitř jedné etnické skupiny (Lampe, 1982). Naopak ovšem důvody proti navazování takových vztahů se zásadně liší od důvodů bránících ve vzniku intimních vztahů uvnitř stejné skupiny - autor uvádí tři nejčastější důvody proti:

- 1) „absence přitažlivosti“ - ne ve smyslu atraktivity jednotlivce, nýbrž etnické skupiny jako celku,
- 2) „nedostatek kontaktu“ ve smyslu snížené frekvence možnosti setkání s členem jiné etnické skupiny
- 3) „nižší akceptaci“ interetnického vztahu z pohledu společnosti, rodičů a podobně.

Za primární motivaci ve výběru partnera považuje autor „emocionální atraktivitu“ (Lampe, 1982, s. 122), která ovšem neslouží pouze k vysvětlení jedincovy volby, ale funguje i jako společností akceptovatelná obhajoba takového chování. O tomto motivu, který hrál nejvýznamnější roli společně s nutnou fyzickou dostupností (možností potkat onoho člověka) mimochodem referuje většina z našich českých poloviček interkulturních párů, se kterými byl prováděn rozhovor: Sára vzpomíná: *„Potkali jsme se díky mé práci v projektu Adopce na dálku – jedno ze středisek je v Kalkatě, odkud K. pochází, takže se přišel podívat na naše projekty do pražské kanceláře – láska na první pohled.“*

Ilona popisuje vznik vztahu jako lásky z Erasmusu (studentského zahraničního výměnného pobytu): *„Poznali jsme se ve Francii na Erasmusu, jako je to často, skamarádili a zamilovali jsme se, pěkný model (smích)“*, podobně jako Veronika: *„Já jsem akorát přijela na tu výměnnou stáž do Finska a potkali jsme se v takové zvláštní situaci, kdy já jsem se stěhovala z jednoho studentského apartmá do jiného a tenkrát jsme si jenom telefonovali a aniž bychom se viděli, tak jsme jen po telefonu domlouvali, jak si přehodíme klíče...a začali jsme si povídat a telefonovali jsme asi dvě hodiny... Tak to bylo takové, že jsem měla pocit, že jsme si po tom telefonu porozuměli“*.

Studentská výměnná stáž Erasmus posloužila i v případě Dany: *„Potkali jsme se na jedné přednášce, já jsem jela dělat do Španělska doktorát původně na rok na Erasmus... Takže jsme se poznali a on mě pozval na kafe a pak jsme se ještě takhle párkrát viděli a začali jsme spolu hodně brzo chodit.“*

V kontrastu s těmito řekněme původně studentskými láskami, ve kterých sehrála hlavní roli romantická zamilovanost, vystupuje interkulturní manželství o dvě generace staršího páru, ve kterém Karel popisuje pozadí počátků vztahu se svou ženou z Ruska: *„Moje motivace byla tohoto člověka (o ženě, pozn. aut.), který je nad úrovní toho obvyklého průměru, dostat do lepších poměrů... V tom nebylo žádné nějaké prosím vás vzplanutí, nebo něco takového. A možná že ten racionální přístup vyvolal určitou krizi.“*

Na rozdíl od Lampea se *Romano* (1997) pokusil o vymezení a popis konkrétních typů osobností, které podle něj nejlépe odpovídají lidem se sklony k navazování interkulturních partnerských vztahů. Původně označil sedm charakteristických typů osobností, posléze přidal osmý:

1) *vyvrhelové* (nezapadají do vlastní společnosti a hledání partnera jinde je vlastně pokusem najít si nový domov mezi lidmi, kteří ho za vyvrhele nepovažují, člověk typu vyvrhel může být například příslušník etnické/rasové minority),

2) *rebelové* (protestují proti vlastní kultuře nebo její části, patří sem různé druhy radikálů, idealistů a podobně),

3) *podivíni* (nekonformní lidé, kteří nepřikládají velký význam příslušnosti ke skupině, jsou to dobrovolní samotáři, necítí se být se svou náboženskou, sociální nebo kulturní skupinou příliš svázáni),

4) *kompenzující* (cítí se neúplní a hledají ve světě svou lepší polovinu, žení/vdávají se z potřeby; autor přiznává, že to samé platí u mnohých monokulturních svazků, ovšem v interkulturních vztazích přikládají tito lidé kompenzované nedostatky za vinu vlastní kultuře),

5) *dobrodruhové* (přitahuje je neznámý a jiný svět, potřebují se dotknout neznámého, aby cítili vzrušení ze života, pohodlí a předpověditelné vztahy je nudí),

6) *emigranti* (unikají před životem ve své zemi, nebo se snaží zlepšit své sociální, materiální podmínky, získat občanství a začít žít v „lepší světě“)

7) *nestabilní* (osobní důvody vycházející z nezralosti osobnosti, například z neurotických tendencí - protest proti rodině upřednostněním neschvalovaného partnera),

8) *kosmopolité* (lidé zvyklí cestovat například za vzděláním a prací, adaptabilní osobnosti s kosmopolitním smýšlením).

Za příklad osobnosti blížící se typu kosmopolity bychom mohli uvést Danu (která má za manžela Španěla): „*S adaptabilitou nemám velký problém. Já jsem žila čtyři roky v Turecku s rodiči, kteří tam byli přes obchodní partnery,*

takže s tím nemám velký problém, udělat si někde zázemí...Já jsem taková, že bych dokázala žít na hodně místech světa. Takže tam nejsem proto, že bych tak milovala Španělsko, mohla bych být na spoustě dalších míst. To je docela zásadní věc, která člověku pomáhá se adaptovat na tyhle situace, které přinese život. Já s ním nejsem, protože je Španěl, ale protože je, jaký je, a to, že je Španěl, je víceméně podružnost“.

Podobně vysvětluje Sára: „*Já taky nejsem moc typický Čech a nepřekvapuje mě občasné indické jídlo, oblečení, různé svátky, neberu to jako kompromis.“*

Motivace ke zlepšení sociálních podmínek (podle Romana u typu *emigrant*) hrála částečnou roli v uspořádání vztahu Aleny a Darbea, ovšem ze strany Aleny, která svého budoucího muže pozvala do své země: „*Říkala jsem si, že když sem půjde, tak nebude mít práci, tak to zkusíme, že se vezmeme...On se těšil celou dobu sem, že už tam toho má plné zuby. On všechno prodal a sem přijel s jedním kufrem“* a dále už zmíněného Karla (viz výše).

Jakým způsobem, kde nejčastěji a jaké typy lidí navazují interkulturní romantický vztah (pokud je vůbec možné zobecňovat) nám může osvětlit i další studie. *Cottrellová* (1990) podala ve svém článku přehled literatury a výzkumných studií, které se kdy zabývaly fenoménem interkulturních (lépe řečeno 'mezi-národních' z anglického originálu 'cross-national', používaného autorkou) manželství a popisuje tři typy takových svazků:

1) manželství s takzvanými koloniálními/válečnými nevěstami, vzniklé na základě vojenské/koloniální aktivity jedné země na území jiné ('colonial/war bride marriages'). Většinou se jednalo o výzkumný vzorek založený výhradně na manželství Američana (muže z USA) s ženou z některé ze zemí Dálného východu.

2) Druhým typem 'mezi-národních' manželství, které autorka vysledovala při hledání a sestavování informačních zdrojů na toto téma, jsou manželství mezi ženou pocházející ze 'západu' (míněny USA a západní Evropa) a většinou vzdělaným mužem, který se studijně nebo pracovním způsobem vyskytuje

v této zemi, například jde o pracovníky velvyslanectví nebo zástupce mezinárodní firmy. Jev asociuje autorka předně s druhou polovinou 20. století a považuje ho za důsledek stále více se rozvíjející pracovní a studijní migrace.

3) Třetím typem (založeným pouze na jediné studii na vzorku americko-francouzských manželstvích a tedy s nepříliš zobecnitelnými závěry) jsou manželství mezi dvěma lidmi ze dvou 'západních' zemí. Jde o kultury, které si vzájemně stojí relativně blízko (ve srovnání s předchozími dvěma typy manželství) a tudíž s malou tendencí vyvolávat kulturní konflikty.

Je třeba poznamenat, že tato studie se vyznačuje nedostatky, které brání jejímu použití pro zobecnění. Slabá místa vidíme především v malém rozsahu zkoumaného vzorku, dále zaměření výhradně na americké/britské páry a také převážně na páry, ve kterých je přistěhovalcem žena. Studii tedy uvádíme pouze jako ilustraci a do jisté míry jako pokus o doplnění tématu z jiného úhlu pohledu.

II.2.3. Partnerský vztah na dálku

Interkulturní partnerské vztahy (a zejména pokud jsou zároveň rasově smíšené) bývají častěji ostrakizovány a neschvalovány okolím, proto jsou podle některých autorů (Baptiste, 1990, podle Canary, Dainton, 2003) více náchylné k rozvodům než manželské svazky monokulturní. Jak uvidíme v dalších kapitolách, udržování a kultivace tohoto typu interpersonálního vztahu přináší řadu těžkostí. Aby se však intimní vztah mohl vůbec rozvinout, podmínky musejí být na úplném počátku nastaveny tak, aby se dva jedinci pocházející z různých koutů světa mohli setkat. První překážkou v interkulturním partnerském vztahu tedy často (ne vždy) bývá geografická vzdálenost dvou míst, ze kterých jedinci pocházejí.

Na základě studií souvislosti geografické vzdálenosti se vznikem interpersonálních vztahů došli někteří autoři (například Rohlving in Wood, Duck, 1995) k potvrzení pozitivní korelace mezi geografickou blízkostí a

častějším rozvojem přátelských a romantických vazeb. Čím je větší geografická separace dvou osob, tím složitější je komunikace a tedy i menší ochota k udržování takového vztahu. Na druhou stranu se musíme ptát, jak je udržována intimita a psychická blízkost dvou lidí, kteří naváží interkulturní partnerský vztah, a podmínky jim na nějakou dobu neumožňují žít spolu na jednom místě. Vztah na dálku je charakterizován předně tím, že neumožňuje denní kontakt dvou lidí tváří v tvář. Vztahy na dálku samozřejmě nezahrnují pouze interkulturní páry, aktuální byly například v osmdesátých letech dvacátého století v USA vzhledem k výraznému nárůstu pracovní mobility (Rohlfing in Wood, Duck, 1995, s. 174), podobně můžeme již několik let sledovat stále komplexnější fenomén navazování množství nejrůznějších druhů vztahů přes internet (chatování, programy icq, msn messenger).

Definování *romantického vztahu na dálku* je možné provést třemi různými způsoby. Jeden přístup bere za hlavní kategorii vzdálenost měřenou kilometry oddělujícími oba jedince. Nejnižší hranice, na základě které je vztah uznán za „dálkový“, se pohybuje od 50 do 100 mil (tedy 75 až 150 km), vzhledem k různým autorům a různě pojatým studiím na toto téma (Carpenter, Knox, 1986, Schwebel et al., 1992, podle Aylor in Canary, Dainton, 2003). Jiný způsob vymezení geografické vzdálenosti pro charakterizování vztahu na dálku jsou státní nebo jiné hranice, jako územní rozdělení separující dva jedince - podle Stephena (1986 podle Aylor in Canary, Dainton, 2003) například žijí partneři ve vztahu na dálku v různých zemích. Třetí přístup k určení toho, co je a co není vztah na dálku, ponechává volnost v rozhodování samotným respondentům. Výzkum založený na charakteristice vztahu na dálku jako „vztahu, ve kterém se partneři nesetkávají tváří v tvář po většinu času trvání vztahu“ (Aylor in Canary, Dainton, 2003, s. 130) pokládal respondentům otázku, zda považují svůj partnerský vztah za tento typ. Subjektivní hodnocení respondentů určilo za vztah na dálku takový intimní vztah, ve kterém

nebylo pro partnery možné se vídat z důvodu vzdálenosti tak často, jak by si přáli.

Rohlfingová (Rohlfing in Wood, Duck, 1995) tvrdí, že existence a trvání intimních vztahů na dálku nás nutí přehodnotit několik teorií vysvětlujících chování lidí v interpersonálních vztazích, například přesvědčení, že lidé obecně ukončují intimní vztahy, pokud považují jejich udržování za příliš náročné. Co tedy znamená udržovat interkulturní partnerský vztah na dálku a jak se s tím vyrovnávají obě strany? Jaké strategie jsou užívány k rozvoji vztahu a jaké prostředky jsou k dispozici? Studie, které cituje Rohlfingová a které většinou pocházejí ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století z USA (dále také Aylor in Canary, Dainton, 2003), sledují nárůst intimních vztahů na dálku v souvislosti s feministickým hnutím a ústupem přesvědčení, že žena by měla následovat svého muže a vzdát se vlastního budování kariéry, zvláště, když její zaměstnání vyžaduje změnu bydliště. Některé závěry ovšem můžeme použít i my pro téma interkulturních partnerských vztahů, v jejichž začátcích jsou partneři separováni v prostoru a čase. Často totiž separace vychází z pracovních nebo studijních podmínek a povinností, popřípadě kvůli rodinným důvodům (například je nutná péče o rodiče nebo jiné rodinné příslušníky).

Geografická separace významně ovlivňuje vztah na několika úrovních. Následující přehled vychází z článku Rohlfingové, která zpracovala výsledky semináře se studenty univerzity v Iowě z konce sedmdesátých let (Westefeld, Liddell, 1982, podle Rohlfing, 1995), kteří byli zapojeni v partnerských vztazích udržovaných na dálku. Mezi hlavní témata patřila:

- snížená schopnost posuzovat reálně svůj vztah a jeho vývoj,
- postrádání onoho „luxusu“ probírat společně triviality a hlouposti na úrovni každodennosti,

- chybějící nonverbální komunikace a tím absence určitého emocionálního klíče k partnerovu chování,
- napětí a stres při časově omezených a vzácných setkáních partnerů, kteří se cítí být zavázáni k co nejintenzivnějšímu trávení společného času a zvýšené očekávání může vést ke zklamání či vyčerpání,
- vzhledem k nízké frekvenci setkávání se častěji objevují i extrémní výkyvy nálad, studenti v diskusi líčili například proměny úzkosti v pocity štěstí během čtyřadvacetihodinové periody,
- finanční otázka spojená s geografickou vzdáleností – nejen pokud jde o větší výdaje na dopravu za partnerem, ale i účty za telefon.

Nelze opomenout ani přínosy vztahu na dálku, které sice nejsou zdaleka tak početné jako komplikace, zato však mají svou důležitost. Jedná se zejména o uvolnění času a prostoru obou partnerů pro jejich vlastní životy – jednoduše řečeno se mohou oba více koncentrovat na svou práci, studia, koníčky a podobně. Aylor (in Canary, Dainton, 2003) ještě k aspektům udržování romantického vztahu na dálku přidává poznámku, že navzájem separovaní partneři jsou ve velké míře odkázáni na komunikaci zprostředkovanou různými médii (telefon, internet, pošta). Kromě toho se vzhledem k větším nárokům na oddanost vztahu a partnerovi může v romantických vztazích na dálku objevit i silnější odevzdání (vyjadřované jako zamilovanost), než tomu je ve stejné fázi vztahů, kde partneři žijí spolu (Stafford, Reske, 1990 podle Aylor in Canary, Dainton, 2003). Autoři tento jev vysvětlují idealizací partnera, který delší dobu není přítomen.

Někteří z českých poloviček interkulturních párů mají se vzdáleností svou zkušenost. Veronika popisuje období, které strávili s Aronem odděleně: *„Strávili jsme docela hodně času odděleně, hlavně na začátku, když jsem po první stáži odjela z Finska, tak to jsme byli rozdělení asi dva měsíce úplně, po dvou měsících on za mnou potom přijel do Čech na návštěvu. A to první rozdělení bylo asi úplně nejtěžší... Zezačátku to bylo těžší, protože jsme neměli takovou možnost si volat. Já vím, že teď jsme oba připojení na skype a tenkrát*

nějak myslím nebyl tak zaběhlý a on mi tenkrát volával normálně z telefonu a to jsme byli strašně limitovaní, protože to bylo drahé, tak volal pět deset minut jednou za týden. Mezitím si člověk nestačil tolik říct. Teď je to jednodušší...Mluvíme vlastně neomezeně a každý den. Aspoň třicet čtyřicet minut. Tak nemám až takový pocit té separace.“

Ilona k tomuto tématu poznamenává: *„Žít odděleně je docela těžké. Někdy se prostě vrátíš večer domů a říkáš si: tak mám někde nějakého přítele, který mě hrozně miluje. Ale když tady není, když ho potřebuješ, tak to je docela blbě. Zas na druhou stranu mě nikdo nehlídá, nemusím nikomu vysvětlovat, kam jdu a kdy se vrátím.“*

Sára zahrnuje vzdálenost do problematických aspektů při porovnávání interkulturního vztahu s monokulturním: *„Obecně si myslím, že v interkulturním vztahu je víc prostoru na problémy. Velkým problémem je vzdálenost, například pokud K. zůstane v ČR, jeho rodiče budou vždycky trpět, a naopak.“*

Interpersonální partnerský vztah ve srovnání s přátelským vztahem vyžaduje fyzickou blízkost mnohem více - a to nejen vzhledem k míře, s jakou zahrnuje sexuální soužití. Partnerské vztahy na dálku tedy potřebují pro své zachování častější a intenzivnější setkávání na emoční i fyzické úrovni než vztahy přátelské. Bylo popsáno několik *strategií, jak se vyrovnávat se vzdáleností* (Westefeld, Liddell, 1982, podle Rohlfiing, 1995) a jak vztah více méně udržet i přes tuto překážku. Proces vyrovnávání se zahrnuje:

- a) chápání vztahu na dálku jako rozšířeného fenoménu,
- b) vytvoření si dodatečných a nových podpůrných vazeb ve svém okolí,
- c) vytvoření kreativních způsobů komunikace (zasílání dárků, videokazet či magnetofonových pásek s nahrávkami),
- d) příprava na separaci formou stanovení pravidel (například týkající se setkávání s přáteli, telefonování, dopisování si a vzájemných návštěv),

- e) moudré nakládání se vzácným časem, kdy se partneři na chvíli sejdou, tím, že se snaží naplnit všechny důležité potřeby a vymezit i čas na odpočinek,
- f) udržování vzájemné upřímnosti,
- g) otevřená komunikace,
- h) rozvíjení a udržování důvěry
- i) zaměření se na pozitivní aspekty vztahu na dálku.

Ke studii, na jejímž základě byly shrnuty výše zmíněné strategie, je třeba poznamenat, že postrádá empirické ověření efektivity jednotlivých přístupů a prvků zvládnutí vztahu na dálku. Nebyla ani specifikována nejnižší frekvence vzájemného setkávání partnerů. Jde spíše o teoretický návod, který může, ale nemusí, sloužit k snazšímu vyrovnávání se s partnerskou separací. Zároveň jde o téma implikující další možnosti výzkumu na poli interpersonálních vztahů, potažmo interkulturních partnerských vztahů. Pro naši práci jde o jeden z aspektů, který charakterizuje některé z námi zkoumaných intimních sexuálních vztahů mezi dvěma jedinci, pocházejícími z různých zemí.

Na závěr je třeba poznamenat, že studie romantických vztahů udržovaných na dálku neprokázaly nižší spokojenost partnerů či nižší stupeň oddanosti než v partnerských vztazích partnerů žijících spolu (nebo blízko sebe) (Aylor in Canary, Dainton, 2003). Zároveň musíme zmínit, že autoři všech výše zmíněných studií a teorií nezahrnuli do svých zkoumání faktor délky vztahu – strategie udržování vztahu na dálku a průběh překonávání nejrůznějších překážek způsobených fyzickou separací dvou lidí budou jistě odlišné u partnerů v počátcích intimního vztahu a po patnácti letech manželství strávených na jednom místě.

II.3 ÚSKALÍ A PŘEKÁŽKY V INTERKULTURNÍCH PARTNERSKÝCH VZTAZÍCH

Interkulturalita vnáší do již beztak komplexního fenoménu partnerských vztahů řadu faktorů, které ovlivňují jejich kvalitu, spokojenost partnerů, strategie udržování a kultivování vztahu, frekvenci a typ konfliktů či délku jejich trvání. Problematické aspekty interkulturních partnerských vztahů nepředstavují pouze těžkosti, které mají být překonány a/nebo odstraněny, nýbrž slouží také jako výzva pro partnerské soužití a jako faktory, podílející se konstruktivně na utváření konkrétního vztahu. Podíváme se nyní na problematické oblasti, které se objevují v interkulturních partnerských vztazích a často zásadním způsobem formují jejich charakter.

II.3.1. Jazyk a komunikace

Interkulturní partnerský vztah jsme v naší práci vymezili především na pozadí odlišných mateřských jazyků dvou jedinců, kteří spolu navážou intimní sexuální vztah. Jazyková bariéra bude tedy pravděpodobně jednou z hlavních překážek komunikace, a to především z počátku vztahu. Kromě toho, že množství nedorozumění je způsobeno faktem, že partnerská dvojice mezi sebou používá mateřský jazyk jen jednoho z nich, popřípadě jazyk třetí (nejčastěji angličtinu), se může zásadně lišit i celkový charakter komunikace, například mohou partneři používat různé kódy v neverbální složce nebo různou kvantitu verbálního vyjadřování (viz kapitola I.2.2.). Zezačátku vztahu si mnohdy partneři neuvědomují možnou odlišnost komunikačního kódu a sdělení si interpretují po svém. Romano (1997) říká, že je těžké vyjádřit co nejpřesněji své myšlenky a pocity i ve vlastním jazyce tak, aby to správně pochopil příjemce sdělení, natož potom když se jedná o jazyk cizí a příjemce pochází z odlišného lingvistického a kulturního zázemí.

Barbora k tomu říká: „*Mě ta francouzština dost brzdí. Tím, že kdysi, když jsem začala mluvit česky, tak se (manžel, pozn.aut.) zlobil a měl pocit, že se hádám, tak když na něj mluvím česky, tak mám ještě teď trochu pocit viny, předem se ho zeptám, jestli to smím říct česky. Při francouzštině nejen, že nesmím ztratit ze zřetele myšlenku, což je někdy těžké, protože je to složité, když si to musíš stavět, někdy je to těžké i v češtině, ale ve francouzštině ty rody a ta gramatika mi hrozně překáží, obtěžuje mě. A pak se někdy stane, že zapomenu, co jsem chtěla, nebo to řeknu blbě, někdy užiji něco, co je špatně pochopeno.*“

Kvalita a kvantita komunikace významně ovlivňuje průběh i úspěch vztahu. Na nedostatek komunikace jsme narazili již v kapitole o vztazích na dálku, kde účastníci diskuse osobně zapojeni v tomto typu romantického vztahu referovali o chybějícím společném čase pro probírání triviálních denních záležitostí nebo postrádání neverbální složky komunikace při telefonickém rozhovoru či psaní dopisů. I pokud žijí partneri spolu, narážejí na mnoho překážek v komunikaci právě proto, že alespoň jeden z nich nemluví svým mateřským jazykem. Akcent, neznalost správných slov, nedostatky v odborné nebo jinak specifické terminologii, neznalost kdy a kde je vhodné použít to nebo ono vyjádření, jiné neverbální znaky nebo třeba jiný smysl pro humor, to vše může potkat vždy alespoň jednoho z partnerů, přičemž druhý musí být vybaven trpělivostí, schopností naslouchat i pomáhat prvnímu s jeho nelehkým úkolem.

Ilona popisuje, jaké je to pro ni, domlouvat se s partnerem v jeho rodném jazyce: „*Mluvíme spolu francouzsky. Já myslím, že mluvím celkem dobře, ale mně to spíš otravuje, je to náročné. Když zrovna chci něco říct a nemůžu si vzpomenout na to, jak to říct, tak je to prostě nepříjemné. A on si tohle moc neuvědomuje, protože mluví svým jazykem, tak si moc neumí představit, že je to těžké. Protože já se nemůžu vyjádřit, vyžvejknout přesně tak, jak bych chtěla. Někdy si pomáhám anglicky, ale to jenom některá slova, třeba z psychologie, která francouzsky fakt neznám, ale jinak myslím, že už mám docela dobrou francouzštinu na tu běžnou mluvu.*“

Dysfunkční komunikace podle některých autorů (Piller, 2000, podle Molina, Estrada, Burnett, 2004) vede k nespokojenosti v intimním vztahu a

někdy i jeho selhání. Jazyk ovlivňuje ve vztahu také rozdělení rolí a moci. Partner, který mluví vlastním jazykem (většinou díky tomu, že dvojice žije v jeho zemi, nebo v zemi, kde je jeho mateřština hlavním jazykem), přebírá automaticky vůdčí roli a má k dispozici větší prostor k sebeprosazení - jak ve společnosti, tak v samotném vztahu.

Veronika to popisuje na příkladu jazyka, v jakém se s Aronem (i když velmi zřídka) hádají: „*Hádali jsme se vždycky anglicky. Ale je fakt, že jsme se teď už dlouho nehádali. A do té finštiny jsme přešli až poslední čtyři měsíce. No a ve finštině bych já byla v nevýhodě, asi bychom teda přecházeli do angličtiny, ve které jsme rovnocennými partnery.*“

Komunikaci může velmi usnadnit, jestliže se partner, jehož jazyk je dominantní (například jestliže dvojice žije v jeho zemi) naučí (respektive vstřebá jej alespoň do jisté míry) mateřský jazyk toho druhého. Sárú o to požádal Kapish, který již žije delší dobu v Čechách: „*Z jeho strany přišel před půl rokem požadavek, že by byl rád, kdybych uměla trochu bengálsky - doma mluví především anglicky, ale hádají se v bengálštině (smích) - takže kdybychom spolu zůstali, asi se trochu naučím, teď se snažím alespoň různé výrazy.*“

Na druhou stranu se může partner, jehož kultura a jazyk jsou ve vztahu dominantní, cítit zatížen odpovědností, kterou má v rámci dvojice, pokud například na něm leží starost o vyřizování všech formálních záležitostí za svého druha/družku, který/á není jazykově dostatečně kompetentní. S komunikací je úzce svázána i úroveň intimity ve vztahu a jazyková bariéra může způsobit u jednoho nebo druhého pocit „nerozumí mi“, přičemž nepochopení se netýká pouze doslovného významu, ale i emočního náboje a celkového smyslu v kontextu.

O tom, že je třeba udělat v tomhle smyslu kus práce (ale všechno jde, když se chce), mluví Dana: „*Už mám normální reakce ve španělštině, jsem tam tři roky a něco. Je to pro mě snadné. Občas, v nějakém třeba vysvětlování je to pro mě obtížné, ze začátku jsem nemluvila dobře, když jsme spolu začínali, to je pravda, ale tam byla ta vůle, ta je tam vždycky, že jo, si nějak rozumět*“ stejně

jako Veronika: „*Teď už spolu mluvíme finsky, na osmdesát procent. I když je to pro mě docela náročné, protože se musím hrozně soustředit a jednak mám pocit, že ho unavuji, protože mi pořád zívá, jak asi mluvím jednoduše, a taky mluvím pomalu a některé věci musím opsat a on mi nerozumí, tak se ho ptám, jestli mi rozumí, ale nevím. Fakt se to stává často, že zívá, tak už se tomu smějeme. Někdy ve výjimečných případech, když jsem hodně unavená, tak říkám, že dneska jako teda anglicky, on na mě někdy i dál mluví finsky a já odpovídám anglicky. Pokud se děje něco hodně emotivního, co bych mu chtěla říct, tak to musím říct anglicky. Ta finština by mi dala tolik zabrat, než bych to vymyslela, že by to ztratilo ten náboj. Takže pokud mám z něčeho radost, nebo se zlobím, nebo se něco děje a já to potřebuji říct, aniž bych nad tím moc uvažovala, tak to musím říct anglicky“.*

Mohou se vyskytnout konflikty kvůli nesprávnému užití neverbálního signálu v nevhodné situaci, popřípadě může mít jeden partner pocit, že jeho sdělení adresáta zcela minulo. Někteří dokonce vypovídají o částečné ztrátě osobnosti, která je vázána na mateřský jazyk (Romano, 1997). Naše psychická integrita, zkušenost a životní historie je z většiny ukotvena v jazyce. Přejdem z mateřského jazyka do každodenního vyjadřování se v jazyce jiném se do jisté míry mění naše sebeprožívání a sebevyjádření. Velmi detailně to popisuje Veronika: „*Já už jsem teď měla ve Finsku pocit, že to nejsem já, že používám jazyk, kterým mluvím jako dítě, dělám práci..., která zase neodpovídá mému vzdělání, nic tady neznamenuji, ve společnosti ostatních lidí se špatně vyjadřuji, takže asi musím působit takovým jednodušším dojmem (smích)“.*

V neposlední řadě je důležitou funkcí jazyka i humor, který může v rámci změny způsobu vyjadřování a rozdílu mezi způsoby komunikace partnerů velmi utrpět.

Barbora k tomu poznamenává: „*Ráda někdy používám humor a ve francouzštině, když si nejsem jistá, tak to třeba radši ani neudělám. V češtině bych hned třeba utrousila poznámku, ale když jsem to zkusila ve francouzštině, tak to třeba J. nepochopil, a pak to zase vysvětlovat...“*

Komunikace s ostatními zahrnuje do značné míry i širší společenskou komunitu, která vytváří pro přesídleného člověka nový referenční rámeček.

Postoj okolí takového jedince mu může situaci vyžadující adaptaci na nové prostředí ulehčit či naopak ztížit. Vztahovému rámci na bázi užší i rozšířené společenské komunity se budeme věnovat v další podkapitole.

II.3.2. Postoj okolí

Postojem okolí míníme jak reakce a schvalování nebo námitky rodičů partnerů vůči jejich vzájemné volbě, tak také zasazení vztahu do širšího společenského rámce. Interkulturní partnerské vztahy vykazují ve srovnání s monokulturními vztahy jednak obecně více externích problémů, pokud jde o změny ve vazbách na rodinné příslušníky, příbuzné, přátele a domácí společenskou komunitu a jednak jsou vystaveny většímu tlaku na přizpůsobení se novým podmínkám ve společnosti, na kterou se pár jako sociální jednotka adaptuje. Interkulturní manželství je podle některých autorů (Graham, Moeai, Shizuru, 1985) mnohem častěji než monokulturní svazky terčem negativních postojů okolí a tím pádem jsou partneři nuceni k větší trpělivosti a oddanosti, než je tomu u dvou lidí ze stejného kulturního prostředí, kteří nejsou zdaleka tolik vystaveni kritice či hostilným náladám ze strany společnosti. Lewandowski (2001) uvádí, že i když se postoje k rasově smíšeným vztahům v různých společnostech oproti minulosti značně uvolnily, stále ještě se u příslušníků všech lidských plemen vyskytují nepříznivé reakce na tento typ smíšeného svazku. Námitky (Frankenberg, 1993 podle Lewandowski, 2001) mohou mít podobu přesvědčení, že tyto vztahy ničí rodinné tradice, způsobují problémy pro partnery i jejich (třeba budoucí) potomky a že znečišťují rasu (obzvlášť poslední argument vyznívá velmi rigidně a hostilně).

1) Prvním z důležitých aspektů postoje okolí ke konkrétnímu partnerskému vztahu je *reakce a stupeň schválení volby partnera rodiči* nebo blízkými příbuznými. To se může stát prubířským kamenem převážně u rasově smíšených vztahů, popřípadě u interkulturních svazků, ve kterých

jsou si kultury více vzdálené. Strach české maminky o dceru, která se hodlá vdát do některé z arabských zemí, je naprosto pochopitelný (z velké části na něm má pravděpodobně podíl i čtyřicetileté období komunismu a zkušenost s výrazně sníženou možností cestovat či s nedostatkem finančních prostředků na dopravu), a to pro příklady rodičovských pochybností o správnosti potomkovy partnerské volby nemusíme chodit až k tak extrémním případům. U našich interviewovaných se reakce rodičů velmi různily.

Sára to popsala: „*Moji rodiče: proč si nenajdeš Čecha? Ale jakmile K. poznali, mají ho strašně rádi*“.

Dana vzpomíná: „*Moji rodiče byli trošku vyjukaní z toho, no já jsem se kvůli M. rozešla s bývalým přítelem, spíš pro mě byl M. impuls, jak se konečně rozejít (smích), takže to bylo pro rodiče hodně velkých událostí najednou a zvlášť já - jediné jejich dítě, jediná dcera a půjdu pryč, tak z toho byli přešlí, ale oni mi nikdy v ničem nebránili... A jeho rodiče – já musím říct, že jeho maminka z nás měla radost, protože on má tři sourozence a ani jeden není ženatý nebo vdaná a už jim je dost let, M. je z nich nejmladší, takže oni byli docela rádi, že se chce ženit*“.

Ilona: „*Jeho rodiče jsou hodně v pohodě, moje mamka je taky super, jediný, kdo má s naším vztahem problém, je moje babička, což je celkem pochopitelné. Tam je to špatné. Ta vůbec nedokáže pochopit, co s ním dělám, proč za ním jezdím, že mu mám vyřídit, že mu přeje, aby si rychle našel nějakou jinou přítelkyni (smích), ale to je prostě naše babička*“.

Alena se také setkala s pochopitelným rodičovským strachem: „*Moji rodiče reagovali hrozně – hlavně otec. Máma je taková, že hlavně chce, abych měla tu rodinu a ještě, jak je to cizinec a ona ráda cestuje, tak to je v pohodě. Hlavně to bylo taky, že ona nedomýšlí věci do hloubky, kdežto táta měl z daleko víc věcí strach. Jednak zná Turky, jednak viděl, že se vlastně neznáme*“.

Veronika popisuje situaci nejen z hlediska vlastních rodičů, ale i manželových: „*Táta, ten, já nemyslím, že by ho neměl rád, ale neodpustí si takové poznámky typu: proč to dělat jednoduše, když to jde složitě, že jsem si to sama zkomplikovala a každý svého štěstí strůjcem a tak. Ale nemyslím si, že by to*

myslel až tak ve zlém, ale nezapomene si do toho vždycky rýpnout, když řešíme, v jaké zemi budeme a řešíme tu pracovní situaci a já jsem vlastně tam nemohla najít práci a bylo to komplikované s jazykem, tak to táta vždycky okomentuje. No a jeho rodiče, myslím, že mě přijali moc hezky, nemyslím si, že by někdy litovali toho, že si našel cizinku a ještě k tomu spíš z toho bývalého východního bloku, nikdy mi nedali tohle pocítit“.

Romano (1997) uvádí případ, kdy japonští rodiče bránili svazku především proto, že od své dcery automaticky očekávali, že se o ně na stáří postará, namísto toho, aby se odstěhovala za svým mužem do ciziny. Tito nechtěně nastávající tchán a tchyně používali pro zamezení sňatku i peníze, kterými se snažili cizince vyplatit a tím ho motivovat k odchodu ze země.

Zebroski (1999 podle McFadden) zkoumal, jak blízcí příbuzní partnerů v rasově smíšeném manželství (kombinace negroidní a europoidní rasy) vnímají a následně schvalují nebo naopak oponují tomuto svazku. Výsledky ukázaly, že manželé zažívají největší podporu v běžných denních interakcích od takového příbuzného, který je stejného pohlaví a zároveň rasy jako jeden z partnerů, naopak nejvíce v opozici byli příbuzní stejné rasy, ale opačného pohlaví k jednomu z manželů. McFadden (2001) se ve své studii vyjadřuje k sílícímu trendu uzavírání rasově smíšených a obecně interetnických manželství v USA. Autor cituje některé vědecké závěry (Puente, Kasindorf, 1999, podle McFadden, 2001), podle kterých bude třetina americké populace v roce 2050 vykazovat rasově smíšený původ.

2) Vedle postoje blízkých příbuzných ke smíšenému svazku hraje velkou roli pro také *stupeň přijetí* takového partnerského *vztahu širší sociální komunitou*. Na běžné úrovni vztahu řeší partneři spíše témata finanční, pracovní, nebo výchovu dětí, než rasové nebo etnické otázky (vyjádřeno lidsky: když někoho milujete, na barvě pleti nezáleží), pokud však jde o pozici rasově smíšeného svazku v rámci širšího společenského kruhu, stávají se rasová a etnická témata aktuálními.

Postoj okolí může být v případě interkulturních partnerských vztahů spojen se dvěma obecnými koncepty – stereotypizováním a předsudky. Stereotypy (Nakonečný, 1997, podle Průcha, 2004, s. 67) jsou „mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, které jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují. Nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržovány tradicí.“ Ve vztahu k národům, rasám, etnikům a kulturám se objevují takzvané národní nebo etnické stereotypy jako způsob vnímání příslušníků určitého etnika/národa příslušníky jiného etnika/národa (heterostereotypy) popřípadě stereotypizované vnímání vlastního etnika/národu (autostereotypy). Stereotypy mohou být jak pozitivní tak negativní. Předsudek potom představuje „emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou (Hartl, Hartlová, 2000, podle Průcha, 2004, s. 67). Fenomén stereotypů a předsudků, které se manifestují ve vztazích různých etnik, ras a národů, je velmi důležitý pro vzájemnou interakci příslušníků jednotlivých skupin a povahu interkulturní komunikace. Pro porozumění rozdílu mezi předsudky a stereotypy je třeba poznamenat, že předsudky mají tři komponenty –

- 1) kognitivní komponenta zahrnuje právě stereotypy,
- 2) afektivní složka odráží hodnotící postoje vůči nějaké skupině
- 3) behaviorální komponenta se projevuje v chování ke konkrétní skupině, například hostilitě či diskriminaci (Berry et al., 2002, podle Průcha, 2004).

Existence předsudku není podmíněna tím, že se projevují všechny tři komponenty, to znamená, že stereotyp nemusí být nutně následován behaviorální složkou předsudku ve formě diskriminace příslušníků jiné etnické skupiny. Předsudky a stereotypy ovšem mohou silně působit na stabilitu intimního interpersonálního vztahu, pokud partneři pocházejí z různých kulturních zázemí.

Falicov (1995 podle *Molina, Estrada, Burnett, 2004*) popsal tři druhy konfliktů v interkulturních partnerských vztazích:

- a) konflikty v kulturním kódu (nesprávná komunikace),
- b) rozdíly kultur a povolení ke sňatku
- c) kulturní stereotypy a vážný stres.

Autoři *Molina, Estrada a Burnett (2004)* rozebrali několik faktorů, které ze strany externího zázemí působí na vznik a stupeň těchto konfliktů. Popsali tři druhy zdrojů negativních vlivů – sociální sdělení, vlivy rodiny a stupeň společenského souhlasu. V sociálních sděleních jde většinou o taková vyjádření, která reprezentují nesouhlas a odmítavé soudy vůči interkulturnímu vztahu (ze strany rodičů: „Doufám, že ti je jasné, že si tě ten chlap bere jenom kvůli tomu, aby si zlepšil sociální situaci svatbou s bílou holkou.“, nebo „Měl sis radši najít nějakou holku od nás, která ví, jak si má svého muže vážit.“). Tato vyjádření často zvyšují v kombinaci s poznámkami z širšího okolí (například pracovního prostředí) úzkost, nestabilitu a křehkost vztahu. Dalším silným vnějším faktorem v partnerském vztahu jsou rodinné vlivy. Nedostatečné schválení sňatku mimo domácí kulturní zázemí, nebo nesouhlas s konkrétní volbou partnera může výrazně snížit pohodu a prosperitu vztahu, jeho šanci na kulturní přesun a zvýšit stres. Intervence rodiny může zasahovat i do běžného života partnerů po sňatku, a to například vyžadováním dodržování určitých tradičních zvyklostí, svátků a rituálů. Třetím vnějším faktorem zasahujícím do interkulturního partnerského vztahu je stupeň společenského souhlasu, vážící se na přijetí jedince z jiného kulturního, náboženského či lingvistického zázemí do nové komunity.

Homan (1999 podle *Molina, Estrada, Burnett, 2004*) definoval „zdravé komunity“ jako komunity přístupné pro všechny, zachovávající zdravé vazby mezi svými členy a neomezující se na pouhé poskytování šance na přežití ale i šance k růstu. Nezdravé komunity s defektními vztahy a spoléhající na princip výlučnosti pak mohou být pro interkulturní/ rasově

smíšené páry zdrojem diskriminace, profesních a zaměstnaneckých problémů, sociálního odcizení a odmítavých reakcí k dětem z multikulturních rodin.

Fontaine a Dorch (1980 podle Graham, Moeai, Shizuru, 1985) prováděli výzkum s Američany euroamerického, afrického a mexického původu v Kansas City v americkém státě Missouri, zapojenými do interetnických i intraetnických (ze stejné etnické skupiny) partnerských vztahů. Výsledky pro interetnické romantické vztahy vypovídaly o:

- 1) větším množstvím externích problémů (jako například menší zapojení do dění v širší komunitě a menší identifikace se svým bezprostředním sousedským okolím) než u intraetnických párů,
- 2) vážnějších problémech v rámci sociální komunity
- 3) mnohem vážnějších problémech ve vztazích s přáteli a rodinnými příslušníky.

To, že stupeň těžkostí v zapojování se do nové komunity také záleží na volbě místa pro život, ilustruje mimo jiné případ Heleny a jejího tureckého manžele: „*Celkové reakce na cizince se v Praze a v Izmiru (Turecko – pozn.aut.) radikálně liší. Zatímco v Praze moje okolí (kromě mých spolužáků atp. :) přijímalo K. víceméně negativně, se strachem, předsudky nebo rozpačitě, s nerozhodným pokusem mě varovat před těmi barbary, tak tady (v Izmiru – pozn.aut.) nemám jako cizinka žádné problémy, ze začátku ani s navazováním kontaktů, ani na univerzitě s vyřizováním studia, ani s hledáním podnájmu (narozdíl od Prahy, kde K. nemohl dlouho sehnat vhodný podnájem jen proto, že byl cizinec z muslimské země, a není to proto, že by pronajatý byt ničil nebo něco podobného).*“

K obavám z rasismu se vyjadřuje i Ilona: „*Co jsem musela spíš přiznat, že my v Čechách jsme docela rasisti, protože nějaké problémy tady měl, když přijel, ale to jsem i počítala, že to bude i horší.*“

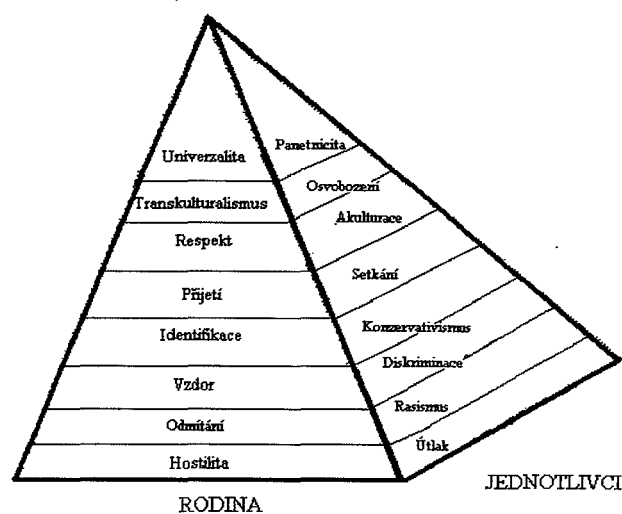
K podobným závěrům na téma externích překážek interkulturních partnerských vztahů došli i *Graham, Moeaiová a Shizuru* (1985), kteří porovnávali na základě polostrukturovaných rozhovorů inter- a

monokulturní manželské páry, zejména jejich spokojenost a přínosy/problematické oblasti ve vztahu. V této studii autoři zaznamenali srovnatelnou spokojenost v manželském vztahu jak u interkulturních tak monokulturních párů, interkulturní páry ovšem referovaly o významně větších problémech v souvislosti s externími faktory (především ve formě očekávání a požadavků kladených členy manželovy/manželčiny rodiny). 63% interkulturních párů referovalo o negativních postojích svého okolí, oproti pouhým 36% monokulturních párů se stejnou (negativní) zkušeností.

Někteří autoři však také zaznamenali, že ačkoli mnohé vnější okolnosti interkulturních partnerských vztahů (negativní postoj rodičů, velká geografická vzdálenost na počátku vztahu, komunikační bariéra a podobně) představují pro oba partnery spíše překážky, objevuje se často v raných fázích vztahu silná vzájemná přitažlivost vystupující navzdory negativnímu působení těchto faktorů (Markoff, 1977, Driscoll, Davis, Lipetz, 1972, Graham, Moeai, Shizuru, 1985). Studie prováděná na vzorku vysokoškolských studentů ve Spojených státech podle těchto autorů dokazovala, že páry, které se setkávaly s nesouhlasem ze strany rodičů, vypovídaly o intenzivnějším prožívání lásky a přitažlivosti, než páry bez překážek kladených míněním okolí. Jev nazvaný jako „efekt Romea a Julie“ (Graham, Moeai, Shizuru, 1985, s. 428) podle těchto autorů během trvání vztahu odeznívá a je vystřídán rostoucím vlivem rodičovského zasahování do vztahu, způsobujícím zvyšující se vzájemnou kritičnost partnerů a nedůvěru. Efekt Romea a Julie také zezáčátku vztahu přehlušuje nutnost vývoje porozumění a přijetí partnera, které jsou nezbytné pro stabilní základ dlouhodobějších vztahů.

Za propojující koncept, který klade důraz na nutnost přijetí smíšeného svazku jak z hlediska blízkých příbuzných, tak širší komunity, můžeme považovat studii McFaddena. Autor se zabýval kromě postoje okolí k interetnickým párům také sebepojetím a společenskou pozicí dětí a adolescentů z multirasových rodin a vymezil stádia přijetí rasově

smíšeného manželství. McFadden říká, že pro udržení pozitivního manželského vztahu, který spojuje dva rasově odlišné jedince, je nutný adekvátní přístup rodičů, širší rodiny i blízkých přátel. Stádia přijetí rasově smíšeného svazku ze strany okolí postavil McFadden ve tvaru pyramidy (obr.č.1) o dvou viditelných stěnách reprezentujících postoj rodiny a postoj jednotlivců (především širší společenské komunity). Základnu pyramidy tvoří primárně negativní postoje, které se směrem k vrcholu vyvíjejí postupně v nejvyšší stupeň přijetí ve formě univerzality a panetnicity. Stádia pro přijetí takového svazku ze strany rodiny tvoří postupně tyto postoje (zespodu pyramidy): hostilita, odmítnutí, vzdor, identifikace, přijetí, respekt, transkulturalismus a univerzalita. Stádia pro přijetí ze strany jednotlivců (širší společenské komunity): útlak, rasismus, diskriminace, konzervativismus, setkání, akulturace, osvobození a panetnicita. McFadden dále nabízí několik rad pro úspěšné utváření vzájemných vztahů rasově smíšeného svazku (a rodiny) s jeho bezprostředním společenským okolím. Patří mezi ně otevřená komunikace, respekt k základním lidským kvalitám a mezilidským vztahům, snaha o pochopení a ocenění jednotlivých kulturních zázemí obou partnerů, snaha o rozšíření pohledu na svět, konfrontace s mezirasovými tématy z konstruktivního hlediska a podobně.

Obr. č. 1: Stádia přijetí rasově smíšených manželství rodinami a jednotlivci.

II.3.3. Náboženské přesvědčení

Stejně jako obě výše zmíněné problematické oblasti mohou odlišné náboženské hodnoty a způsoby praktikování víry představovat zdroj konfliktů i u monokulturního vztahu. V interkulturním vztahu však může být odlišnost náboženských přesvědčení všezahrnujícím tématem, které většinou každý z partnerů přináší do vztahu jako dědictví ze své kultury a země.

Ne nepodstatným tématem se náboženství ukázalo být u Sáry a Kapishe, který sice sám je křesťan (jako jeho partnerka), ale pochází z tradiční indické rodiny: *„Rodiče K. jsou hinduisti a uctívají bohyni Káli – mají doma její sochu, dávají jí oběti – K. má fotky té sochy pořád u sebe – tohle mě trochu děsí.“*

Rozdíly se mohou objevit i u stejného druhu náboženství - ve způsobu, jakým je vnímáno a interpretováno v různých zemích. Romano (1997) uvádí jako příklad egyptské a íránské muslimy, kteří vidí stejné principy různými očima, tak jako američtí a izraelští Židé, nebo pravoslavní křesťané v Etiopii (kombinující křesťanství s kmenovými praktikami) narozdíl od pravoslavných křesťanů v Rusku. Náboženské přesvědčení je velmi úzce napojeno na kulturní hodnoty a tím i životní priority jednotlivců, i když víra není předmětem aktivního praktikování. V některých zemích (uvedme například muslimské země nebo Itálii) je vliv náboženských pravidel a hodnotového žebříčku silnější (vztahuje se například na sexuální chování, užívání alkoholu a podobně), v jiných jsou hodnoty, morální principy či životní priority spíše obecnými kulturními hodnotami, které se sice vyvinuly v souvislosti s náboženskými systémy a jsou s nimi v základu úzce spojené, v průběhu historického procesu se však od náboženství více či méně formálně oddělily.

Alena měla možnost se setkat s náboženskými pravidly ve formě všeobecně platných principů společenského chování: *„Tam (v Turecku-pozn.aut.) si musí dávat člověk akorát trochu pozor u těch ortodoxních muslimů.“*

Problém je s tím, jak tady máš vystrčená břicha a ramena, tak to tam nejde. Pak na ulici nepotkáš nikoho, kdo by se držel za ruce. Teď nemluvím o tom turistickém jihu, ale o ostatním Turecku. My jsme tam chodili normálně za ruce, ale jinak tam nikoho nepotkáš. To je jediné, co si dovolím, ale třeba dát si pusu na ulici, to už ne. A když jsme byli ve vesnici, tam si nedovolil ani on se držet za ruce, ve vesnici ještě víc dodržují ty tradice. Když jsem se třeba oblékla a něco mi koukalo, tak mi D. řekl, ať si to neberu. Třeba mi vylezlo triko nahoru a bylo mi vidět kus zad, tak mi to hned sundaval dolů“.

Romano (1997, s. 80) tvrdí, že u párů, ve kterých se setkávají dva lidé s různým náboženským přesvědčením (v určitém stupni vážnosti a praktikování víry), většinou dochází ke třem typům vývoje situace:

- 1) jeden z partnerů konvertuje k náboženství druhého partnera,
- 2) oba partneři si udržují vlastní víru a nesnaží se zasahovat do přesvědčení a praktikování druhého,
- 3) oba partneři se odkloní od svých náboženských přesvědčení a buď se usadí v nějakém třetím - společném typu, nebo přestanou být stoupenci jakéhokoli formálního náboženství.

Ilustrací tolerantního a v jistém smyslu i multikulturního přístupu k náboženství je rodina Ilonina přítele: „*Jeho náboženství – to je nějaká odnož hinduismu. Francouzsky tomu říkají nějak jako tamil, spousta bohů, barevné chrámy, chodí do nějakého chrámu, ale je křtěný, jeho maminka je víc křesťanka, než hinduistka, táta víc hinduista než křesťan, no a J. byl pokřtěný jako malý a v nějakém věku si vybral, že chce být ten tamil. Takže to mají hrozně v pohodě, dělají nějaké ceremonie a oběti, ale jen vzácně – tak jednou, dvakrát do roka, jednou do roka se chodí pomodlit do chrámu, aby mu to vycházelo ve škole“.*

Romano popisuje případ, kdy manželé, u nichž muž vyznával katolickou víru a žena příslušela k luteránské církvi, nejen že se snažili své děti vychovávat mimo všechny náboženské směry, ale pokud vzájemně navštěvovali své původní rodiny, součástí návštěv rodičů byly i cesty do kostela toho druhého. Jak naznačuje tento příklad, otázka náboženské

výchovy dětí může být dalším oříškem k rozlousknutí pro interkulturní rodičovský pár a multikulturní rodinu. Kromě náboženství však bude pro výchovu dětí v interkulturním páru aktuálních i mnoho dalších otázek, na které se podíváme v další podkapitole.

II.3.4. Výchova dětí

Ačkoli nebude výchova dětí natolik aktuálním tématem či možným zdrojem konfliktů v interkulturním partnerském vztahu dvou lidí, kteří ještě nejsou manželé, zatím děti nemají, nebo je v blízké době neplánují, stejně je nutné tomuto tématu věnovat několik řádek, protože jde o fenomén v rasově/etnicky smíšených romantických vztazích zvláště významný. Rozdíly v názorech na budoucí výchovu dětí se podle Romana (1997) objevují už nějakou dobu před svatbou. Z rozhovorů s českou polovičkou páru vyplývá, že ačkoli partneři ještě děti nemají a v dohledné době (například rok, dva) si je neplánují pořizovat, nebo ani ještě nepočítají se svatbou, téma společných potomků pro ně není tabu, naopak je většinou otevřeně prodiskutovááno a často je oběma známo stanovisko toho druhého.

Podle *Romana* se neshody kolem výchovy dětí a přístupu k nim objevují hlavně na třech úrovních:

- 1) úroveň hodnotových preferencí, která určuje, co je správné a co nikoli, a ovlivňuje základní principy chování dítěte,
- 2) učební a disciplinární úroveň - nejčastější otázky se vážou k formě a míře trestání zlobivého potomka, což má velkou souvislost i s různým pojetím a rozsahem rodičovské autority a neméně i s rodovými stereotypy, chápanými v různých kulturách různě. Každodenní střety mohou vyvolávat neshody partnerů ohledně toho, jestli spíš uplatňovat patriarchální model výchovy vyžadující poslušnost, nebo spíš tolerantní, shovívavý přístup k potomkům. Romano (1997, s. 86) tvrdí, že „kultury románské, asijské, středního východu a mnohé evropské uplatňují spíše více autoritářské

modely výchovy založené na patriarchálním principu společnosti, narozdíl od zemí severoamerických, angloamerických, skandinávských a mnohých ostrovních kultur, které mají spíš tendenci k tomu být mírné a shovívavé.“

3) Třetí úroveň výchovy dětí, která je potenciálním zdrojem rozdílných představ a konfliktů, je forma vztahu mezi rodiči a dětmi. Vztah mezi rodiči a dětmi je silně ovlivňován tím, do jaké míry každý z rodičů vnímá nutnost autoritářského nebo spíš mírného výchovného stylu. První případ vytváří v rodině formální atmosféru respektu k pravidlům a pořádku, permissivní typ rodiny naopak zahrnuje spíše spontánní vztahy, atmosféru pečování o druhé a větší zaměření na vyjadřování pocitů spíš než dodržování pravidel.

Antropolog *William Caudill* (1969, podle Mann, Waldron, 1977) porovnával rysy mateřské výchovy dětí v Japonsku a USA. Americká matka podle něj od počátku své dítě vnímá jako autonomní individuum s vlastními potřebami, kterému pomáhá se vyjadřovat skrze důraz na vokální komunikaci. Nezávislost kojence je vyjadřována vlastní postýlkou, ve které dítě spí již brzy po narození. Pravidlem je i brzké ukončení kojení dítěte a učení, jak se má krmit samo. Americká matka také podle Caudilla vítá dětský průzkum jeho fyzického okolí, brzy podporuje trénink chůze na nočnick a posléze toaletní mísu a obecně tento způsob výchovy autor považuje za primárně zaměřený na formování jáství dítěte. V kontrastu s tím vnímá japonská matka své dítě spíš jako rozšíření sebe samé. Hranice jáství dítěte jsou spíš neostře, kojeneček nemusí tolik hlasově vyjadřovat své potřeby, neboť matka je s ním natolik spojená, že předpokládá jejich znalost. Větší důraz je kladen na tělovou neverbální komunikaci. Nezávislé akce dítěte (jako průzkum okolí) nejsou příliš podporovány, dítě spí s mámou v jedné posteli.

Romano (1997) na základě svých pozorování a rozhovorů s interkulturními páry uvádí tři způsoby, jakými se rodiče vyrovnávají s odlišnostmi v pojetí výchovy potomků. Různými cestami, jak vyřešit nesrovnalosti, jsou:

- a) akceptovat způsoby zavedené v zemi, ve které se rodina usadila,
- b) přijmout za svůj výchovný styl jednoho z partnerů (většinou jde o dominantního partnera ve vztahu),
- c) chovat se individuálně svým nejpřirozenějším způsobem. Tato cesta podle autora přináší u některých dětí zmatek a nejistotu vzhledem k nejednotnému přístupu, u jiných dětí však může působit pozitivně a tito bikulturní potomci z dvojitého zdroje mnohé získávají (například větší adaptabilitu, širší kulturní zázemí a zkušenost s různými kódy chování).

Pro ilustraci případů, kde může jít o spory ve výchově dětí, uvádíme některé citace z rozhovorů. Barbora dává způsob výchovy do kontextu s různým rodinným zázemím sebe a svého muže (dětství za komunismu s chudými rodiči v kontrastu se scestovalou francouzskou rodinou): *„Byly to úplně jiné podmínky a to myslím, že se odráží i teď do výchovy dětí. Na jednu stranu stovka, dvě stovky, tisícovka tady a tady, a na druhou stranu (manžel – pozn. aut.) strašně škulí na takových kravinách, že to je ode zdi ke zdi. A já jsem taková: v šuplíčku rezervu a dávat pozor a vážit si a opatrně se vším“.*

Postoj a preference ve výchově dětí odráží v interkulturním páru dále i otázku jazyka, v jakém by dítě mělo vyrůstat (popřípadě jak by mu měly být předávány oba mateřské jazyky rodičů) - Veronika by chtěla, až budou mít s manželem děti, úplně vynechat původní dorozumívací prostředek: *“Chceme mít děti – pořád to odkládáme, ale chtěli bychom už brzo. Chceme s nimi mluvit jenom finsky a česky, nechtěli bychom do toho už vůbec motat tu angličtinu“.*

Dana očekává od výchovy svého budoucího dítěte v češtině ještě i doplňující efekt: *„Až budou děti, na tom jsme se dohodli od začátku, teda přišlo mi to jasné, že já na ně budu mluvit česky, on španělsky, takže on (manžel – pozn. aut.) takhle uslyší tu češtinu normálně, běžně, tak to určitě pochytá“.*

Nesnadnost jazykového míšení v rodině vyplývá zřetelně i v případě Barbory, která má se svým francouzským mužem tři děti: *„S jednou dcerou mluví můj muž česky s tím, že ulítávají do francouzštiny, s druhou dcerou jenom*

česky. Já na ně nemluví francouzsky, to by nešlo, to bych měla pocit, že si na něco hraju a že mluvím na nějaké cizince. Neuměla bych jim říct takové ty drobné srdečné nuance, to byl taky jeden z důvodů, proč jsem se tam nezabydlela, jak bych mohla, proč jsem odtamtud prchla do Čech, i když jsem tam dva roky byla (ve Francii, pozn. aut.), tam se narodily obě holčičky, paradoxně to jsou Češky jak poleno, na rozdíl od nich můj syn, který se narodil v tady, mluví francouzsky líp než já, jako rodilý - ani nemá přízvuk“.

Aktuální se mohou stát i mnohá jiná témata spojená s dětmi, jako je délka doby kojení, forma a častost fyzického kontaktu s dítětem, způsob a frekvence, jakým se rodiče dítěti věnují, nároky na rychlost vývoje potomka a podobně. U Sary a Kapishe se objevil rozdílný náhled na intenzitu péče o dítě v souvislosti s rolí ženy v domácnosti: *„Diskuse o tom, jak bychom se starali o děti – já jsem pro padesát na padesát a nevdí mi dát i malé dítě třeba na 2 dny na nějaké hlídání, K. je spíš pro intenzivní péči ze strany matky. Já to vnímám jako strašnou nespravedlnost na ženách, že by se žena měla vzdát kariéry kvůli dětem, zatímco muž se to ani nedotkne, ale doufám, že na můj model přistoupí (smích).“*

Důležitým aspektem, který se váže na potomky smíšeného manželství, je vývoj jejich vlastní etnické/kulturní identity a postoje okolí k nim. Problém identifikace může být pro dítě z interkulturní (a o to více z rasově smíšené) rodiny zdrojem různých těžkostí a stresu jak v rámci vlastní rodiny (například pokud někteří členové širší rodiny - třeba rodiče jednoho z interkulturních partnerů - nesouhlasili s uzavřením svazku a jejich negativní postoj se přenáší i na vnuka/vnučku - míšence), tak v zařazení do širší společenské komunity (Mann, Waldron, 1977). Smith (1980 podle Parsonson, 1987) říká, že etnická identifikace se snižuje v závislosti na tom, jak se míšením mnoha linií od předků vyhlazuje jakákoli jednotlivá etnická identita.

Karen Parsonsonová (1987) prováděla studii, která zkoumala souvislost etnické homogenity či heterogenity rodiny s etnickou identitou dětí. Základním předpokladem bylo, že děti pocházející z endogamních manželství budou vnímat svou identitu silněji, než děti z manželství

exogamních (smíšených). Zároveň předložila autorka tezi, že „příslušníci skupin, kterým je vlastní méně významná etnická identita, mají tendenci se vdávat/ženit mimo svou skupinu a socializace jejich dětí v rámci specifické etnické identity není jejich prioritou (s. 364)“. V rámci multietnické populace Parsonsonová empiricky zkoumala vztah mezi etnickou homo/heterogenitou rodiny, vnímáním vlastní etnické identity potomky těchto rodin a přáním oženit se/vdát se mimo svou etnickou skupinu. Ve vzorku byli reprezentanti čtyř etnických skupin žijících v Kanadě – Britů, Číňanů, Italů a Ukrajinců. Výsledky nepotvrdily, že síla vnímání vlastní etnické identity je vázána na endogamii rodičů (tedy, že by se etnická identita dítěte oslabil v závislosti na rozdílnosti etnik jeho rodičů), o to více se však ukázala být etnická identita spojena s přáním se oženit/vdát v rámci své etnické skupiny (čím silnější bylo vnímání příslušnictví ke skupině, tím silnější byla tendence k endogamii a naopak, čím slabší vnímání identity, tím větší sklon k exogamii). Jako nejsilnější se tento vliv ukázal u Ukrajinců (se slabou etnickou identitou) a nejméně signifikantní u Číňanů.

Nad otázkou etnické identity dětí ze smíšeného svazku se zamýšlí Ilona: „*Kdybychom měli děti, tak bychom je museli mít u nich (v domovské zemi partnera – pozn.aut.), protože tady by vypadaly jako cikáni, tmavý Ind s bílou ženskou, tady by měly ty děti problémy, kdežto tam jsou takové jiné děti strašně oblíbené.*“

Shrnutím pravděpodobně nejčastějších možných problematických aspektů výchovy dětí v multikulturní rodině jsme se dostali mimo jiné k otázce jazyka, rodičovských výchovných stylů, etnické identity potomků interetnického svazku či péče o dítě. Jmenovaná témata se mimo jiné váží také k pojetí rozdělení rolí v manželském/partnerském vztahu, ke kterému se dostáváme v další podkapitole.

II.3.5. Rozdělení rolí

Rozdělení rolí a dominance jednoho partnera ve vztahu může být v závislosti na odlišných kulturních vzorcích dalším sporným bodem interkulturního partnerského vztahu. Náplň rolí, které přísluší pohlaví, se v různých kulturách liší, stejně jako vážnost dodržování a stupeň takového rozdělení. V některých případech jsou určité činnosti a způsoby chování připisovány pouze mužům, jiné jsou vykonávány výhradně ženami, ale specifita těchto činností se liší od kultury ke kultuře. Problémy podle Romana (1997) nastávají předně ve čtyřech případech:

- 1) jestliže jsou si kultury příliš vzdálené,
- 2) jeden nebo oba partneři se striktně přidržují vlastní interpretace rozdělení rolí,
- 3) muž pochází z kultury, kde převažuje mužská dominance a žena pochází spíše z rovnostářské společnosti,
- 4) pár žije v zemi s výrazným rozdělením rolí, obzvláště pokud přistěhovalcem je zde žena.

Příkladem dvou velmi navzájem vzdálených kultur (v tomto smyslu ne geograficky, ale prezentací různých hodnot a principů) je střet názorů mezi Sárrou a rodiči jejího partnera (indickými hinduisty): *“Jeho rodiče mi dali nepřímou najevo, že bych měla být ženou v domácnosti, což je to poslední, co bych chtěla. Hodně mě to zranilo, protože jsem myslela, že obdivuji moji práci, kde se nám podařilo dostat víc než 10.000 indických dětí zpátky do školy, postavit nemocnici, dětský domov, technickou školu, školu pro porodní asistentky a spoustu komunitních projektů – nic z toho je nezajímá, jenom to, jak se budu starat o K. kariéru. Strašně mi vadí tenhle postoj k ženám...nehodlám v tomhle směru nikdy udělat kompromis – stát se ženou v domácnosti. Mám strach, že si K. tyhle stereotypy trochu nosí v sobě a že je v manželství nevědomky bude kopírovat a vyžadovat, což je normální, takže se s ním o tom teď snažím diskutovat. Na druhou stranu mi v mé minulé práci oddaně pomáhal a podporoval ji, takže nevím“.*

Alena mluví o rozdělení rolí ve vztahu v souvislosti s tím, že se rozhodli žít v Čechách (tedy jejím domovském prostředí): „*Teď jsme se rozhodli žít tady, tak kdybych tady žila s Čechem, tak ta zodpovědnost o tah domácnosti je spíš na něm. Kdežto tím, jak jsme tady, mně připadá...jako že ta všechna zodpovědnost je na mě. Protože já teď táhnu finance, já mu musím nějak pomoci sehnat pracovní povolení, práci. Kdybych žila s Čechem, tak to všechno nechám víc na něm*“.

Dana kvituje odlišné pojetí rozdělení rolí a vzájemný vztah mužů a žen ve Španělsku ve srovnání s Českem pozitivně: „*Líbí se mi, jak se k sobě chovají mužští a ženské, to je příznačné, že třeba pojem „moje stará“ ve Španělsku je „moje matka“, „starej“ je můj otec. Když jsem říkala, že se u nás říká „moje stará“, tak to nikdo nechápal, jak stará? (smích). Tam je lepší postoj k ženským právům, zrovnoprávnění, to je docela příjemné. I když jsou ženské postavy v seriálech, tak tam není takový ten machismus jako u nás*“.

S komunikací, rozdělením rolí ve vztahu, náboženským zázemím, zapojením do širšího kulturního a společenského rámce a překonáváním různorodých překážek v interkulturním partnerském vztahu neodmyslitelně souvisí místo, jaké si partneři vyberou pro společný život. Nejenže se od místa usídlení odvíjí strategie, jak se vyrovnávat s uvedenými těžkostmi, sama volba nového domova může představovat problematický moment. Věnujeme se mu v následujících odstavcích.

II.3.6. Místo pro usídlení

Dalším bodem, který musíme v kapitole o úskalích interkulturních partnerských vztahů zmínit, je „*syndrom vystěhovalce*“ (z angličtiny: 'expatriate spouse'). Jeden nebo oba partneři/manželé musí dříve či později čelit ztrátě původního domova a vyrovnávat se s prostředím svého nového společného bydliště. Ten, který odchází za svým partnerem do jeho domovské země, popřípadě do třetí země, kterou si oba zvolili pro společný život, do velké míry obětuje vztahu kontakt se svou původní rodinou, svou

rodnou zemí, přáteli, obětuje částečně svůj mateřský jazyk a někdy i původní profesi.

Karel popisuje, jaké potíže měla jeho žena, která z Ruska přišla s ním žít do tehdejšího Československa: *„Já jsem nic neočekával velkého. Ale očekával jsem, což se nesplnilo, srůst s touto společností, neformální mám na mysli. To znamená, aby si žena vytvořila přítelkyně, ona má přátele, ale to jsou třeba bývalé učitelky - věkem odpovídající dámy, ale takové to kamarádství, kdy mladé dámy vydrží mluvit o módě, tak to nikdy nebylo. A v okruhu mých známých takoví nikdy nebyli...Samozřejmě, kdyby tady byli nějací lidé, tak ona by si například šla stěžovat mamince a kdyby bylo potřeba, přiložili by všichni ruce k dílu, podávali by cihly, stavěli by, to ale nebyl tenhle případ. Musela všechno udělat sama...jakožto cizinku, která tady nemá žádné jiné zázemí a její rodiče v Rusku již dávno zemřeli, a ty cesty do Ruska jsou dnes daleko dražší, než do Spojených států, tak to způsobilo určitou frustraci, takové neuspokojení, že ta rodina, kterou kolem sebe vidí, že jiní, kteří jsou z českých poměrů, mají kolem sebe daleko širší zázemí, daleko srdečnější kontakty. To jí vadí a velmi depresivně to na ni působí“.*

Na „přistěhovalce“ je kladen velký tlak ve formě nutnosti vyrovnávat se s celou řadou často frustrujících odlišností od původní kultury (Romano, 1997). Vystavení a přizpůsobování se novým podmínkám zahrnuje ne jeden z diskutovaných aspektů, ve kterých se kultury mohou lišit (patří sem například jazyk a komunikace, postoj okolí, rozdělení rolí ve vztahu, náboženství, výchova dětí, jídlo a pití, sexuální chování, pojetí času, nakládání s rodinným rozpočtem, vyrovnávání se se stresem, utrpením a smrtí). Všechny vybrané aspekty se mohou stát příčinou vážných problémů, konfliktů či stresu v interkulturním partnerském vztahu, popřípadě překážek ve výchově dětí a zdravém fungování rodiny.

Pro všechny interkulturní páry, s jejichž českými zástupci byl veden rozhovor, představuje (nebo představovalo) přesídlení alespoň jednoho z nich do jiné země důležité téma.

Ilona předem kriticky zvažuje možnosti a nevýhody, které by s sebou přineslo přestěhování do partnerova domova: *„Mám pocit, že bych se*

tam dobře bavila, ale s nějakým duchovním rozvojem by to tam bylo asi hodně špatné. A navíc mám strach, že bych tam nenašla práci, možná jo v nějaké sociální sféře, i když nevím, jak dobře se dá dělat psychologe v cizí řeči... Že bych tam přijela a nic nedělala, to si vůbec nedokážu představit, i když by mě J. asi uživil... perspektiva monokulturního vztahu je zárukou do budoucna, kdežto tady u toho nevím. Já bych chtěla, aby tady žil, to by bylo řešení, ale nevím, jestli bych byla ochotná se někam odstěhovat... to asi ne. To uvidíme, to teď neřeším. To bych se trápila zbytečně a ani bych si neužila tu přítomnost, kdybych myslela na takovéhle věci“.

Sára by se přestěhovala jen za určitých předpokladů: „*Po zkušenosti s jeho rodiči bych do Indie natrvalo nešla, nevadilo by mi ale na pár let s podmínkou, že tam budu mít kvalitní práci ve svém oboru, to by neměl být problém“.*

Barbora popisuje, proč se rozhodla nezůstat s manželem ve Francii: „*Jednak si myslím, že to hodně souviselo s tou francouzštinou. Kdybych měla jiné zaměstnání – kdybych byla zdravotní sestra, prostě kde ten jazyk nehraje takovou roli, já jsem se domluvila, to jo, ale hrát, nebo psát v něm... A ještě se říká, že Lyon není dobré místo na takové věci, že je to takové to, že když váš dědeček nechodil s jejich dědečkem do tadytoho krámu, nevím, to se tak říká, já jsem se tam cítila blbě a myslela jsem si, že je to mnou“.*

Projevy negativního dopadu přesídlení na jeho životní styl a spokojenost může zahrnovat osamocení, nedostatek smysluplných činností, separaci od rodiny a přátel a tím i emoční stres, nebo nepochopení nové kultury s jejími zvyky a dezorientaci v jazyce a podmínkách nového prostředí (Howard, 1997). Podle Howardové není identita člověka, jako osobnosti oddělené od rolí, na které se váže (například role dcery, kamarádky), zřídka kdy přenosná z jedné země do druhé. U přesídleného člověka se očekává, že si v novém prostředí vytvoří od základu novou identitu, často za cenu oběti některých původních vzorců chování, hodnot nebo očekávání.

O formování nové identity a nelehké adaptaci mluví Veronika: „*Myslím si, že rozhodnout se natrvalo pro jednu zemi, že to je hrozná oběť, že ani*

tomu vztahu by to neprospělo. Ten kdo to udělá, tak podle mě ztratí hodně sám ze sebe, nebo dlouho trvá, než si najde nějakou novou identitu. Myslím si, že pak, když jsi schopný si najít nějakou novou identitu, tak jsi víc schopný se s tím líp vyrovnat...No a ke konci už to bylo hrozně těžké, a myslím, že to záleželo hrozně na té práci, kdyby se mi podařilo najít práci, tak by to asi bylo jiné“.

K popisu situace „přistěhovalce“ můžeme použít fenomén kulturního šoku. Termín „**kulturní šok**“ zavedl v roce 1960 americký antropolog Kalvero Oberg (Tučková, 2006) a označuje „nemoc z povolání u lidí, kteří byli přesídleni jinam“, (v tomto kontextu míněno u lidí, kteří se přestěhovali do jiné země za prací) (Oberg, 1979 podle Klopff, 1987). Kulturní šok se vyznačuje většinou pocitu bezmoci, úzkosti, strachu a smutku. „Tlak změněného prostředí je nesnesitelný, stejně jako zraňování těla i ducha pod novými omezeními, která (*vystěhovalci*) nedokáží pochopit.“ (Klopff, 1987, s. 33). Kulturní šok má následující fáze (Tučková, 2006):

- období nekritického nadšení (člověk zažívá euforii z toho, že realizoval cestu),
- fáze odmítání (člověk začne kritizovat zvyky a podmínky v nové zemi, srovnávat je se svým domovem a projevuje nepochopení),
- přivykání (postupně se přizpůsobuje novému prostředí a rozšiřuje pochopení kulturního prostředí),
- akceptace nové kultury (člověk se přizpůsobí a přestane srovnávat a hodnotit novou kulturu podle té, ze které pochází).

Kritická fáze kulturního šoku se projevuje například jako zvýšené napětí, odmítání členů nové kultury, uzavřenost (například utíkání se ke knihám), nespavost nebo zvýšená potřeba spánku, manželský stres, snížená efektivita v práci a podobně (Tučková, 2006).

Obergovy teorie byly dále rozpracovávány a v různých pramenech se mění počet uváděných fází šoku. Klopff (1987) uvádí poněkud jiné

rozdělení období kulturního šoku (především jde o syndrom vystěhovalce do ciziny za prací, pro ilustraci jej uvádíme) na šest fází (období přípravy, pozorování, zvýšené účasti, šoku, adaptace a návratu do původní země) a samotný šok se rozvíjí na přelomu třetí fáze, kdy se přesídlený člověk začíná účastnit na dění kolem sebe. Ve čtvrté fázi se dostává „vystěhovalce“ do letargie, stahuje se a cítí se lhostejný ke všemu kolem. Ve fázi adaptace se člověk začíná přizpůsobovat novým podmínkám. Poslední zmíněná fáze se týká pouze těch, kteří se vracejí do své původní země po nějaké době strávené v zahraničí (což většinou není případ interkulturních partnerských vztahů). V návaznosti na kulturní šok byly rozpracovány i některé teorie o *šoku z návratu* (z angličtiny 're-entry shock') (Gullahorn, Gullahorn, 1963 podle Tučková, 2006), které reprezentují průběh návratu do původního prostředí, které opět klade na člověka nárok na přizpůsobení. U někoho, kdo strávil v cizině (byť i kratší) dobu několika měsíců, se mohou změnit některé vzorce chování, očekávání či preference a setkání se svým původním kulturním zázemím může potom jedinci přinést nečekaně nepříjemné pocity a konflikty. Pokud jde o vystěhovalce, který odchází za partnerem, může se kulturní šok prezentovat ve své plné formě (průběh samozřejmě závisí na adaptabilitě jedince, míře, do jaké se jeho hostitelská kultura liší od původní, nebo i podmínkám, do jakých přichází – například možnost pracovního uplatnění). Šok z návratu pravděpodobně nebude natolik častým fenoménem pro interkulturní partnerský vztah, ale mohou se objevit některé jeho rysy například při návštěvě své země, komunikaci s rodiči a známými ve svém původním prostředí, nebo pokud se například partneři rozhodnou do této země po nějakém čase přestěhovat.

Částečný re-entry šok (lépe řečeno problematickou adaptací při změně prostředí) zažívá Veronika: „*Přejezdy snáším strašně špatně. Lepší mi šly přejezdy tam, tam se tak měsíc vzpamatovávám. Ale přejezd zpátky, to bych řekla, že je na dva až tři měsíce, (smích) a možná, že to dělá to, že život tam je klidnější, není tam tolik lidí a ta rušná doprava a taky tam nemusím nic moc věcí, tam jsem*

většinou byla za ženu v domácnosti a není tam tolik těch úkolů a tady je to spojené s takovým tím větším stresem. A teď hledání nové práce a bydlím tady u bráchy a tady to cestování po Praze mě vždycky dovádí k šílenství, pak je tady spousta kamarádů, se kterými se chci vidět, a je toho hrozně moc, na co se musím adaptovat. A jazykově mi to taky nedělá dobře, vždycky když se tam rozmluvím ve finštině a tady ji zase pustím, tak mám strach, že ji zase zapomenu. A není tady tolik času na to, abych se jí věnovala, takže ji vesele zapomínám. Tak ty přejezdy mi nedělají dobře, jsem ráda, že nikam nepojedu delší dobu“.

Jak jsme již zmínili, volba místa pro usídlení, syndrom vystěhovalce/přistěhovalce a jeho adaptace na nové prostředí může zahrnovat v podstatě všechny ostatní problematické aspekty. Některým ještě nepopisovaným se věnujeme nadále.

II.3.7. Ostatní překážky

Mezi neméně významné faktory, které ovlivňují partnerské soužití, patří i další potenciálně problematické oblasti interkulturního vztahu. Životní styl, preference, přesvědčení a postoje k různým aspektům běžného života zahrnují například témata jako je *strava a rituály vážící se k jídlu a pití*. Nejenže partneři mohou mít různé chutě a preference pokrmů a nápojů, ale mohou praktikovat různé zvyky, jak je připravovat a užívat. V tom se ukazují jak role muže a ženy v domácnosti, význam rodiny a jejích rituálů, životní styl, popřípadě i vztah obou partnerů k náboženství. Vztah k tomu, co člověk jí a pije se může prezentovat například v síle, s jakou je přikládána důležitost ženinu umění vařit, s jakou nesmí u večeře chybět ani jeden člen rodiny nebo oblíbený nápoj, či s jakou se udržuje tradice (například čajový obřad). Je nutné také rozdělit kolem jídla a pití role v domácnosti – kdo vaří, kdo umývá nádobí, kdo nakupuje potraviny. Téma se týká v základě čtyř okruhů (Romano, 1997): 1) co se jí, v jakém množství a jak je pokrm připraven, 2) kdy je servírováno hlavní denní jídlo - v poledne nebo večer, 3) kde a s kým se jí (na veřejnosti, doma, v autě,

na ulici, na zemi nebo u stolu, s rodinou nebo bez) a 4) způsob jak se jí (návyky, zvyky a podobně).

Dana považuje snahu o přeučení partnera na návyky druhé kultury spíš za škodlivé: „*Nedoporučovala bych chtít, aby on se přizpůsobil všemu. Třeba mu vařit každý den knedlíky, což teda já M. nedělám, i když jemu česká kuchyně chutná, ale já nejsem moc kuchařinka (smích), takže vaří spíš on, v jeho případě on by to vítal. Ale kdyby žil tady (v Čechách – pozn.aut.), tak z něj chtít udělat Čecha - to ne.*“

Pro Barboru představovaly jídelní zvyklosti jednu z překážek: „*Oni (rodina J.-pozn.aut.) jsou rodina, kterých je hrozně moc a když se sejdu na nějaké oslavy, tak to mě tam vždycky iritovalo a nudilo, protože já jsem ráda, když se něco děje, když se něco dělá, ale ten oběd samotný...třeba mé dceři se to líbí, když se obědvá 4 hodiny (smích)*“.

Dalším tématem může být pro interkulturní partnerský vztah *sexualita* a vše, co se k ní váže (zahrnuje totiž i takové aspekty, jako je potrat, antikoncepce, neplodnost, menstruace, sexuální výchova dětí, tabu, počet dětí v rodině, panenství a ctnost, rituály iniciace do dospělosti, čest rodiny, sexuální praktiky, homosexualita, předmanželský sex, incest, prostituce, tanec, romantika, chození s někým, držení se za ruku, používání make-upu nebo provokativní oblékání).

Sára si je vědoma jiného přístupu k intimním vztahům v kultuře svého partnera, a snaží se je respektovat: „*K. zatím jezdí sám – jedenkrát ročně – já zatím s ním jezdit nemůžu, protože v indické kultuře je chození téměř tabu a poškodilo by to jméno rodiny. Tohle si neberu osobně, protože vím, že to tak je a díky rozvojovému vzdělání to snadno respektuji*“.

Alena popsala, jak se liší vnímání sexuality u ní a jejího manžela ve vazbě na mužsko-ženské role a kulturní zázemí: „*D. je úplně prototyp živočišnosti, všechno dělá, jak mu to přijde, a tam mi to trochu vadí v sexu, že v tomhle jakoby moc nerespektuje potřeby ženy. A myslím si, že je to dost dané tím, že v Turecku oni nemůžou mít sex před svatbou. Ti co žijí v turistické oblasti mají zkušenosti s turisty, ale jakmile tam nežijí, tak vlastně poznají sex až v manželství. Takže neznají, co žena potřebuje, nějaké romantické přede hry, to*

vůbec. A je to i dost spojené s kulturním zázemím, že tam je hlavní chlap a na ženu se moc nekouká. To není v našem vztahu, ale jinak to tam vidíš na každém kroku, že ta žena tam znamená míň a běžně tam chlapi mlátí ženský“.

Vnímání času, nakládání s ním a postoj k němu mohou také být u dvou lidí z různých kultur značně odlišné. Například se liší chápání odpovědi na otázku, o kolik 'později' znamená již 'příliš pozdě'. Různé společnosti přikládají různý význam tomu, být někde včas nebo dodržovat harmonogram. Další rozdíly mohou vznikat ve způsobech trávení volného času a preferencích celkového tempa životního stylu. Antropolog Edward T. Hall (1983, podle Romano, 1997) studoval kulturní povahu času a objevil, že různé kultury, stejně jako jednotlivci v nich žijící, se pohybují podle různých rytmických vzorců. Jednotlivci kromě toho mají každý své charakteristické tempo, ale odmalička adoptují specifický rytmus své kultury. Dana říká: „*Když máme někde sraz, tak jemu to strašně trvá a já tam chci být dřív, já chodím vždycky dřív a on později, tak se to teď vyrovnává, že přijdeme na čas, i když on už má se mnou trpělivost a poslušně se obléká (smích)“.*

V neposlední řadě se v soužití objevují i další otázky, jako je například *zvládnutí a postoj k nemoci a ke smrti* (rozdíly se mohou týkat například toho, co je považováno za symptom a za příčinu nemoci, nebo jaký mají partneři vztah k lékařům) nebo *postoj a nakládání s financemi* (což se do značné míry váže k rozdělení rolí ve vztahu a příklad z rozhovoru jsme uváděli u Barbory ve vazbě na výchovu dětí).

Kromě toho jde také o řadu dalších postojů a preferencí, vážících se k aspektům běžného života, které autoři (například Romano, 1997) zahrnují pod různé *hodnoty*. Jak jsme však viděli výše, kulturní a osobní hodnoty vlastně zahrnují vše z již zmiňovaných aspektů soužití interkulturního páru. Hodnoty se ukazují být základními kameny, na nichž pár staví svou dennodenní existenci. Jako příklad můžeme uvést citaci z rozhovoru s Alenou, která ukazuje, jak se v na první pohled běžné odlišnosti v preferování televizních pořadů ve skutečnosti manifestuje mnohem

hlubší kontext osobnostního a kulturního zázemí obou jedinců: „*Co je takovou překážkou, co mi vadí, je že, jak jsou ti Turci takový živočišní a bojovní, to se tam táhne tisíce let, jednak jak nechávají průchod emocím, tak okamžitě všechno řeší fyzickou silou. Tam si konflikty okamžitě vyřizují a běžně v tom městě za noc jsou tři vraždy a nikdo se nad tím nepozastavuje. Když sem přijel, tak byl překvapený, že za dva měsíce tady neviděl rvačku, nebo že by někdo někoho zabil. A s tím souvisí, že všichni ti Turci sledují nějaké mafiánské filmy, z toho jsem byla úplně v šoku, všichni se tam na to dívají a druhý den nemluví o ničem jiném, než že rozebírají tenhle mafiánský film, kde se dvě hodiny nikdo neusměje, vidíš jen ty tvrdé tváře a všechno je podvod, mafie, vraždy. A vůbec všechny ty filmy, který oni žerou, to je mafie, násilí, krev. U něj to možná i souvisí s tím, že byl dva roky ve válce s Kurdy, potlačovali ten kurdský terorismus. Tak mi připadá, že si tím trochu ventiluje ty pocity, třeba čtyřicetkrát viděl Pearl Harbour, čtyřicetkrát viděl Vylodění v Normandii. A to si přetáčí jen ty nejkrvavější scény, což já vůbec nemůžu vidět víc než jednou, mně to vůbec neimponuje. V tomhle je velký rozdíl, jak tady máme rádi ten český humor, třeba Jak vytrhnout velrybě stoličku, tak to oni vůbec. To už jsem si říkala, že bude problém, nevím, jestli budeme muset mít dvě televize“.*

Jistě není v několika výše uvedených odstavcích zmíněno vše, co se potenciálně staví do cesty v partnerském (natož interkulturním) vztahu. Jde jen o náhled na některá úskalí, která považujeme za nejčastější zdroje překážek a těžkostí v intimním vztahu založeném na bikulturním svazku. Jak už bylo zmíněno, všechna úskalí interkulturního intimního vztahu představují pro pár zároveň výzvu a možnost rozvoje. V tomto bodě se proto dostáváme k možným přínosům interkulturality do partnerského vztahu, které nejsou opominutelné.

II.4. PŘÍNOSY INTERKULTURALITY DO PARTNERSKÉHO VZTAHU

Romano (1997) zjistil, že většina dotazovaných interkulturních párů byla schopná identifikovat spíše problémy než pozitiva, které jim jejich rozdílnost přináší. Stejně tak je většina výzkumů v oblasti interkulturních a rasově smíšených partnerských vztahů zaměřena primárně na potenciální těžkosti a překážky, než na přínosy. Přesto se však Romanovi podařilo vymezit několik úrovní 'odměn', které partnerům takový vztah přináší (s. 179-182):

1. možnost sebepoznávání a seberozvoje skrze nutnost přehodnocovat a definovat vlastní hodnoty, postoje a předsudky,
2. vystavení novým, odlišným a přitom platným způsobům jak přistupovat k životu a řešit problémy,
3. prožívání širší variability a vitality životního stylu (objevují se vlivy z různých zemí, jazyků, hodnot, zvyků a podobně),
4. vytváření vlastní interkulturní identity,
5. bikulturní děti, které mají širší rozhled a 'světonázor', stejně jako schopnost být doma kdekoli na světě,
6. průkopnictví v novém světovém řádu (někteří dotazovaní se cítili být předchůdci nové společnosti, ve které kulturní, rasové nebo náboženské odlišnosti nebudou lidi rozdělovat).

Možnost seberozvoje, konfrontaci s novým přístupem k životu, širší variabilitu životního stylu a mezinárodní identitu shrneme nadále do podkapitoly, která popisuje vytváření multikulturní identity. Přínos interkulturality ve formě bilingvismu a rozšířené adaptability dětí interkulturních rodičů potom zahrnujeme do podkapitoly 'bilingvní potomci a multikulturní rodina'.

II.4.1. Interkulturní identita

Pod *interkulturní identitu* zahrnujeme hned několik typů obohacení jedinců, kteří udržují partnerský vztah s někým z odlišné kultury. Patří sem již zmíněná pozitivně kvitovaná rozšířená možnost sebepoznávání a seberozvoje v rámci přehodnocování a znovudefinování vlastních hodnot, postojů a předsudků, dále se člověk, intenzivně vystavovaný odlišným způsobům jak přistupovat k životu a řešit problémy, učí novým strategiím chování a jednání. Kromě toho je mu zprostředkována širší variabilita a vitalita životního stylu (díky objevování nových vlivů z různých zemí, jazyků, hodnot, zvyků a podobně) a konečně má takový člověk jedinečnou šanci vytvořit si vlastní interkulturní identitu.

Interkulturní identita je jedním ze tří výsledků procesu, který *Kim* (2001) popisuje jako *interkulturní transformace*. Transformace je založena na přizpůsobování se jedince, který se z různých důvodů ocitne v cizí zemi a pro něj novém prostředí, a představuje postupné změny v průběhu dynamického procesu od stresu přes adaptaci k růstu (Kim, 2001, s. 184-5). Výsledkem celého cyklu (stres-adaptace-růst) je podle autora kromě jedincem nabyté interkulturní identity také znovuoobnovení jeho způsobilosti účelně jednat a posílení psychického zdraví. Koncept interkulturní identity představuje obsahově bohatší a strukturálně komplexnější identitu člověka, přesahující původní kulturní podmínění. „Termín interkulturní identita potom odkazuje k získané identitě, konstruované ... skrze komunikační interakce jedince s novým kulturním prostředím (s. 191)“.

Ting-Toomeyová (1999) rozpracovala teorii, podle které je identita člověka několikavrstevná a dělí se na primární identitu (zahrnuje identitu kulturní, etnickou, příslušnosti k pohlaví a osobní) a situační identitu (patří sem rolová, vztahová, identita vázaná na sociální status a symbolicko-interakční identita). Interkulturní identita tedy představuje nově vzniklou složku primární identity, která je výsledkem nahrazení (respektive transformace) identity kulturní, založené na původním prostředí člověka.

Tak jako kulturní identita spojuje člověka se specifickou kulturou, tak její interkulturní identita propojuje s více než jedním kulturním prostředím. Interkulturní identita zároveň zvyšuje jedincovu komunikační kompetenci, schopnost integrovat se do nových prostředí (adaptabilitu) a jednat podle potřeby situace a kontextu.

Kim (2001) ještě popisuje dvojí přínos, který má u jedince rozvinutí interkulturní identity – jde o individualizaci (zvýšené sebeuvědomování, posílení vědomí autenticity a vlastního místa na světě, dále také vztah k druhým, nezátížený konvenčními kategoriemi posuzování lidí) a univerzalizmus (ve smyslu zvýšené schopnosti nahlížet lidství v jeho jednotě, většího soucítění a citlivosti k odlišnostem mezi lidmi a dávání přednosti souhlasu a doplňování se před neshodami a rozdíly). Autor však není (jak by se mohlo zdát) pouhým idealistou: „Proces interkulturní transformace je vyplněn výzvami; interkulturní osobnost je stavem těžce vydobytým na cestě vedoucí skrze mnohé momenty vnitřní krize (s. 195)“. Je to cesta, která slibuje vysoký stupeň osobního růstu prostřednictvím rozsáhlých a narůstajících zkušeností v procesu interkulturní transformace probíhající v cyklu stres-adaptace-růst.

K přínosům interkulturality do partnerského vztahu uváděly české polovičky páru mnoho různorodých aspektů. Alena si cení hlavně turecké vstřícnosti: „*Co mi to přináší? Mě hrozně fascinuje turecká hudba. Chodila jsem taky na břišní tance a doma poslouchám jenom tureckou hudbu. Pak se cítím v Turecku líp, než doma, v té rodině, tam mě hrozně fascinuje to, že mě strašně rychle přijali a když tam přijede někdo na návštěvu, tak hned vtípky, ti lidi jsou přátelští a otevření, takový ten humor, jako by sis s tím člověkem byla nejlepší přítel*“.

Tureckou vstřícnost zmiňuje i Helena, která ji zařazuje do celkového rámce: „*Mám celkově ráda tureckou kulturu, je pro mě zajímavá, proto jsem také začala turkologii studovat, ještě než jsem se setkala s K... Líbí se mi dlouhá a pestrá historie, obdivuji zdejší krajinu, pestrost turecké přírody a množství*

klimatických pásem, které obsahuje atp. Pokud si najdete několik fotek od lidí, kteří se dostali i někam jinam než do Istanbulu, třeba anatolská náhorní planina, hory na východě a severovýchodě Turecka atd., tak okamžitě pochopíte, o čem mluvím. Turecká kultura je stejně rozmanitá jako krajina, ve které místní lidé žijí. Najdete tu od kočovníků po usedlé venkovany, přistěhovalců do měst až po vzdělanou městskou třídu, žijící způsobem života, který se neliší od našeho, těch je ve velkých městech jako třeba v Izmiru a Ankaře většina. Turci jsou podle všech mých zkušeností velice tolerantní a vstřícný národ, nikdy jsem tu neměla problémy jen proto, že jsem cizinka nebo že se chovám trochu jinak než ostatní. Vždycky jsem se setkala jen s přátelským zájmem. Turci jsou podle mého názoru mnohem srdečnější a přátelštější než my, nebo se jenom tomu druhému snaží přiblížit dříve“.

Ilona k otázce, čím ji obohacuje interkulturní vztah říká: „*Mě to celkem baví, že se musíme (s J.-pozn.aut.) scházet pořád různě a musíme hodně cestovat, on má známé támhle a támhle a já zas jinde, takže děláme spoustu zajímavých věcí, které bych nedělala s člověkem odtud“*, také zmiňuje, co se jí líbí na domovské kultuře svého partnera: „*Tam se člověk cítí dobře, všichni jsou tam k tobě přátelský, nic tam není problém, všichni jsou tak jako družný, to tady vůbec není a tam se mi to hrozně líbilo, že všichni se furt vídají a dělají hrozně akcí společných, doma furt mají nějaké hosty, to se u nás moc neděje...Když vidím, jak se vzájemně podporují různí sourozenci a mají třicet bratranců a sestřenic, když něco potřebuješ, tak si řekni, některý z těch bratranců to zrovna dělá (smích)“.*

Barbora podobně zmiňuje, jaký přínos má interkulturalita vztahu do jejího života: „*Obohacení, rozvinutí vlastní osobnosti, pokud dokážu přijímat“*.

Sára k tomu, co jí na imponuje na zázemí svého partnera (který ovšem žije v současnosti v Čechách) a co jí to přináší, vyjmenovává: „*Smysl pro rodinu, věrnost, úcta k rodičům, slušnost a spousta dalších dobrých hodnot, které má K. v krvi – hlavně láska k Bohu a pevný vztah k němu... A co mi to přineslo? Upevnění vztahu s bohem, morálnější chování – ale jinak, protože K. je hodně přizpůsobený české kultuře a v mnoha ohledech víc Čech, než já, myslím, že mě jeho kultura moc neovlivnila“*.

Veronika zmiňuje, co oceňuje na kultuře svého manžela a co se z ní naučila: „*Co se mi líbí na tom interkulturním vztahu, že může být hodně obohacující, můžu hodně čerpat z té jiné kultury a taky hodně z toho, že se musím naučit nový jazyk. To mě hodně obohacuje. A naučila jsem se si tolik nestěžovat. Oni si Finové moc nestěžují, spíš se snaží vypíchnout to pozitivní. A my Češi si víc stěžujeme.*“

Kromě mnohaúrovňového osobního obohacení a vzniku interkulturní identity jedince v procesu interkulturní transformace, se přínosy interkulturality rozšiřují v případě potomků i na rodinu jako celek. K tomu se dostáváme v další podkapitole.

II.4.2. Bilingvní potomci a multikulturní rodina

Výchova dítěte se do značné míry odehrává v jazyce. Varro (1988, podle Okita, 2002) tvrdí, že úspěšná *bilingvní výchova dítěte* ve smíšené rodině je důležitá ze dvou důvodů: a) pro ženu (matku), která byla přesídlena do nové země, může být interakce se svým dítětem v mateřském jazyce jedním ze způsobů, jak zůstat v kontaktu se svým původním kulturním zázemím a svou kulturní identitou, b) je bilingvismus a multikulturalismus obecně vysoce ceněn z hlediska veřejného mínění. Ne nadarmo se mezi lidmi zaběhlo rčení: „Kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem.“ V oddíle věnovaném problematice těžkostí v interkulturních partnerských vztazích jsme uváděli výchovu dětí mezi potenciálními zdroji konfliktů. Zejména otázka jazyka, ve kterém (ve kterých) se rodiče rozhodnou vychovávat své dítě, může být kamenem úrazu. Stejně tak již ale víme, že překážky slouží zároveň jako výzvy a krizové body soužití představují i možnost dalšího rozvoje. Zmiňovali jsme jednu z variant výchovného stylu, ve které oba rodiče postupují vůči potomkovi individuálně, jak je jim nejpřirozenější. Autor (Romano, 1997) připomínal, že u některých dětí může dvojakost stylu působit zmatek a nejistotu, u jiných však biculturalita (a v našem případě i bilingvismus) přináší dítěti

do života nedocenitelný vklad v podobě vyšší schopnosti adaptace a rozmanitosti kulturních zdrojů jako základ pro jeho budoucí vývoj.

Sára počítá, že její děti budou vyrůstat rovnou ve třech jazycích: „*Mateřské jazyky – určitě angličtina a čeština a pokud možno i bengálština, myslím, že by byla škoda je o tuhle možnost ochudit a děti tři jazyky zvládnou.*“

Ilona předpokládá rovněž trojjazyčnou výchovu dětí: „*Já bych na ty naše děti určitě mluvila česky, o tom není pochyb, protože jedna z mých podmínek, jestli si mám J. vzít, že už musí umět česky, protože to bych neudejchala pořád ve francouzštině. Ale spíš je problém, že tamní jazyk je kreolština, takže bychom na ty děti mluvili kreolsky, česky a ve škole by se učili francouzsky. Tak to by byl mazec (smích)... Já jsem slyšela, že to musí být hodně striktně oddělené, že já bych na ně měla potom mluvit jenom česky a on jenom kreolsky, protože se to těm dětem může hodně míchat.*“

Multikulturní rodina je dalším aspektem, který popisuje několikaúrovňový přínos interkulturality do partnerského vztahu. Odpovídá mu Romanem (1997) zjištěný náhled zkoumaných párů na pozitiva interkulturality jejich vztahu. Mezi nejčastější klady totiž partneři počítali jakési průkopnictví nového světového řádu a cítili se jako předchůdci nové společnosti, ve které kulturní, rasové nebo náboženské rozdíly nebudou mezi lidmi stavět nepřekonatelné zdi. McFadden (2001, viz. kap. II.3.2), který se zabýval stádiu přijetí rasově smíšeného svazku ze strany rodiny partnerů i širšího sociálního zázemí, tvrdil, že „jen takoví jedinci a rodiny, kteří dosáhnou panetnicity a univerzality, mohou dosáhnout úctyhodného stupně kulturního přesahu (s. 124).“ Multikulturní rodina, která v současnosti reprezentuje stále se rozšiřující jev dnešní společnosti, předpokládá i částečnou přestavbu společenské struktury a vnímání rodiny. Domníváme se, že tím, že je taková rodina jako jednotka společenské struktury postavena na více než jednom kulturním zázemí, rozšiřuje se i kulturní základna, ze které čerpá společnost jako celek.

Důkazem, že multikulturní rodina není fenoménem objevujícím se výhradně v posledních letech, je příklad Karla (78 let): „*Moji rodiče dlouhá léta pobývali v Rusku a moje maminka byla Polka...bratr si vzal Francouzku, švýcarskou. Takže u nás se tyhle věci směšovaly, chvíli se mluvilo francouzsky a tak. Matka ženy mého bratra, to byla dáma ze Švýcarska... tím jsem chtěl říct, že to u nás byl takový internacionální kotel, kde když přišel někdo cizí, tak dobře, to jsme byli zvyklí.*“

Multikulturalita rodiny představuje přínos ve formě zvyšování variability společnosti, tolerance, podpory interkulturní komunikace, spolupráce a soužití různých skupin, vrstev i jednotlivců „pod jednou střechou“. Zmíněné cíle si mimo jiné klade i disciplína nazývaná multikulturní výchova, její popis v této práci by však odvedl pozornost k jiným hlediskům a tím by přesáhl našim tématem vymezený rámec.

Jedním z ukazatelů popisovaných přínosů interkulturality do intimního interpersonálního vztahu může být faktor spokojenosti. V následujících odstavcích se proto zaměříme na tento aspekt, popisující kvalitu každého intimního vztahu.

II.4.3. Spokojenost v interkulturním partnerském vztahu

Jak jsme poznamenali, většina studií interetnických partnerských vztahů se zaměřuje spíše na komplikace a problematické oblasti takových intimních svazků. Gaines (et al., 1999) k tomu například říká, že „rasově smíšená manželství jsou ve Spojených státech většinou patologizována. Okolí většinou od těchto vztahů, které překračují etnické/rasové linie, předpokládá jen to nejhorší, pokud jde o motivaci a spokojenost jednotlivců do těchto vztahů zapojených (s. 462)“. Literatura podle některých (Gaines et al., 1999, Gurung, Duong, 1999) dokonce uvádí hodnocení jedinců vstupujících do smíšených vztahů jako morálně degenerovaných, rebelů nebo lidí s nízkým sebevědomím. U partnerů v interetnických svazcích se předpokládalo odlišné očekávání od vztahu, než je tomu v monokulturních intimních interpersonálních vztazích, a toto

očekávání bylo považováno za předpoklad častější nespokojenosti, zklamání a nezdaru. Existuje však omezené množství studií (Gaines et al., 1999, Shibazaki, Brennan, 1998, Gurung, Duong, 1999, Henriksson, 1996), které se zaměřují na míru *spokojenosti a fungování smíšených vztahů* ve vazbě na kulturní proměnné a také v porovnání s monokulturními partnerskými vztahy.

Gurung a Duong (1999) zkoumali na vzorku 131 amerických vysokoškoláků (58 z nich mělo monokulturní partnerský vztah, 73 smíšený) osobnostní (sebedůvěru a bystrost úsudku) a vztahové charakteristiky (oddanost vztahu, spokojenost ve vztahu, realistická očekávání, míru splnění očekávání a partnerské preference) a oba druhy proměnných vztahovali k etnické identitě jednotlivců. Za základní hypotézu určili autoři předpoklad, že formování monokulturních i interetnických vztahů se primárně řídí principy atraktivity a dostupnosti partnera spíše než jeho etnickou identitou. Teorii dostupnosti dotvrzují na příkladu sčítání lidí v americkém státě Kalifornie, který má vzhledem k větší etnické různorodosti než u jiných US států dvakrát vyšší míru interetnických svazků (s. 644). Výsledky ukázaly, že mezi monokulturními a smíšenými vztahy nejsou žádné signifikantní rozdíly pokud jde o faktory jako je spokojenost ve vztahu, kvalita vztahu, oddanost či očekávání a partnerské preference (na třech prvních místech se u obou typů vztahů objevila dobrosrdečnost partnera, komunikativnost a smysl pro humor). Etnická identita se ukázala být faktorem předpovídajícím spíše kvalitu vztahu a oddanost (a to vzhledem k silné roli, jakou etnická identita hraje v sebehodnocení jedinců), než formování určitého typu vztahu (smíšeného/monokulturního).

Podobně se na kvalitu vztahů v porovnání vztahů partnerů stejného/různého etnického původu zaměřili *Brennanová a Shibazaki* (1998). Na malém vzorku mladých lidí také z USA studovali motivaci, spokojenost, sebedůvěru jedinců a některé další proměnné jako například míru předsudků. Stejně jako v předchozí studii došli autoři ke zjištění

podobných motivů pro navázání intimního vztahu u obou druhů partnerství i podobný stupeň spokojenosti ve vztahu. Jedinci ve smíšených vztazích vykazovali poněkud nižší sebedůvěru a popisovali také slabší identifikaci se svou původní etnickou skupinou, vnímání větší dostupnosti potenciálních partnerů z jiné etnické skupiny a silnější upřednostňování kontaktů mimo svou původní skupinu.

Dana potvrzuje, že spokojenost ve vztahu není primárně odvozována od toho, jestli je interkulturní nebo monokulturní: *„Já jsem do toho nešla jako do vztahu s cizincem a nic jsem od toho nečekala. Jela jsem do Španělska úplně náhodou, nic jsem od toho nečekala, nejsem hispanistka...byla to taková náhoda, že se to tak seběhlo, že jsem nic nečekala a spíš jsem dostala hodně navíc, že jsem si nepředstavovala, že by to mohlo být tak úžasné“.*

Stejně tak v případě Ilony hraje důležitější roli pro spokojenost ve vztahu osobnostní kompatibilita spíše než vzdálenost kultur: *„Já jsem čekala, že to bude daleko větší problém. Představa, že přijedu k nim domů a pak co – bílá holka na těch ostrovech, nějaká Češka...Ale rodiče jsou tak v pohodě, že nebyl problém. Já mám právě pocit, že ty kultury jsou hodně jiné, ale my si sedíme jako osobnosti a tam už potom není co řešit“.*

Dalším příkladem, kde spokojenost není až tak závislá na odlišnostech kulturního pozadí, je vztah Heleny a Kirshata: *„Já jsem se do K. zamilovala a v té době jsem o našem vztahu zas až tak moc nepřemýšlela. Rozhodně nemůžu říct, že by mě v něčem zklamal, doufám, že ani já jsem ho nezklamala. Doteď mě překvapuje, jak rychle si naše okolí na naše odlišnosti zvyklo. K. rodiče a ostatní se ke mně chovají velice přátelsky, než jsem je poznala, tak jsem měla strach, jak mě přijmou, ale mile mě překvapili“.*

Pro spokojenost ve vztahu hraje nesmírně důležitou roli také to, do jaké míry proběhne a je úspěšná adaptace – jednak ve formě přizpůsobení novému prostředí a dále jako přizpůsobení v samotném interkulturním intimním vztahu.

II.5. ADAPTACE

II.5.1. Interkulturní adaptace

Adaptace a přizpůsobení v interkulturním partnerském vztahu hraje klíčovou roli pro udržení homeostázy systému, přičemž interkulturní páry používají různé strategie, jak kulturně podložené vzájemné rozdíly vyřešit a dosáhnout harmonie. Primárním fenoménem je zde ovšem *interkulturní adaptace* jednoho (popřípadě obou) partnerů na nové prostředí. Kulturní adaptace tvoří jedno z hlavních témat interkulturní komunikace i multikulturní psychologie (Abbink, 1984, Berry, Kim, Minde, Mok, 1987, Coleman, 1987, Kim, 2001) a zahrnuje koncepty akulturace, dekulturnice a asimilace. Zde jsou některé předpoklady (Kim, 2001, s. 89), které tvoří pozadí teorie interkulturní adaptace (v originále: 'cross-cultural', tedy kros-kulturní, přes hranice kultur): lidským bytostem jsou vrozeny sebeorganizující hnací síly a kapacita přizpůsobovat se změnám v prostředí, adaptace jedince na dané kulturní prostředí se odehrává v a skrze komunikaci a adaptace je komplexní a dynamický proces, jehož výsledkem je kvalitativní změna jedince. Adaptace jedince přes hranice kultur nadále podle autora zahrnuje jak proces *akulturační* (přisvojování si nových kulturních vzorců) tak *dekulturační* (opouštění některých původních kulturních prvků). Potenciálním výsledkem akulturace a dekulturnice přesídleného člověka je *asimilace* (tedy absorbování imigranta do většinové společnosti pomocí propojování kulturních hodnot s osobnostními rysy a dále skrze ekonomické a pracovní vlivy nového prostředí). Proces zahrnující kros-kulturní adaptaci (tedy akulturace, dekulturnice a asimilace) tvoří součást širšího procesu, který jsme zmiňovali v kapitole o přínosech interkulturality do partnerského vztahu (kap. II.4.2). Šlo o dynamiku stres-adaptace-růst, jejímž výsledkem byla interkulturní transformace osobnosti a popisovaná interkulturní identita jedince.

Alena popisuje přístup svého manžela (který se přestěhoval za ní do Čech) ke změně prostředí a považuje to za možný obecnější rys turecké povahy: *“On se těšil celou dobu sem, že už tam toho má plné zuby. On všechno prodal a sem přijel s jedním kufrem. Mně by chyběly fotky, nebo nějaké knihy, ale oni (Turci – pozn.aut.) v tomhle ten život berou tak, jak to běží“.*

Paralelně s interkulturní adaptací probíhá adaptace v samotném vztahu, která také díky smíšenosti kultur v intimním vztahu dvou jedinců nese rysy interkulturního přizpůsobování.

II.5.2. Adaptace v interkulturním partnerském vztahu

Adaptace partnera, který se rozhodne kvůli interkulturnímu intimnímu vztahu změnit místo pro život, probíhá však nejen na úrovni obecného přizpůsobování se novému prostředí (tedy kros-kulturní adaptace), ale paralelně také v samotném vztahu, ve kterém se zrcadlí přinejmenším dvě rozdílné kultury. V literatuře byly popsány různé strategie, jak se interkulturní páry vyrovnávají s odlišnostmi, přičemž některé z nich jsou shledávány destruktivními, jiné považovány za konstruktivní (McDermott, Fukunaga, 1977). Autoři z Havajské univerzity provedli na základě vzrůstající potřeby aplikovat terapeutické, poradenské a léčebné metody multikulturní společnosti několik studií na vzorcích z etnicky stále více se diferencující populace na havajských ostrovech.

Mezi *destruktivní způsoby* adaptace v interkulturním partnerském vztahu řadí tito autoři:

- 1) přizpůsobení typu studená válka (popisuje periodické střídání partnerů v aktivitě a pasivitě, přičemž když jeden je pasivní, druhý je aktivní, a po čase si vymění role),
- 2) soutěživé přizpůsobení (partneři mezi sebou soupeří o dominanci a vůdčí roli),

3) neochotné přizpůsobení (ani jeden z manželů nechce být aktivní, což vede ke špatné organizaci rodiny).

Konstruktivní cesty přizpůsobení naopak jsou:

- 1) komplementární přizpůsobení (jeden z partnerů řídí a druhý jej podporuje v komplementární partnerské/rodičovské/manželské roli)
- 2) přizpůsobení sloučením (pár se snaží o vzájemnou výměnu a přijetí hodnot, přesvědčení a názorů, dále o vzájemnou podporu a posilování kulturního pozadí toho druhého a posléze o poskytnutí obou kulturních zdrojů svému potomku).

Pokud nebudeme zvažovat klady a zápory jednotlivých druhů vyrovnávání se s těžkostmi, můžeme použít i *jiný model přizpůsobování se v interkulturním manželství* (Tseng, 1977):

- 1) jednosměrné přizpůsobení (podmínky a aspekty jedné kultury jsou dominantní),
- 2) alternativní přizpůsobení (ani jeden z manželů/partnerů se nevzdá svého kulturního zázemí, ani se nesnaží je navzájem promíchat),
- 3) simultánní přizpůsobení (ve vhodných situacích jsou přijata řešení z jedné či druhé kultury a přístupy jsou výhodně kombinovány),
- 4) zlatá střední cesta (kompromisní řešení konkrétní situace tím, že jsou brány v úvahu oba náhledy),
- 5) spojení (obou stylů dohromady),
- 6) kreativní přizpůsobení (oba partneři se vzdají svých výchozích kulturních vzorců a rozhodnou se vytvořit zbrusu nový styl).

Zde je několik příkladů, jak se s interkulturními rozdíly vyrovnávají interviewované české polovičky smíšených párů: Sára zvažuje, nakolik je ochotná toho kterého kompromisu: „*Myslím, že je dobré na rovinu dát najevo svoje možnosti – pokud celý život toužím pomáhat lidem v rozvojových zemích, nemůžu udělat kompromis a zůstat v domácnosti. Jinak samozřejmě menší kompromisy jsou nutné*“.

Helena k tomu říká: „*Myslím, že kompromisy jsme museli udělat oba, ale šlo to tak nějak samo, někdy si to ani neuvědomujeme*“.

Alena ohledně adaptace říká o svém muži: „*On je hodně přizpůsobivý, takový chameleón*“ a popisuje svoje obavy, že manželovi nebude Česko moc vyhovovat a v případě, že by jezdil za prací do Turecka, počítá Alena s částečným přizpůsobením jeho životnímu stylu: „*Tam (v Turecku, pozn. aut.) jsou ti lidé nějak víc otevření a možná on bude chtít jinam a možná tam bude často jezdit za prací nebo nějakým podnikáním. A tak nevím, jestli tam taky budu jezdit, tak se začnu turečtinu učit víc, ale jinak zatím motivaci nemám*“.

Barbora se po krátké době života ve Francii rozhodla vrátit zpět do rodné země a na Jeanovi bylo, aby se tomu přizpůbil: „*J. žil dál ve Francii, já už ne. Technicky... on přijel za mnou, protože pochopil brzo, že já do té Francie nechci a že oni divadlo mě nechce ztratit, tak se snažil najít nějaký způsob, jak by mohl zůstat tu, což se mu podařilo*“ a dál k tomu přidává ocenění manželovy schopnosti tolerance a adaptace (na bázi osobnostní než spíš interkulturní): „*To je spíš otázka partnerská, než mezinárodní, jakkoli jsme každý jiný, tak je zlatý v tom, že dává svobodu, že zůstává kamarád, vždycky jsem si vážila toho, že buď sem dojíždí, nebo se nějak přizpůsobí, aby mohl žít v téhle zemi. Když jsem byla na volné noze, tak jenom díky němu jsme dokázali zajistit děti. A já jsem si teda díky němu mohla dělat, co se mi líbí*“.

Ilona popisuje vzájemnou adaptaci v době návštěvy svého přítele v Čechách (stále žijí odděleně ve vztahu na dálku): „*Když sem J. přijel, tak jsem cítila, že tady je to můj svět, ve kterém jsem maličko jiná. Tak když přijel, musela jsem kloubit tady ty dvě role a bylo to ze začátku těžké. Vlastně i to, že jsme tady měli pronajatý byt a já se k němu nastěhovala a první týden byl super, že jsme rádi, že se vidíme, pak čtrnáct dní nato bylo dost těžkých, že jsem ho tam v tom bytě i často nechala, pak než jsme si ujasnili, jestli ho tam můžu někdy nechat samotného, nebo se o něj musím starat, než jsme si ujasnili, že nám to oběma takhle vyhovuje, že se den nevidíme, že můžeme mít každý jiný program, tak pak už to bylo super. Ale ze začátku jsme si to museli nastavit, co můžeme, co nemůžeme, co můžeme dělat spolu a co každý sám, já jsem měla takový ten pocit, že on je tady ztracený a já se o něj musím starat, což nebyla pravda*“.

V případě Karla a Táni se ukázal být způsob adaptace v interkulturním vztahu ještě odlišen generačním posunem vnímání manželského svazku: „Člověk má zařaté zuby, ale musí to vydržet. Takové ty rozchody za tři měsíce, to nebylo morální. To jsme ani jedna strana neuznali za vhodné. Musíme vydržet za každou cenu. A jelikož ti lidé, teď teda nemluví za sebe, jestliže jsou ti lidé na přibližně stejné kulturní úrovni a mají přibližně stejné požadavky na život, musí vydržet. Poněvadž mají nějaký etos, mají nějaký vztah, vědí, že jsou tady děti a musí se nějakým způsobem o celý ten další život postarat. A to se musí s určitým vypětím“.

Dana se vyjádřila k tomu, co by v adaptaci v interkulturním partnerském vztahu nedoporučila: „Nedoporučila bych se adaptovat na věci, které ti nevyhovují, protože v dlouhodobém vztahu si myslím to začne vadit. Tak to radši dělat kompromisy, než jakoby z lásky přijmout něco, co je ti proti srsti úplně, protože takové to opojení potom vyprchá. Nedoporučovala bych jít do vážného interkulturního vztahu, kdybys měla žít v rodině toho partnera, ale jeho rodina tě nebere. To může být dost vošajších. Co bych doporučovala rozhodně, je vidět se a poznat s tou jeho rodinou. Může být spousta výjimek, ale aby ti lidi měli úplně jiný život, úplně jiné zázemí, jiné podmínky, aby ještě k tomu měli úplně jiné sociální zázemí, představu o životě, vzdělání - i neformální, aby byli jiní jako osobnosti, tak to si myslím může být dost náročné. A taky naopak bych nedoporučovala chtít, aby on (partner – pozn.aut.) se přizpůsobil všemu“.

Úspěšná (některými autory označovaná za konstruktivní) adaptace v interkulturním partnerském vztahu je jedním z faktorů, která predikuje spokojenost partnerů a kvalitu intimního vztahu. Každý interpersonální vztah je jedinečný a proto také vyžaduje jinou péči a jiné prostředky k dosahování harmonie. Přesto však se v další podkapitole pokoušíme alespoň o náhled na to, jakým způsobem se různé páry s aspekty interkulturality vyrovnávají.

II.5.3. Faktory úspěchu v interkulturním partnerském vztahu

Kromě různých způsobů adaptace v interkulturním partnerském vztahu se někteří autoři pokusili vymezit faktory, které podle jejich názoru a zkoumání vedou k úspěchu ve smíšeném svazku. *Romano* (1997) je autorem jednoho ze seznamů ingrediencí „receptu na úspěch“, jejichž pořadí a míra aplikace se samozřejmě liší podle toho, čemu ten který pár dává přednost. *Faktory úspěchu* zahrnují:

- a) oddanost ve vztahu, o jejíž nutnosti jsou interkulturní páry v Romanově vzorku přesvědčeny vzhledem k větším nárokům takového vztahu na toleranci a připravenost na problémy.
- b) schopnost komunikovat (někteří považují za velmi důležité se vzájemně naučit jazyk partnera, do té doby podle nich jeden druhému nemohou plně rozumět),
- c) citlivost k potřebám druhého (což zahrnuje uvědomování si rozdílů kultur i interkulturní empatii),
- d) zájem a oblíbení si kultury partnera (to neznamená přijmout kulturu a chování druhého s ní související bez výhrad, ale aspoň natolik, aby nepřiliš oceňované aspekty mohly být akceptovány nebo přehlíženy),
- e) flexibilitu (schopnost přizpůsobit se, být otevřený novému a odlišnému),
- f) stabilní a pozitivní sebepojetí (referuje k potřebě stabilního sebepojetí, které snese částečné změny identity: „Pokud si nejste jisti, kdo jste, snadno se ztratíte v překladu“, *Romano*, 1997, s. 193),
- g) lásku jako hlavní motivaci vztahu (je velmi zajímavé, jak tento faktor koresponduje se západní manželskou hodnotou romantické lásky),
- h) společné cíle (základní hodnotové orientace jsou velmi vázány na původní kulturní zázemí člověka a jejich přiblížení může rozvíjení vztahu napomáhat),
- i) dobrodružného ducha (smysl pro dobrodružství a zájem o svět byl partnerům už v počátcích přirozeně vlastní, nebo jej v rámci vztahu postupně rozvíjejí)

j) smysl pro humor (ačkoli je smysl pro humor silně kulturně podmíněným aspektem komunikace, může jeho sdílení, popřípadě snaha naučit se chápat humor druhého, výrazně pomoci v překonávání dalších těžkostí).

Rohrlich (1988) uvádí některá vodítka (především z hlediska komunikace) jako „univerzálie“ platné pro manželství založené na dvojí kultuře:

- 1) diskutování a hodnocení pravidel obou kultur (jde o sdílení pohledů na různé životní události a hodnoty),
- 2) uvědomování si kulturních rozdílů, které je nutné pro vývoj kulturní senzitivity a uznání hledisek druhého,
- 3) snižování pravděpodobnosti neporozumění snahou o zlepšení naslouchání a komunikační kompetence,
- 4) komunikace o kulturních rozdílech musí být součástí manželské komunikace stejně dlouho, jak dlouho manželství trvá.

Recept na úspěch vytvářejí interkulturní páry každý po svém, přesně to vyjádřila Helena: *„Recepty by měly být hodně odlišné, každé jídlo chce jiné suroviny a jiný způsob přípravy. Každý si musí sám najít, co mu chutná. Já s K. jsme si už svůj recept asi našli. Pro mě je důležité, že se naše rodiny vcelku podobají, včetně rodinných, mezimanželských vztahů, a že nám to oběma vyhovuje. Máme podobné představy o trávení volného času, já mám nějaké svoje kamarády, K. také, tu a tam se chodíme bavit každý sám, ale zároveň máme i spoustu společných přátel, se kterými máme nějaké ty společné zájmy“.*

Doporučení Karla je vzhledem k jeho celoživotním zkušenostem velmi radikální, přesto však nakonec největší důraz dává na toleranci: *„Recept na úspěch v interkulturním partnerském vztahu - první heslo: neberte si cizinku. To jsou ohromné komplikace. Zvláště vzdálenou (cizinku – pozn.aut.). Vyžaduje to obrovskou toleranci obou stran, což jsem zažil na vlastní kůži a musela k tomu přikročit moje žena a já taky... tolerance především. Ale chtěl jsem k tomu říct ještě to, co se zpívá v písni Suchého: malé věci řešte ruky mávnutím. Tam jde o*

to, aby se nepovyšovaly drobotiny na kardinální problémy. Na tom ztroskotává dneska celá řada manželství“.

Barbora neodlišuje recept na úspěšný monokulturní partnerský vztah od interkulturního: *„Recept na úspěch – tolerance, svoboda, jasnost – být čitelný, přímý a průhledný. Ale to je recept asi na jakýkoliv vztah“.*

Tak jako Barbora nepřikládá ani Ilona velkou váhu vlivu kulturních rozdílů na partnerský vztah: *„Já si ani nedovedu představit, že by spolu chodili dva lidi, kteří by měli ty základní hodnoty úplně každý jinde. Myslím si, že když už dva spolu chodí, tak mají takové ty bazální hodnoty podobné nebo stejné. Takže ten konflikt tam vlastně není. Ale spíš tam jde pak o tu vzdálenost – ten člověk nesmí být moc žárlivý, musí tomu druhému věřit a oboustranně by měli cítit, že to myslí vážně“.*

Pro Veroniku by v interkulturním partnerském vztahu *„určitě měla být velká míra tolerance, domlouvání se pomocí kompromisů, asi i trpělivost, snažení se získat hodně toho pozitivního, vážit si toho, nakolik tě ten vztah obohacuje, nedávat důraz na to, kolik ti bere...určitě naučení se jazyka toho druhého – a to co nejlip, na tom potom závisí veškeré dorozumění...myslím, že je důležité proniknout do mateřského jazyka toho druhého. Možná nevidět takové to svoje, neřídít se až tolik svými normami, neřít se na to, jak se to dělá v té mé kultuře, ale vidět to, že ty hodnoty a normy se opravdu můžou lišit, snažit se to nějak vzít v úvahu a nehodnotit tolik“.*

Dana si myslí, že *„je dobré naučit se ten jazyk, nemusí to být jeho jazyk, ale naučit se aspoň jeden jazyk dobře, kterým se můžou domlouvat. Když spolu mluví anglicky, tak aby opravdu uměli dobře anglicky...aby ta komunikace byla co nejlepší, zvláště když ti lidé si potřebují povídat...Další věc je poznat rodinu, a když ty problémy, které máš, se už objevují v té jeho rodině, když už tam vidíš rysy těch vztahů, tak z toho možná rychle vycouvat. To zase myslím, že je důležité, i když ne vždycky, protože ta generační změna tam může být dost velká, protože my například žijeme dost jinak, než naši rodiče“.*

Alena by pro lepší fungování vztahu *„dala důraz na to toho člověka co nejvíce poznat. Tím, že mají úplně jiné zvyky (lidé v interkulturním partnerském vztahu – pozn. aut.), tak to chce hrozně tolerance. Což je úplně opak toho, jak my*

jsme se rychle seznámili a vzali. Když si vezmeš Čecha, tam je důležitá hlavně povaha, jaký ten člověk je. Tady je důležitá nejen povaha, ale i ty zvyky“, podobně jako Helena nedoporučuje „Odstěhovat se do cizí země, bez toho, aniž by viděl/a rodinu, kulturní zázemí a životní prostředí své/ho nastávající/ho“.

V několika následujících kapitolách se pokusíme zasadit naše teoretické závěry z výše popisovaných okruhů do českého kulturního zázemí pomocí empiricky vedených zkoumání (rozhovorů se zástupci interkulturních párů a komparativního dotazníkového šetření mezi univerzitními studenty).

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická (praktická) část diplomové práce se skládá ze dvou oddílů. K ilustraci teoretické části jsme již (v kapitolách II.1. - II.5.) uváděli citace z rozhovorů s českými zástupci interkulturních párů. Podrobný popis a výsledky této kvalitativní studie, založené na interview (kompletní přepis rozhovorů je přiložen k práci na CD), následuje v první části empirického oddílu DP. V jeho druhé části se pak věnujeme kvantitativní studii prováděné mezi vysokoškolskými studenty v ČR a ve Finsku na téma jejich pojetí interkulturních partnerských vztahů (vyplněné dotazníky rovněž přikládáme na CD společně s přepsanými rozhovory).

I. Rozhovory s českými zástupci interkulturních párů

I.1. Východiska a cíle

Interkulturní partnerské vztahy ve smyslu, v jakém byly výše popsány a definovány jejich jednotlivé aspekty (oddíl II. teoretické části), se především týkají dvou jedinců, jejich osobností a výsledků působení kulturního zázemí, které do vztahu přinášejí. Interview s českými zástupci páru bylo zvoleno jako metoda nahlédnutí do skutečného soužití takové dvojice, ve které dva lidé pocházejí z různých kultur a jazykového zázemí. Jedním z hlavních východisek pro praktickou část diplomové práce a formulaci výzkumných otázek byla i autorčina osobní zkušenost s interkulturním partnerským vztahem. K sestavení polostrukturovaného rozhovoru vedle toho posloužila i Romanova studie (1997), která představuje zevrubný rozbor faktorů vzniku a udržování smíšených

partnerských vztahů a pohled na přínosy a překážky ve formě interkulturality.

Rozhovor s českou polovičkou páru byl zvolen se záměrem udržet naše téma v českém kulturním prostředí. Základní výzkumnou otázkou v této kvalitativní studii je: jak je interkulturalita v intimním partnerském vztahu vnímána Čechem/Češkou, který/á chodí popřípadě žije (v manželství nebo nesezdaně) s cizincem/cizinkou. Do rozhovoru byla zahrnuta celá řada aspektů, které považujeme za styčné body, v nichž se setkává kulturní podmínění člověka, podmínky pro vývoj a udržování vztahu a osobnostní a charakterové nastavení konkrétních jedinců. Hlavními tématickými okruhy otázek jsou zde kazuistické údaje (faktická data o vzniku a průběhu vztahu), jazyk a komunikace partnerů, postoj nejbližšího i širšího okolí ke vztahu a postoj partnerů ke svému sociálnímu okolí, interference různorodých kulturních aspektů s běžným soužitím partnerů, překážky a přínosy vážící se na interkulturalitu, srovnání s monokulturním typem vztahu, přesídlení, adaptace a předpoklady úspěchu vztahu. Model rozhovoru uvádíme v písemné příloze DP (viz Příloha č. 2).

I.2. Popis vzorku

Zkoumanou populaci tvoří čeští zástupci osmi interkulturních párů, u všech vztahů trvá více než šest měsíců. Pokud jde o rodinný stav, šest párů jsou manželé, ve dvou zbývajících případech spolu partneři pouze chodí a zatím spolu nežijí. Děti mají v našem vzorku pouze dva páry. Nejkratší uvedená doba dosavadního trvání vztahu (v období provádění rozhovoru) byl rok a dva měsíce (manželé Alena a Darbe), nejdelším vztahem je v případě našich rozhovorů Karel a Táňa (47 let trvání vztahu). Sedm z osmi interviewaných jsou ženy.

Výběr vzorku probíhal víceméně na základě osobní nebo zprostředkované známosti s Čechem/Češkou zapojeným/ou do

interkulturního vztahu. Několikrát doporučil sám respondent svého známého/známou, který/á rovněž žije v partnerském vztahu s cizinkou/cizincem a je ochoten/ochotna poskytnout rozhovor. Z oslovených odmítla rozhovor jen jedna respondentka, která se obávala nedostatečné ochrany dat anonymitou (vzhledem k vnímané nízké frekvenci výskytu párů, ve kterých se nachází cizinec specifické etnicity, k jaké patří i její manžel).

I.3. Sběr dat

Metodou určenou ke sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor v rozsahu 22 otázek. Forma rozhovoru (viz Příloha č. 2) a formulace jednotlivých otázek byla konzultována se dvěma zástupkyněmi interkulturních párů a, jak již bylo zmíněno, současně vychází z osobní zkušenosti autorky. Kromě otázek bylo do interview zařazeno i osm nedokončených vět, které kratší formou opakují některá klíčová témata z rozhovoru. Šest rozhovorů bylo provedeno přímo a nahráváno na diktafon. Zbývající dva se z nemožnosti fyzického kontaktu (respondentky pobývají dlouhodobě v zahraničí) odehrály písemnou formou - zasláním rozhovoru a odpovědí e-mailem. Interview byla prováděna v průběhu několika měsíců od září 2005 do února 2006. Modelová podoba rozhovoru je uvedena v písemné příloze, kompletní rozhovory (přepsané z diktafonu nebo v původní písemné formě od respondentů) jsou potom k nahlédnutí na příloženém CD. Úprava rozhovorů po přepsání z diktafonové nahrávky spočívala kromě záměny jmen také v pozměnění některých výrazů jejich převedením z hovorové do spisovné češtiny (například 'dobrej' byl zaměněn za 'dobrý' a podobně), dále přidáním některých doplňkových vysvětlení (například: *v Čechách – pozn. aut.*) a emocí (*smích*) umístěvaných v textu do závorek v kurzívě.

I.4. Výsledky studie a interpretace

Do značné míry reprezentujeme výsledky této kvalitativní studie ve formě citací z rozhovorů ilustrujících teoretickou část diplomové práce (viz Teoretická část, oddíl II). Pro shrnutí poměrně obsáhlých výsledků volíme způsob spojení nejdůležitějších dat do několika témat, které tvořily základní linii rozhovorů. Budeme se přitom částečně držet i linie zmíněné druhé části teoretické stati diplomové práce.

1) Okolnosti seznámení a motivace k navázání vztahu

Nejčastější okolností, která vedla k seznámení a následnému navázání vztahu, bylo setkání v rámci studijního (u pěti párů) nebo pracovního (u dvou párů) pobytu jednoho z partnerů v cizině. V jednom případě se jednalo o zahraniční dovolenou. Kontext fyzické přítomnosti polovičky budoucího páru však nemluví o dalších aspektech, které představují základnu interpersonální atraktivity mezi dvěma jedinci. Kromě jednoho respondenta (Karel) se všichni shodují na zamilovanosti jako primárním faktoru, který vztah započal. Ve smyslu toho, co je přitáhlo právě na onom konkrétním člověku, referovali naši respondenti zejména o vzájemném porozumění, blízkosti povah, podobnosti v názoru na základní životní témata, blízkost světonázoru nebo životního stylu, vzájemně odpovídající vzdělání či profesní směr a podobnosti rodinného zázemí (velmi důležitý rys zvláště v interkulturním vztahu, kde se předpokládají rozdíly právě v základních společenských modelech, tedy i modelu rodiny). Kromě jednoho případu nehrála ve vzniku partnerského vztahu primární roli národnost protějšku (za výjimku považujeme pouze Helenu, u níž jazyk a kultura manželovy rodné země představuje Helenin studijní a profesní obor). Odkazem na položku okolností a motivace k navázání interkulturního vztahu (viz dotazník v Příloze č. ??, otázka č. 10) můžeme shrnout, že hlavním faktorem je ve většině našich zkoumaných případů souhra „setkání dvou lidí, kteří se rozhodli být spolu nezávisle na tom, že

pocházejí z různých kultur“ a „zamilovanosti“. Kromě toho se v některých případech objevuje aspekt snahy o „zlepšení materiálních podmínek k životu v jiné zemi/kultuře“ (výslovně zmíněno ve dvou rozhovorech). Přitažlivost jiné kultury nebo touha po dobrodružství a exotice nebyla jako primární motiv pro navázání vztahu zmíněna nikým (Sára sice výslovně dává přednost cizinci před českým přítelem, ale to jen za předpokladu, že tento přítel rozumí její práci).

2) Vztah na dálku

Ve čtyřech případech na vztah na dálku vůbec nedošlo a těmto párům se podařilo zorganizovat soužití hned od počátku tak, aby si partneři byli vzájemně dostupní. Zmíněné páry (respektive jejich čeští zástupci) referují pouze o nutných krátkých odloučeních (v rámci návštěv své země a podobně). V dalších čtyřech případech je zjevná dlouhodobější zkušenost s životem odděleně jeden od druhého, ve dvou případech tato situace stále trvá a do budoucna se počítá s jejím řešením. Rozhovory ukazují, že se většinou partneři obratně problematickému a zatěžujícímu vztahu na dálku vyhnou, nebo se tuto překážku snaží odstranit co nejdříve to podmínky umožňují (například v případě Aleny toto řešení nabralo spád v podobě poněkud brzkého sňatku). Vztah na dálku tedy ve většině našich příběhů nepředstavuje nijak zásadní problematický aspekt mezi dalšími překážkami, které do intimního osobního vztahu vnáší interkulturalita. O problematice vzdálenosti se dozvídáme více pouze u Ilony, která komentuje jak její pozitivní tak negativní aspekty.

3) Jazyk a komunikace

Jazyk a komunikace představuje v interkulturním partnerském vztahu jeden z nejkompexnějších aspektů. Zahrnuje jak potenciál vztahu, tak překážky a výzvy pro jeho růst a vývoj. V šesti případech přijala česká polovička páru (samé ženy) za hlavní (tím není myšleno jediný) verbální způsob komunikace mateřský jazyk svého protějšku (u Sáry a jejího indického přítele považujeme angličtinu rovněž za mateřský jazyk muže). Pouze v jednom případě spolu manželé komunikují anglicky, tedy v jazyce, který

není ani pro jednoho mateřský (Alena a Darbe) a v jednom případě (u Karla a Táni) přijala manželka s novým domovem logicky i jazyk svého muže.

Většina respondentů, kteří komunikují hlavně v mateřštině svého protějšku, vypovídají o (byť třeba jen počáteční) námaze a omezení daném cizí řečí (například nemožnosti se přesně nebo dostatečně pružně vyjádřit), popřípadě o změněném sebezpožívání atd. Problém s růzností mateřských jazyků výslovně nemá jedna respondentka (Helena), která jazyk a kulturu svého budoucího muže studovala ještě než se poznali (a on studoval v ČR, takže se naopak dostatečně naučil česky). Většina se shoduje na kladení velkého důrazu na pokud možno co nejlepší zvládnutí toho jazyka, který si partneři zvolili za společný komunikační prostředek. Zároveň většina dotázaných referuje, že do jisté míry postrádá ve vztahu možnost použít pro emočně významná popřípadě tématicky komplikovaná vyjádření výrazy vlastní mateřštiny. Kromě toho, že má většina českých zástupců interkulturních párů zkušenost s jazykovou bariérou jako překážkou, oceňují zároveň tito respondenti příležitost se pořádně naučit (popřípadě se zdokonalit) alespoň jeden cizí jazyk. Pro všechny dotazované (kromě Karla s Táňou, kde je čeština výhradním jazykem) je ve vztahu důležité, aby se jejich partner alespoň částečně naučil a a byl ochoten komunikovat česky (z našeho pohledu se zde prezentuje nutnost vzájemného porozumění si v základním komunikačním a kulturnímu kódu obou jedinců; rozvinutí jednoho způsobu komunikace, popřípadě převážení kulturních vlivů ze strany jednoho partnera nestačí pro rozvíjení skutečně *interkulturního* vztahu, vzájemné tolerance, porozumění a obohacení).

4) *Problematické aspekty*

Kromě aspektů vztahu na dálku a jazykové bariéry, respektive větších či menších těžkostí s komunikací v cizím jazyce (které jsme shrnuli do zvláštního odstavce), se interviewovaní potýkají nejčastěji s problematikou, kterou sebou nese syndrom vystěhovalce. Nejde ani tak o výše popisovaný kulturní šok (teoretická část DP, kapitola II.3.6.), ale o částečnou ztrátu

domova a vše s ní související. Vyrovnávání se s touto otázkou (ať již minulém nebo současném) zmínili všichni respondenti a vypovídali nejvíce o pocíťované (nebo obávané) snížené frekvenci kontaktů s rodinou a přáteli/kamarády doma, starosti o rodiče toho partnera, který se přestěhuje a není jim nablízku v případě potřeby (nemoci atp.), celkovém ochuzení o kontakt s aspekty vlastní kultury, případně i náročnosti nutné adaptace na nové prostředí, či úskalí v zařazení se do nové komunity (například po pracovní stránce).

Další úskalí interkulturních partnerských vztahů se ukázala být v našich příbězích spíše jednotlivými příklady, než obecně platnými kategoriemi, které by popisovaly těžkosti zákonitě nastražené v cestě každému interkulturnímu páru. Náboženství se tak například ukázalo být problematickým aspektem pouze u jednoho páru (Sára a Kapish) a to v kontextu víry rodičů muže, ne ve smyslu rozkolu mezi samotnými partnery. V tomto případě se rovněž ukázal být překážkou vztahu i tradiční postoj rodičů (a z toho vznikající obavy ze stejného postoje partnera) k rozdělení rolí muže a ženy. V jednom případě byl zmíněn různý názor partnerů na zacházení s penězi a rozpočtem rodiny. V jednom příběhu také respondentka popsala svoje obavy z nesouladu ohledně trávení volného času, dále referovala o rozdílném vnímání násilí a jeho pozici v rámci hodnotového žebříčku partnerů (v tomto smyslu vyznívala obava i z partnerova postoje k nerovnocennému postavení muže a ženy a různého vnímání a prožívání sexu), dále mluvila o odlišném stupni a obsahu neformálního vzdělání a vyjádřila také obavu z rozdílného postoje k hodnotě „sociálního cítění“. V dalším rozhovoru byla rovněž zaznamenána nesrovnalost ohledně některých kulturně podmíněných zvyklostí (vztah společnosti k alkoholu a způsob jeho užívání). Etnická/rasová problematika se neukázala jako zásadní problém v žádném rozhovoru, přesto však byla nastíněna ve čtyřech případech – u dvou z nich se týkala postoje rodičů k synově a dceřině volbě partnerky/partnera, u dalších potom pocíťování (i když mírně) zaujatého sociálního ovzduší v ČR k partnerovi a potenciálně

k plánovaným dětem s jinou pletí. Příslušnost k sociální třídě (kterou jsme jako položku zařadili do kvantitativního dotazníkového šetření, nevěnovali jsme se jí ovšem v teoretické části DP) se ukázala být problematickým aspektem v historii jednoho případu (chudá česká rodina v rámci komunistického Československa kontra finančně zajištěná francouzská zcestovalá rodina a z toho vyplývající různý způsob s nakládání s financemi).

5) Přínosy

Mezi přínosy interkulturality do partnerského vztahu kvitovali respondenti kladně nejčastěji obohacení o nové podněty, zkušenosti, informace, zvyky a hodnoty, z toho plynoucí rozvíjení vlastní osobnosti a v neposlední řadě také šanci se do hloubky naučit alespoň jeden cizí jazyk. Kromě toho z rozhovorů vyplývá, že si čeští zástupci interkulturních párů na kulturním zázemí svých protějšků nejvíce cení atributů spojených s lidskými vlastnostmi a připisované širší sociální komunitě, ze které partner pochází. Několikrát se zde opakuje vstřícnost, pevné vztahy mezi lidmi (pojetí a způsob fungování rodiny), přátelskost, otevřenost a vřelé přijetí do komunity. Dále se zde ve výčtu oceňovaných vlastností objevuje skromnost, spolehlivost, slušnost, věrnost, úcta k rodičům, bezelstnost, radost, vůle na sobě pracovat a měnit se.

6) Výchova dětí (i anticipovaná)

Zkušenost s výchovou dětí mají pouze dva páry (Karel s Táňou a Barbora s Jeanem). U ostatních rozhovorů byla otázka ohledně výchovy dětí zaměřena na budoucnost a plány s ní spojené. U zmíněných dvou párů podle výpovědí nedošlo ke vzniku významnějších rozporů ohledně výchovy, i když Bára zmiňuje různé postoje k nakládání s penězi právě ve vztahu k potomkům. V jazykovém ohledu je nutno poznamenat, že bilingvní základ je v obou zmíněných rodinách považován výhradně za velký přínos. I z ostatních rozhovorů vyplývá, že (byť anticipovaná) výchova dětí v minimálně dvou mateřských jazycích představuje pro budoucí rodiče slibný aspekt a výhodu interkulturního vztahu (nejen ve

smyslu dětí, ale někde i podpory ve vzájemném učení se mateřského jazyka jednoho partnera druhým).

7) Kompromisy

České polovičky interkulturních párů zahrnovaly mezi kompromisy, pro které se ve smíšeném soužití rozhodly, především delší pobyt (popřípadě odstěhování se) mimo domov a s tím spojené ztráty či ochuzení různého druhu (viz již zmíněné problematické aspekty), na druhém místě byly v několika případech kompromisy ve smyslu uzpůsobení vlastního chování s ohledem na rodiče partnera (jejich náboženskou víru, tradiční názory nebo nějaká rodinná tabu a podobně). Kompromis ovšem v tomto případě neznamenal přijetí rodičovského modu chování a myšlení, ale pouze respektování jejich hledisek a zdržení se projevů vlastních (protikladných nebo odporujících) názorů. Třetím typem popisovaných kompromisů jsou „drobné“ ústupky všedního dne, které bychom našli v jakémkoli (tedy i monokulturním) partnerském vztahu.

8) Adaptace

Otázka číslo 20 se v rozhovoru zaměřovala na adaptaci na nové prostředí (tedy 'cross-cultural adaptation') a přinesla několik základních linií. U tří párů se na nové prostředí adaptovali do Čech přistěhovaní manželé, u dvou ještě žádná zásadní adaptace neproběhla (žijí prozatím odděleně), dvě respondentky popsaly setkání a integraci nového prostředí do svého světa a přizpůsobování se novým podmínkám jako náročné a leckdy zatěžující, přesto však jako významnou a přínosnou školu života. Poslední česká zástupkyně interkulturního páru podle svých slov neměla s adaptací vcelku žádné potíže. Téma adaptace (u těch respondentů, kterých se týkala) je do značné míry zahrnuto do problematiky syndromu vystěhovalce a částečné ztráty domova. Jelikož jsme se mu věnovali v odstavci o nejběžnějších pocíťovaných problematických aspektech interkulturního vztahu, zdá se nám uvedený rozbor dostatečný. Konkrétní formu adaptace na nové prostředí popisovala Dana (šlo o praktické aspekty orientace v nové zemi, například komunikaci s úřady a podobně), Barbora (která ze začátku vztahu

žila v manželově zemi a adaptace pro ni byla velkým oříškem, což hrálo roli v jejím rozhodnutí pro návrat zpět do vlasti), Ilona (vykreslila pouze časově omezenou adaptaci v rámci vzájemných návštěv s přítelem) a Veronika (pro kterou je výzva adaptovat se vždy po přejezdu z jedné země do druhé).

9) Rodiče a přátelé

Rodiče (obecně příbuzní – tedy včetně sourozenců a podobně) a přátelé tvoří téma pro interkulturní pár ve třech hlediscích.

a) Jednak jde o stupeň jejich schválení smíšeného vztahu (ve většině našich příběhů ústícího do manželství). Tady se názor rodičů (nebo jednoho z nich) ukázal být sporným ve dvou případech (indická rodina s odlišným náboženským pozadím a tradicemi a reakce českého otce na rychlý sňatek jeho dcery s Turkem), ve dvou dalších případech byly v rozhovoru zmíněny lehké narážky jednoho z českých rodičů a prarodičů na dceřinu volbu (většinou ze strachu, že dcera nebude po zbytek života moc často dosažitelná). Kromě zmíněné indické rodiny se výtky rodičů (respektive reakce nesouhlasu) neobjevily u žádných rodičů partnera (cizince)!!! Tento jev si vysvětlujeme jako předpokládanou vyšší toleranci jiných (převážně evropských, ale i turecké) společností k fenoménu smíšených vztahů a obecně k jiným etnikům. Podle našeho názoru to souvisí s historií našich zemí (železná opona, snížená možnost vycestovat do zahraničí, omezený rozhled a kontakt se západem), z toho vyplývající malou zkušeností s mícháním etnik v partnerských vztazích a naopak výraznou zkušeností s nedostatkem finančních či jiných prostředků na cestování (tedy strach z nedosažitelnosti potomka, který se vdá/ožení do ciziny). Předpoklad, že interkulturní partnerské vztahy jsou ve vnímání společnosti považovány za běžnější jev v zemích, které jsou již delší dobu členem EU (konkrétně Finsku) než u nás, testujeme v kvantitativní studii (Empirická část DP, část II.).

b) Rodina a přátelé se objevují v rozhovorech také v kontextu jejich ztráty (nebo obavy z jejich částečného opuštění) tím, že se jeden partner přestěhuje za druhým. Tento problém jsme již zmínili výše.

c) Třetím aspektem je nalezení nového zázemí ve formě začlenění se do sociální komunity v zemi, do které se přistěhovalec adaptuje. Jde jak o rodinu partnera (zmiňovali jsme kompromisy, které čeští respondenti popisovali vzhledem k rodičům), tak nové známé-kamarády (kamarády partnera a vlastní). Jedná se o součást adaptace, kterou popisuje Dana (označuje se za adaptabilního člověka, kterému nedělalo problém si získat okruh svých známých), Veronika (popisuje vznik vztahů se společnými známými v Čechách i v zemi svého manžela), Barbora (vnímala začlenění do sociální komunity jako náročné vzhledem k nevelké propustnosti komunity), Karel (mluví o své ženě, která měla problém s neformálním srústem s lokální skupinou) a Ilona (podobně jako Veronika se zamýšlí nad zapadnutím přítele do jejího okruhu a opačně).

10) Recept na úspěch

Nejdůležitějšími ingrediencemi do „receptu na úspěch v interkulturním partnerském vztahu“ se pro české zástupce smíšených párů ukázaly být: tolerance odlišností (nejdůležitější, zmínili ji všichni), respekt a zájem o kulturu druhého, vzájemně poskytovaná svoboda a upřímnost, naučit se co nejlépe společný jazyk, nutné kompromisy, vzájemná důvěra (především pokud ještě nežijí spolu) a vážit si toho, čím interkulturalita vztah obohacuje. Vyjmenované faktory úspěchu představují (až na naučení se společného jazyka, který je v monokulturním vztahu automatický) aspekty, které napomáhají také rozvoji a fungování monokulturního vztahu (někteří respondenti to dokonce v rozhovoru poznamenali).

Pouze jeden respondent na otázku po receptu na úspěch reagoval, že nejlepší je pokud možno vůbec interkulturní vztah nezačínat (skrývá podle něj totiž příliš mnoho úskalí a problémů).

11) Srovnání s monokulturním vztahem

Ve srovnání monokulturního a interkulturního vztahu vyplývá na povrch, že vztah s cizincem (cizinkou) přináší automaticky víc komplikací, prostoru na problémy a vyžaduje vyšší míru tolerance a ochotu řešit problémy. Dále byla v rozhovorech mnohokrát zdůrazněna problematičká komunikace, opakovaně i vzdálenost, syndrom vystěhovalce a potíže s nedosažitelností rodičů. Jedna žena měla pocit, že perspektiva interkulturního vztahu do budoucna není tak jistá, jako by byla u monokulturního vztahu (zatím s partnerem nežijí spolu a předpoklad přestěhování se do jeho země představuje pro ni velkou otázku). Jedna zástupkyně smíšeného vztahu považuje fakt, že její manžel je přistěhovalý cizinec, za zatěžující po praktické stránce (velká část organizačních starostí je na ní, především zpočátku vztahu). Na druhou stranu je interkulturní partnerský vztah hodnocen jako zajímavější, více obohacující než vztah monokulturní a poskytuje (jak už jsme mnohokrát zmínili) šanci naučit se pořádně jeden cizí jazyk. Čtyři respondentky srovnávaly svůj současný (interkulturní) vztah s monokulturním vztahem z vlastní zkušenosti, tři z nich se shodly na tom, že čeští muži podle nich očekávají od ženy více tradiční role (automatická péče o domácnost) v kontrastu s cizinci, kteří se dělí o domácí práce více rovnoměrně a zároveň si ženu více „hýčkají“ než muži čeští (kteří se ve vztahu moc „nenamáhají“). Dvě z nich se také shodují v tom, že se cítí být na jedné vlně významně víc se svým „interkulturním“ partnerem, než jak to vnímaly ve vztahu s Čechem, to vypovídá o nepřehlédnutelnosti osobnostní kompatibility dvou jedinců (hrající z našeho pohledu často primární roli a kulturní podmíněnost až sekundární).

I.5. Diskuse

Popisovaná kvalitativní studie má samozřejmě několik úskalí, které se pokusíme zachytit v následujících odstavcích.

1) Kromě jednoho respondenta jde o rozhovory se samými ženami. Tento jev si vysvětlujeme jednak tím, že valná většina českých zástupců interkulturních párů, se kterými se autorka DP osobně nebo zprostředkovaně setkala (popřípadě se o nich dozvěděla z doslechu), jsou ženy, a proto předpokládáme, že v navazování intimních vztahů s člověkem z ciziny jsou v ČR aktivnější příslušnice něžného pohlaví spíše než muži. Pro tento závěr svědčí již v úvodu DP zmiňované statistiky ČSÚ (viz příloha č. 1) a vystihuje jej také citace z rozhovoru s Danou: *„Není náhodou, že většina z toho vzorku je Češka žena a cizinec muž, protože například ve škole mnohem víc žádají o stipendia v zahraničí holky, druhá věc – mě nepřekvapuje, že je Češka a Španěl a ne Španělka a Čech, protože čeští chlapi vůbec nejsou zvyklí si holky předcházet, rozmazlovat si je, svádět je, že je to pracné. A předpokládají, že jim všechno spadne do klína, jsou moc zvyklí na to, že ty holky nejsou moc náročné. Češi to mají dost ulehčené, protože Češky jsou dost nenáročné. (Španělé – pozn.aut.) jsou aktivní, umí se o sebe postarat sami, jde to do pohody... Oni si tě tam předchází, nejde o nějaké dary, ale že se kvůli tobě navoní, vymyslí nějaký zajímavý program, koupí lístky do divadla, překvapí tě, posílají ti hezké vzkazy, takové věci, že se víc snaží.“*

Druhým důvodem k převaze žen v této studii může být i charakter tématu (partnerské vztahy), který tradičně (společně s tématy zakládání rodiny a výchovy dětí) patří spíše do feminní oblasti zájmu (a tedy bude mezi ženami větší ochota k zabývání se otázkami na toto téma a poskytování dat).

2) Ve dvou případech bylo nutné provést rozhovor nestandardní – písemnou – formou (zasláním e-mailem). Tato forma představuje úskalí v tom smyslu, že se z písemné podoby může vytratit mnoho relevantních informací (respondent neodpovídá spontánně, ale před psaním si odpovědi promýšlí), obsahově je výpověď celkově chudší (mluvený projev zahrnuje více informací). V písemné formě je možné se vyhnout přímé či plné odpovědi.

3) Rozhovory byly provedeny pouze se zástupci těch párů, které doposud fungují, nemáme proto náhled na takové těžkosti, které zapříčinily rozpad interkulturních vztahů. Interkulturní páry, které se z různých důvodů rozpadly, by si zasloužily samostatnou výzkumnou studii.

4) Jak už jsme zmínili výše, děti mají ze zkoumaných párů pouze dva. Ostatním proto chybí zkušenost pro relevantní hodnocení problematiky výchovy potomků. Přesto však můžeme vycházet alespoň z jejich plánů a náhledů na budoucí výchovu dětí.

5) Formulace některých otázek rozhovoru může být pro respondenty příliš přímá a svádět k vyhnutí se přímé odpovědi. Máme na mysli hlavně otázku č. 5 (*V jakém jazyce se například hádáte a v jakém vyřizujete mezi sebou formální věci?*), na kterou většinou nepřišla buď žádná odpověď, nebo respondent odpověděl, že se moc s partnerem nehádají.

Vedle toho je zavádějící otázka číslo 11 (*Je něco, co jste na počátku vztahu s člověkem z jiné kultury očekával/a a nesplnilo se, a naopak něco, co vás ve vztahu s ní/m /ve vazbě na odlišnosti nebo podobnosti v kulturách/ překvapilo?*). Otázka je příliš složitá, respondenti měli problém s pružným reagováním a museli si otázku nejdříve rozložit na dvě části.

6) V rozhovorech se objevil také výrazný generační posun (většina respondentek byla z generace mladé, tedy do 35 let, jedna představovala generaci střední a jeden respondent generaci starší) a to především v chápání pojmu kultura. Výrazně je to vidět na příkladu Karla, který ve svém vyprávění nakládá s kulturou ne ve smyslu celkového podmínění chování, myšlení, vnímání a jednání člověka pocházejícího z určitého zázemí, ale pouze jako výseč společenského života, zahrnující filmové, divadelní, výtvarné, literární a hudební umění, tvůrce, interprety a vzdělání v těchto oborech. V tomto smyslu by bylo prozíravé nejprve respondentovi vysvětlit, s jakým pojetím kultury vstupujeme do výzkumu a jak bychom rádi, aby se i on na kulturu (jako aspekt partnerského vztahu) zaměřil.

II. Interkulturní partnerské vztahy v pojetí českých a finských vysokoškolských studentů

II.1. Východiska a cíle

Druhá část empirického výzkumu provázející tuto diplomovou práci má charakter kvantitativní studie. Jedná se o dotazníkové šetření postojů k fenoménu interkulturních partnerských vztahů u českých vysokoškolských studentů ve srovnání s finskými vysokoškoláky. Východiskem pro tento výzkumný projekt byla otázka, nakolik jsou interkulturní partnerské vztahy v našem kulturním prostředí (tedy v rámci ČR) rozšířeným jevem, respektive nakolik existují v povědomí mladých lidí a jaký postoj k nim tito dotazovaní zaujmají.

Jako jedno z východisek pro tuto studii posloužila veřejná debata s pražskými středoškolskými studenty na téma: „S cizincem bych chodit nemohl/nemohla“, uspořádaná v říjnu 2004 společností Agora CE⁴. Debata měla posloužit k zamyšlení se nad interkulturními partnerskými vztahy z hlediska těch, kterých se potenciálně týká (mladých lidí ve věku navazování intimních sexuálních vztahů). V diskusi se objevilo několik linií, například srovnání představ o smíšeném vztahu s postojem a očekáváním od monokulturního partnerství, dále otázka preference jedné národnosti před druhou (jinými slovy: cizince ano, ale ne bez rozdílu národnosti/etnika), dále byli studenti vyzváni k uvádění důvodů pro a proti navázání takového vztahu, k zamyšlení se nad možností přestěhování do partnerovy země (popřípadě třetí země) a podobně. Studenti v debatě uváděli za důvod k navázání intimního vztahu s někým ze zahraničí nejčastěji touhu po obohacení jinou kulturou, na druhou stranu by se nejvíc

---

⁴ Agora Central Europe je občanské sdružení vzniklé roku 1998 za účelem zlepšení komunikace mezi občany, místní samosprávou a státní správou. Do činnosti společnosti spadají mimo jiné i debatní projekty s cílem vytvořit prostor pro názory veřejnosti na důležitá společenská témata.

obávali kulturních rozdílů, kladoucích překážky v soužití. V diskusi zazněly i postřehy, které jsme na hlubší úrovni rozebírali v teoretické části diplomové práce, například, že „žít s Čechem neznamená, že si budou automaticky rozumět,“ a že „nemůžeme škrtnout kulturu, do které jsme se narodili“. Debata sloužila jako jeden z odrazových můstků pro tvorbu dotazníku pro vysokoškolské studenty, do něhož byly zahrnuty i otázka předpokládaných těžkostí v interkulturním a monokulturním vztahu a otázka vnímané motivace/okolností, vedoucích k navázání smíšeného vztahu. Pilotní i výslednou formu dotazníku uvádíme v písemné příloze (Příloha č. 3 a 4).

Za soubor dotazovaných jsme zvolili vysokoškolské studenty na základě přesvědčení, že reprezentují populaci, která byla relativně silně zasažena vstupem naší republiky do EU a vším, co toto přidružení ve srovnání s uplynulým obdobím přineslo (tj. poměrně vysokou frekvenci výjezdů na zahraniční stáže nebo pracovní pobyty, častější využívání volného času ve formě cestování, či intenzivnější kontakty se zahraničními studenty, absolvujícími výměnný pobyt v ČR). Zajímalo nás, nakolik budou interkulturní partnerské vztahy běžným jevem v povědomí zvolené populace ve srovnání se studentskou populací z Finska, tedy ze země, která je již delší dobu členem Evropské Unie a u níž předpokládáme vyšší frekvenci navazování interkulturních partnerských vztahů a pevnější místo tohoto fenoménu v jeho vnímání z pohledu širší sociální komunity. Finsko bylo pro srovnání s ČR zvoleno z toho důvodu, že autorka této diplomové práce má vzhledem k pětiměsíční studijní stáži na univerzitě v Jyväskylä největší osobní zkušenost (pokud jde o státy Evropské Unie) právě s finským kulturním a rovněž studentským zázemím, ze kterého si dovoluje čerpat pro srovnávací studii.

Cílem popisované studie bylo ověřit hypotézu, že finští vysokoškolští studenti budou vykazovat vyšší četnost osobních zkušeností s interkulturním partnerským vztahem než studenti čeští, tj. měli/mají sami interkulturní partnerský vztah (H_1), a zároveň, že i bez osobní zkušenosti

se bude tento fenomén jevit pro finské studenty běžnějším (obecně v rámci jejich země), než pro srovnávací vzorek Čechů (H_2).

V souladu s uvedeným předpokladem jsme stanovili i další výzkumnou hypotézu, týkající se vnímání těžkostí v interkulturním a monokulturním partnerském vztahu. Naším záměrem bylo testovat, zda je stupeň předpokládaných problémů ve smíšeném intimním vztahu u Finů celkově signifikantně nižší než u českých studentů (H_3), a zároveň, jestli je stupeň anticipovaných těžkostí u interkulturních vztahů skutečně nižší než u monokulturních vztahů (u obou vzorků) (H_4).

Kromě toho by měla studie ilustrovat závěry teoretické části diplomové práce. Jinými slovy jsme se snažili vytvořit empirickou paralelu k textu tím, že k němu přiřadíme zjištěný stupeň vnímaných těžkostí (vnášených do vztahu interkulturalitou) a zároveň stupeň síly jednotlivých nahlížených druhů motivace/okolností, vedoucích ke vzniku interkulturních partnerských vztahů.

Pro přehlednost výzkumných otázek uvádíme následující tabulku shrnující hypotézy a zkoumané okruhy.

H₁	Finští studenti mají více osobních zkušeností s interkulturním partnerským vztahem než čeští studenti.
H₂	Pro finské studenty bude fenomen i.p.v. obecně vnímán ve společnosti jako běžnější než pro české studenty.
H₃	Celkový stupeň vnímaných problémů v i.p.v. je u finských studentů nižší než u českých studentů.
H₄	U obou vzorků (Čechů i Finů) bude stupeň vnímaných těžkostí v i.p.v. vyšší než v monokulturních partnerských vztazích.
Empirická paralela k teorii	Četnosti u jednotlivých položek týkajících se těžkostí v interkulturním vztahu a motivace pro jeho navázání (viz položky v otázkách č. 8, 9 a 10 v dotazníku, příloha č. 4)

II.2. Popis vzorku

Jak již bylo řečeno, skupinu respondentů tvořil soubor českých a finských vysokoškolských studentů bez ohledu na obor studia, věk či pohlaví. Označení 'český vysokoškolský student' (stejně jako 'finský vysokoškolský student') se vztahuje nikoli na národnost ryze českou (nebo finskou), ale na vysokoškoláka, který dlouhodobě žije a studuje v ČR (ve Finsku). Tím se například do vzorku 'českých' respondentů dostaly studentky slovenského původu, v souboru 'Finů' se zase objevil Brazilec a Palestinec.

Respondentem se nesměl stát student, který by se v době vyplňování dotazníku účastnil nějaké zahraniční studijní stáže (program Erasmus-Socrates a podobně). Tato podmínka byla zařazena na základě předpokladu, že u člověka vyskytujícího se v daném období v zahraničí bude vyšší pravděpodobnost ke zkreslenému vnímání naší problematiky, a to z důvodu aktuálně prožívané, v mnoha směrech odlišné a nové zkušenosti s pobytem mimo domácí prostředí. V tomto smyslu bylo naším záměrem zkoumat vnímání interkulturních partnerských vztahů úhlem pohledu člověka situovaného v jeho zaběhlém a přirozeném prostředí.

Vzorek českých respondentů čítá 30 dotazníků, u Finů je to 38 vyplněných formulářů. Soubor dotazovaných ve Finsku je zajímavý tím, že až na dvě výjimky zahrnuje pouze ženy (zmíněné dvě výjimky představují původem Palestince a Brazilce, což je samo o sobě překvapivým údajem, který si zasluhuje samostatný komentář – viz interpretace a diskuse). V českém dotazování se objevilo z třiceti respondentů devět mužů, tedy nesrovnatelně vyšší četnost, než ve vzorku 'finském'.

II.3. Sběr dat

Dotazování probíhalo ve dvou etapách. Nejdříve byla provedena pilotní studie mezi studenty psychologie FFUK, která měla za cíl ověřit první verzi dotazníku (tuto verzi uvádíme v písemné příloze spolu s verzí definitivní, viz Příloha č. 3 a 4). Pilotní studie se zúčastnilo dvacet respondentů a kromě vyplnění dotazníku měli studenti možnost vyjádřit se i k formální podobě formuláře a přidat věcné poznámky, jaké úpravy by navrhovali. Shromážděné připomínky by se daly shrnout do několika základních:

- u otázky č. 1 není jasná hranice mezi „vím o málo takových vztazích“ a „je to pro mě častý jev“,
- formulace u otázky č. 2 je nedostatečná (je zde potřeba doplnit, že jde o zemi, ve které jedinec také žije, nejen z ní pochází) a možnost „sem tam“ je nezřetelná,
- otázka č. 3 je nadbytečná,
- otázka č. 8 a 9 nutí k odpovědi „občas“,
- pro srovnání by posloužilo doplnit tabulku 8 také pro monokulturní vztah,
- u otázky č. 8 a 9 je potřeba přidat možnost „jiné (doplňte)“,
- chybí informace v úvodu dotazníku (co se s ním bude dál dít a k čemu slouží) a vymezení interkulturního partnerského vztahu délkou trvání nebo intenzitou,
- pokud jde o formu vyplňování podobných dotazníků, potom běžnější způsob využívá křížku a ne kolečka.

Na základě pilotní studie byla vypracována výsledná podoba dotazníku jak v české, tak anglické jazykové úpravě. Konečná forma byla oproti pilotní obohacena o rozšířenou úvodní instrukci k vyplnění, dále byla přidána položka zkoumající míru stejných těžkostí v monokulturním vztahu (pro srovnání s interkulturním) a vyřazena jedna položka (v

pilotním dotazníku č.3), která opakovala otázku již formulovanou. Dále byl pro výslednou podobu dotazníku doplněn výčet předpokládaných problematických aspektů interkulturních vztahů o jednu položku, kterou respondent v předvýzkumu uvedl pod „jiné“ a vzhledem k její důležitosti by neměla být opomenuta (jednalo se o syndrom vystěhovalce). U otázky č. 8, 9 a 10 byla přidána možnost „jiné (doplňte)“. Dále byly zpřesněny formulace otázek (například u zmiňované otázky č. 2).

Vlastní sběr dat se odehrával během měsíců září 2005 až ledna 2006 formou rozesílání dotazníků e-mailem. Ve způsobu sběru dat šlo o kombinaci příležitostného a lavinového výběru ('snowball technique'). Příležitostný výběr v našem případě odkazuje ke kontaktování jedinců, kteří byli „právě po ruce“ (Ferjenčík, 2000, s. 116) - dotazník byl rozeslán nejprve všem známým respondentům, kteří splňovali podmínky a jejichž adresy byly autorce DP dostupné. Adresáti byli poté požádáni o šíření dotazníku dál (studentům splňujícím daná kritéria) - tento způsob sběru dat nadále odkazuje k lavinovému výběru. Metoda „sněhové koule“ (Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule, Rada Evropy, 2003) je určena k získávání respondentů procesem nominování nových osob skrze původní dotazované. Sběr dat metodou snowball „začíná u jednoho nebo více jedinců, o kterých je známo, že splňují dané podmínky“ (v našem případě jsou to vysokoškolští studenti studující a žijící v ČR a Finsku, kteří se v době vyplňování dotazníku neúčastnili žádné zahraniční stáže), ti jsou potom „požádáni, aby nominovali další osoby...a zprostředkovali s těmito osobami kontakt (tamtéž, s. 19)“. Tato metoda by měla podle autorů příručky směřovat k dosažení co „nejrozmanitějšího a nejreprezentativnějšího výběrového souboru tím, že omezí výběrové a nominační zkreslení (s. 19)“. V našem případě se tato snaha o co nejreprezentativnější vzorek studentů vztahuje na neomezenost souboru oborem studia, věkem vysokoškoláků, místem bydliště či dokonce etnickým původem (jak jsme viděli u finského vzorku). Podle Ferjenčíka

ovšem ani příležitostný, ani lavinový výběr nezaručuje potřebnou reprezentativitu vzorku (2000, s. 116-117), což zmiňujeme také v diskusi.

Kombinací příležitostného a lavinového výběru probíhal jak sběr finských tak českých dat.

II.4 Výsledky a interpretace

Předpokladem statistické analýzy bylo nejprve všechny otázky v dotazníku osignovat (k otázkám č. 1-7 jsme přiřadili hodnoty v jednotlivých položkách a v otázkách 8-10 jsme osignovali škálu, viz příloha č. 4). Shromážděná data jsme potom vyhodnocovali za pomoci elektronického statistického programu SPSS.

Na data získaná v dotazníkových otázkách č. 1 až 7, které se váží především k hypotézám H_1 až H_3 , jsme k porovnání vzorku finských a českých studentů použili Pearsonův test chí-kvadrátu.

1) V otázce č. 1 - „Mezi lidmi, které znám (rodina, přátelé, známí, kolegové i konkrétní osoby, které neznám osobně, ale z doslechu)“ – se ukázalo, že 63,2% Finů „by napočítalo ne více než pět konkrétních interkulturních párů“, podobně jako 70% Čechů (viz Příloha 6, tab. 1). U Finů jeden respondent odpověděl, že „neví o žádném interkulturním vztahu“. Statistická významnost srovnání Čechů a Finů zde odpovídá hodnotě 0,885 (viz tab. 2), vzorky F a Č se tedy v otázce č. 1 významně neliší.

2) V otázce č. 2 – „Obecně vzato se v mé kultuře (v zemi, ze které pocházím a kde většinou žiji) vyskytují interkulturní páry“ – odpovídali Finové i Češi převážně volbou možnosti „zřídka“ (Č 93,3%, F 78,9%, tab. 3). Statistická významnost srovnání F a Č je 0,092 (zásadně se tedy opět neliší, viz tab. 4).

3) V otázce č. 3 (týkající se množství těžkostí, které přináší interkulturní vztah ve srovnání s monokulturním) volilo 55,3% Finů možnost „stejně“ a 42,1% „více“ (jeden respondent z F zvolil možnost „méně“), Češi v obráceném poměru k Finům 56,7% pro „více“ a 43,3% pro „stejně“

těžkostí“ (viz tab. 5), statisticky však srovnání není významné (významnost 0,389 viz tab. 6).

4) Srovnání souborů F a Č v otázce č. 4 (osobní zkušenost s interkulturním partnerským vztahem delším než 6 měsíců) se přibližuje hranici statistické významnosti (0,057 viz tab. 8); ve vzorku Finů vypovídalo 36,8% pro „zkušenost mám“ oproti 16,7% u českých studentů (viz tab. 7).

5) Výsledky vážící se k otázce č. 5 vypovídají o tom, že v době vyplňování dotazníku byli zástupci finského (42,1%) i českého (53,3%) souboru zapojeni nejčastěji v monokulturním partnerském vztahu (viz tab. 9). Statistická významnost zde odpovídá hodnotě 0,540 - rozdíl mezi vzorky tedy nepovažujeme za významný (viz tab. 10).

6) V otázce č. 6 (týká se preference určitého typu vztahu) se ani v jednom souboru nevyskytuje volba okrajové položky škály („nikdy bych do interkulturního partnerského vztahu nevstoupil“ a „jednoznačně preferuji interkulturní partnerské vztahy před monokulturními“), škála se tedy ve výsledku chová jako škála 1 až 3. Ve vzorku F se 65,8% vyslovilo pro odpověď „kulturní rozdíly nebo jejich absence pro mě nemluví pro ani proti navázání jakéhokoli partnerského vztahu“ (u Č to bylo 43,3%), ve vzorku Č se 50% rozhodlo pro odpověď „možnosti vstoupit do interkulturního partnerského vztahu se nebráním, ale dávám přednost monokulturnímu partnerskému vztahu“ (viz tab. 11). Statistická významnost srovnání vzorku F a Č je 0,087 (rozdíl není významný, viz tab. 12).

7) V otázce č. 7 (odhad délky trvání interkulturního vztahu ve srovnání s monokulturním) vnímají oba vzorky (76,3% F a 76,7% Č) u těchto dvou typů partnerských vztahů šanci na srovnatelnou dobu trvání (viz tab. 13). Statistická významnost srovnání vyšla 1,000 (rozdíl není významný, viz tab. 14).

8) U otázek č. 8 a 9 jsme provedli tři analýzy (viz tab. 23a a 23b) pomocí Mann-Whitneyova, Wilcoxonova a Kolgomorov-Smirnovova testu – a) porovnání vnímání těžkostí v *interkulturním vztahu* mezi Čechy a Finy

(rozdíl není významný, signifikance=0,453), b) porovnání vnímání těžkostí v *monokulturním vztahu* mezi Čechy a Finy (rozdíl není významný, signifikance podle Mann-Whitneyova testu=0,441) a c) *srovnání finských a českých rozdílů získaných porovnáním obou typů vztahů* (rozdíl není významný, signifikance=0,665).

9) U otázek 8 a 9 jsme dále provedli zvlášť pro vzorek F a vzorek Č srovnání vnímaných těžkostí v interkulturním a monokulturním partnerském vztahu pomocí spárování jednotlivých položek (pomocí Wilcoxonova a o něco opatrnějšího znaménkového testu).

Pro vzorek českých studentů (viz tab. 17) vyšel významný rozdíl v celkovém srovnání (celkově vnímají respondenti v monokulturním vztahu méně těžkostí než v interkulturním), rozdíl se ovšem neukázal statisticky významným v položkách „rozdělení rolí“, „sex“, „příbuzní“, „výchova dětí“ a „sociální třída“ (v těchto položkách čeští studenti nepovažují těžkosti za příliš odlišné při v interkulturním a monokulturním vztahu). Pomocí znaménkového testu (viz tab. 18) navíc nevyšel statisticky významný rozdíl v položkách „hodnoty“ a „přátelé“.

Pro vzorek finských respondentů (viz tab. 21) se stejně jako pro české studenty ukázal významným rozdíl v celkovém srovnání (celkově vnímají respondenti v monokulturním vztahu významně méně těžkostí než v interkulturním). Rozdíl opět není významný v některých jednotlivých položkách, jako je „sex“, „příbuzní“, „přátelé“ a „sociální třída“. Narozdíl od českých studentů tedy finští respondenti nevnímali těžkosti v „rozdělení rolí“ a „výchově dětí“ významně jinak u mono- a interkulturních vztahů, naopak považovali za významně větší riziko vzniku problémů v položce „přátelé“ u interkulturního vztahu (v kontrastu s českým vzorkem, který v této položce vnímá oba typy partnerského vztahu podobně). Znaménkovým testem došlo ještě ke korekci významnosti u položky „hodnoty“ (není významný rozdíl, viz tab. 22).

10) Přehledem četností odpovědí u jednotlivých položek otázek č. 8, 9 a 10 jsme pro ilustraci teoretické části DP získali těžkosti

v interkulturním/monokulturním vztahu a motivace pro navázání interkulturního partnerského vztahu, které Češi a Finové vnímají jako nejsilnější. V tabulkách přílohy uvádíme už jen průměr jako hodnotu určující sílu vnímané položky na škále *nikdy-zřídka-často-vždy*.

U vzorku českých studentů je v *interkulturním vztahu* (viz tab. 15) je nejsilněji vnímán problém ve „vzdálenosti“, dále „přesídlení“, „volbě místa pro usídlení“ a „jazyku/komunikaci“, nejslabší jsou položky „sex“ a „přátelé“. Pro Čechy mohou v *monokulturním vztahu* (viz tab. 16) představovat největší problém „hodnoty“, „příbuzní“ a „výchova dětí“, nejmenší „etnikum/rasa“, „přátelé“ a „náboženství“.

Finští studenti vnímají jako oblast největšího možného vzniku problémů v *interkulturním vztahu* (viz tab. 19) „vzdálenost“, „jazyk“, „přesídlení“ a „volbu místa pro usídlení“ (nejméně také jako vzorek Č „přátelé“ a „sex“), v *monokulturním vztahu* (viz tab. 20) potom „hodnoty“, „vzdálenost“ a „jazyk“ (nejméně „náboženství“, „etnikum/rasa“ a „přátelé“).

Nejsilnější *motivací* (respektive okolnostmi vedoucími k navázání interkulturního vztahu) je jak pro vzorek Č tak F „zamilovanost“, dále následuje „setkání“ a „dobrodružství“ (stejná posloupnost pro Čechy i Finy, viz tab. 24 a 26). Pro české studenty hraje naopak nejmenší roli „vyvrženost“ a „nesouhlas“, finští studenti hodnotili jako nejméně rozhodující „vyvrženost“ a „nonkonformitu“.

11) V kolonce „jiné“ u otázek 8, 9 a 10 se objevilo několik témat. U interkulturních vztahů respondenti uvedli jako další možné oblasti s výskytem problémů odlišné zvyky, tradice, rituály, obyčeje, změnu osobnosti (různé formy patologie), nesouhlas rodičů s volbou partnera (viz položka „příbuzní“) a nedostatek peněz na cestování v době pobývání odloučeně. Mezi možné těžkosti v monokulturním vztahu uvedli někteří jako další například různé zvyky a rituály, nebo opět změnu osobnosti. Mezi jiné možné motivace k navázání interkulturního partnerského vztahu uvedli respondenti touhu po poznání odlišného (viz „dobrodružství a

exotika“), zájem o jiné kultury a touhu naučit se jazyk a další věci z jiné kultury.

Výsledkem statistické analýzy je nepřijetí alternativních hypotéz H_1 , H_2 i H_3 (z důvodu nemožnosti zamítnout hypotézy nulové o nevýznamném rozdílu mezi vzorky českých a finských studentů). Malou výjimku tvoří H_1 , která se váže na otázku č. 4, jejíž statistické zpracování vedlo ke zjištění signifikance blíží se hranici pěti procent (tedy statistické významnosti). V případě H_4 zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní (celkově je stupeň vnímaných těžkostí u monokulturního partnerského vztahu nižší než u interkulturního vztahu, a to jak pro finské tak české vysokoškolské studenty).

Fakt, že se v některých položkách těžkostí odlišují Finové od Čechů, může být ovlivněn tím, že se do finského vzorku dostalo více respondentů s osobní zkušeností s interkulturním partnerským vztahem. Finové například vidí možné ohnisko potíží v interkulturním vztahu narozdíl od Čechů v oblasti „rozdělení rolí“ a „přátel“. Naopak pro Finy nepředstavuje „výchova dětí“ o moc větší problém v interkulturním než v monokulturním vztahu, kdežto pro Čechy se v této položce problematičnost podle typu vztahu liší. Výsledky ovšem mohou být ovlivněny i odlišným historickým a společenským zázemím české a finské společnosti (každá společnost může klást na vybrané oblasti partnerského soužití různý důraz).

Překvapující výsledky vyvstaly u finskými studenty nejsilněji vnímaných těžkostí v monokulturním vztahu – za „hodnotami“ se na druhém a třetím místě totiž objevily mezi možnými problémy „vzdálenost“ a „jazyk“. Interpretujeme to jako výsledek vlivu od ČR odlišných geografických podmínek (rozlehlejší země) a také silného zastoupení jiných než finského etnika (silná švédská a ruská menšina).

II.5. Diskuse

V diskusi se pokusíme shrnout úskalí a nedostatky prováděné kvantitativní studie.

1) Vzhledem k teoretickému pozadí studie (diskuse se středoškolskými studenty v debatě organizované Agorou CE) by bylo na místě doplnit dotazník také o položku „preference určité národnosti v případě zájmu o interkulturní partnerský vztah“. Dále chybí ve „vnímaných okolnostech vedoucích k navázání i.p.v.“ (otázka č. 10) položka „možnost cestovat a rozšířená pracovní mobilita“, ze které jsme vyšli již v úvodu této diplomové práce.

2) Anglická forma dotazníku (pro finské studenty) skrývá nebezpečí zkreslení (a nepochopení) otázky kvůli možné nepřesné formulaci v jiném jazyce. Jsme si vědomi jedné chyby – užití „supposed to“ by mělo být nahrazeno „likely to last“.

3) Do diskuse zahrnujeme i postřeh, týkající se průběhu dotazování. Finský vzorek totiž vykázal značnou pohotovost ve vyplňování dotazníků (až na výjimky se všechny vrátily během stejného dne, ve kterém byly rozeslány) a zodpovědnost, projevující se pečlivostí i vstřícností odpovědí, které doprovázely obratem zasílané vyplněné formuláře. Ochota a vstřícnost zde silně doplňuje důležitost, jakou finští studenti (z velké části ženy, tedy studentky) přikládají výzkumu, vzdělání, solidaritě a pomoci druhému.

4) Stejně jako u kvalitativní studie (viz oddíl I. Empirické části DP) převažují ve zkoumaném vzorku ženy (tento jev jsme diskutovali v kap. I.5.). Výrazně se převaha žen projevila ve finském vzorku (jsou zde pouze dva muži a to jiné než finské národnosti). Výsledky dotazníkového šetření tedy mohou být zkresleny hlavním zastoupením ženského pohlaví (vzorek není vyvážený, tudíž je možné očekávat, že zjištěná data, zejména u finského vzorku, odpovídají spíše ženskému pohledu na interkulturní partnerské vztahy). Jako u předchozí studie (ve které byl interviewován pouze jeden Čech oproti sedmi českým ženám) tato jednostrannost může

ukazovat na spíše femininní oblast zájmu (partnerské vztahy a rodina), u finského vzorku můžeme dále vysuzovat také na reprezentaci kultury výrazně femininní (ve významu Hofstedeových dimenzí) a feministní (ve významu historického a společenského vývoje ženské části finské společnosti, směřujícího do silně rovnostářského rozdělení rolí pohlaví, popřípadě až do výměny některých rolí a gendrových stereotypů).

5) Jsme si vědomi toho, že nelze výsledky interpretovat na zobecněné úrovni (například vysuzovat z nich na srovnání českých a obecně evropských studentů v postoji k i.p.v.), protože jde o dva specifické vzorky s národnostními, kulturními a historickými specifiky. Je možné, že za předpokladu zkoumání například vzorku Francouzů nebo Španělů bychom dostali pokaždé jiné výsledky. V tomto smyslu také nelze opomenout, že zvolený vzorek (jak českých tak finských vysokoškoláků) je v zásadě malého rozsahu. Velikost vzorku také ovlivňuje interpretaci získaných dat, u níž je třeba formulovat závěry opatrně.

6) U otázek číslo 3 a 7 došlo k tomu, že respondenti odpovídali jen v rozmezí dvou možností (u ot. č. 3: interkulturní vztah přináší buď více nebo stejně možností, jen jeden respondent – z finského vzorku – odpověděl, že méně; podobně u ot. č. 7: interkulturní vztah má šanci na kratší nebo stejně dlouhé trvání, pouze dva respondenti – jeden ze vzorku Č a jeden F – udali, že má šanci na delší trvání). Stejně tak u otázky č. 6 došlo k faktickému zúžení škály z pěti na tři položky, protože ani jeden respondent nezvolil žádnou ze dvou okrajových možností. Statisticky se výsledky otázek č. 3 a 7 chovaly jako data získaná ze dvou položek, my jsme je ovšem ponechali ve třístupňové škále, protože jeden a dva respondenti volící třetí možnost nakonec neměli zásadní vliv na výslednou signifikanci. Otázka číslo 6 se fakticky stala třístupňovou škálou.

7) U otázek číslo 8, 9 a 10 je čtyřstupňová škála, která ve výsledku může být nedostatečná (svádí k volbě možnosti „zřídka“ a „často“ a vyhýbání se odpovědi „nikdy“ a „vždy“). Pro skutečnou pořadovou škálu by bylo jistější použít alespoň pětistupňovou možnost volby.

8) Formulace položek u otázek 8, 9 a 10 by bylo namístě zpřesnit vysvětlením, co je jimi míněno, například co si respondent má představit pod těžkostí nazvanou „přátelé“. Jde o to, že si každý respondent může vysvětlit téma po svém a tím získáváme odpověď na něco jiného, než na co se ptáme. Stejně tak jsme shrnuli dvě odlišné oblasti do jedné - jazyk a komunikace jsou dva různé aspekty lidského soužití a mohou představovat problémy na dvou různých úrovních.

9) Při stavbě dotazníku jsme se řídili mimo jiné i Romanovým (1997) rozbořením možných problémů, vznikajících v interkulturním vztahu, zařadili jsme sem tedy i nebezpečí vzniku rozporů kvůli příslušnosti k rozdílným sociálním třídám. V průběhu dotazování a práce na výzkumu jsme si ovšem uvědomili, že pro naše téma není rozdíl v sociální třídě natolik relevantní (což potvrdily i výsledky výzkumu), abychom se jím zabývali v teoretické části DP.

10) Použití stejných položek pro dotazování na těžkosti u monokulturních jako u interkulturních vztahů (otázky č. 8 a 9) zákonitě způsobuje, že v monokulturních vztazích budou některé z nich nedostatečně odpovídající realitě monokulturního vztahu (například můžeme očekávat, že zde ve většině případů nebude vnímán problém v etniku/rase nebo náboženství). Šlo nám ovšem především o srovnání dvou typů vztahů na základě stejných aspektů a ověření, zda naše teoretické závěry mají základnu v praktickém náhledu zvoleného souboru respondentů (zda opravdu vyjde signifikantní rozdíl ve vnímání možných problémů v interkulturních oproti monokulturním vztahům).

11) V našem statistickém zpracování jsme nezohlednili korelaci otázky č. 4 (osobní zkušenost respondenta s i.p.v.) s jinými otázkami. Osobní zkušenost je faktor, který může mít na další odpovědi v šetření významný vliv, viz interpretace dat z finských dotazníků (s. 123), kde chybí odpovídající a naše závěry potvrzující statistická paralela.

ZÁVĚR

Interkulturní partnerské vztahy jsou fenoménem, který je možné nahlížet a zkoumat z různých úhlů širokého spektra společenských disciplin. V základě tvoří partnerské vztahy přes hranice kultur součást zejména ve Spojených státech amerických a některých zemích západní Evropy rozsáhlejšího trendu interetnických romantických vztahů, který je popisován zejména z hlediska sociologie, interkulturní psychologie, interkulturní komunikace a multikulturního poradenství.

V českém kulturním a společenském zázemí představují v posledních letech intimní sexuální vztahy mezi Čechem/Češkou a cizinkou/cem jev stále frekventovanější, ačkoli pochopitelně nedosahuje tak alarmující aktuálnosti jako v jiných zemích s daleko silnější přistěhovaleckou politikou či výraznějším zastoupením menšin (jako například v USA). V našem domácím prostředí zároveň z tohoto sílícího trendu nelze vysledovat a předpovědět směr ani podobu dalšího vývoje fenoménu interkulturních partnerských vztahů, což je otázka, která by v ideálním případě mohla stát u zrodu dalších sociologických a psychologických výzkumných studií.

Ve výsledcích teoretického i empirického zkoumání jsme došli k vykreslení jevu, který jsme se pokusili zasadit do českého kulturního zázemí. Sledovali jsme jednotlivé kvality interkulturních partnerských vztahů z perspektivy jednak českých zástupců konkrétních smíšených párů a jednak z pohledu mladých lidí – vysokoškolských studentů, kteří se právě nacházejí ve věku zakládání trvalejších romantických svazků a zároveň jsou jim k dispozici podmínky rozšířených možností cestování a studia v zahraničí. Pozornost byla mimo jiné věnována problematikým aspektům, přínosům i předpokladům pro vznik takových vztahů. Většinou se čeští studenti ve svém názoru na podobu smíšených vztahů shodovali s pohledem zástupců konkrétních párů, například za nejčastější možné problémy jsou považována témata jako jsou „vzdálenost“, „syndrom

vystěhovalce“, „volba místa pro usídlení“ a „jazyková/komunikační bariéra“. V motivaci/podmínkách pro vznik interkulturního vztahu zvítězila jednoznačně obecně u studentů i interviewovaných zástupců párů „zamilovanost“.

Okruh zjištěných dat a popisovaných faktorů úspěchu/krizí v interkulturních partnerských vztazích implikuje ještě další výzkumný směr, kterým by se naše téma mohlo v budoucnu ubírat. Jedná se o kvalitativní studii mezi zástupci těch interkulturních párů, jejichž vztahy se z různých důvodů rozpadly.

Naše závěry z teoretické i empirické části (ať již rozbor předpokladů vzniku vztahu, těžkostí, přínosů, či receptu na úspěch) mohou dále sloužit v praxi různých pomáhajících profesí, například pro využití v manželském a rodinném poradenství/psychoterapii při práci se smíšenými páry, jejich jednotlivými zástupci, bilingvními dětmi popřípadě rodinami/příbuznými jednoho z partnerů. Kromě toho je možné do jisté míry transformovat některé naše poznatky (týkající se například interkulturní adaptace, zvládání syndromu vystěhovalce, podpory stability multikulturní rodiny a podobně) a využít je pro multikulturní poradenství - například formou péče o přistěhovalce a jejich rodiny v ČR.

Přehled použité a citované literatury

- Abbink, J.: The Changing Identity of Ethiopian Immigrants (Falashas) in Israel. *Anthropological Quarterly*. 1984, vol 4, 57, s. 139-153.
- Aylor, B.A.: Maintaining Long-distance Relationships. In: Canary, D.J., Dainton, M.(eds.): *Maintaining Relationships through Communication. Relational, Contextual and Cultural Variations*. LEA 2003, s.127-139.
- Baptiste, D.A. Jr.: Therapeutic Strategies with Black-Hispanic Families: Identity Problems of a Neglected Minority. *Journal of Family Psychotherapy*, 1990, 1, s. 15-38.
- Berry, J.W., Kim, U., Minde, T., Mok, D.: Comparative Studies of Acculturative Stress. *International Migration Review*, 1987, 21, s. 491-511.
- Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H., Dasen, P.R.: *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge, Cambridge, U.P. 2002.
- Brennan, K.A., Shibasaki, K.: When Birds of Different Feathers Flock Together: A Preliminary Comparison of Intra-ethnic and Inter-ethnic Dating Relationships. *Journal Of Social And Personal Relationships*, vol 15, 1998, číslo 2, s. 248-256.
- Brooks, A.A.: Maintaining Long-Distance Relationships. In: Canary, D.J., Dainton, M.: *Maintaining Relationships through Communication. Relational, Contextual and Cultural Variations*. USA, LEA Publishers: 2003, pp.127-139.
- Canary, D.J., Dainton, M.: *Maintaining Relationships Through Communication. Relational, Contextual and Cultural Variations*. USA, LEA 2003.
- Carpenter, D., Knox, D.: Relationship Maintenance of College Students

- Separated During Courtship. *College Student Journal*, 1986, 28, s. 86-88.
- Caudill, W., Weinstein, H.: *Maternal Care and Infant Behaviour in Japan and America*. *Psychiatry*, vol 32, 1969, s. 12-43.
- Cohen, W.S., Walters, B.: *20/20 Friday*. New York, ABC News 28.4.2000.
- Coleman, D.: *U.K. Statistics of Immigration: Development and Limitations*. *International Migration Review*, 1987, 21, s. 1138-1169.
- Cottrell, A.B.: *Cross National Marriages. A Review of the Literature*. *Journal of comparative family studies*, vol 21, 1990, 2, s. 151-170.
- Dion, K.L., Dion, K.K.: *Romantic love: Individual and Cultural Perspectives*. In: Sternberg, R., Barnes, M. (eds.): *The Psychology of Love*, New Haven, Yale University Press 1988, s. 264-289.
- Dion, K.L., Dion, K.K.: *Individualistic and Collectivistic Perspectives on Gender and the Cultural Context of Love and Intimacy*. *Journal of Social Issues*, vol 49, 1993, č.3, s. 53-59.
- Donnan, H.: *Mixed Marriage in a Comparative Perspective: Gender and Power in Northern Ireland and Pakistan*. *Journal of comparative family studies*, vol 21, 1990, 2, s. 207-225.
- Draguns, J.G.: *Personality and Culture: Are They Relevant for the Enhancement of Quality of Mental life?* In: Dasen, P.R., Berry, J.W., Sartorius, N.: *Health and Cross-Cultural Psychology. Towards Applications*. New York/London, Sage Publications 1988, s. 141-161.
- Driscoll, R., Davis, K.E., Lipetz, M.E.: *Parental Interference and Romantic Love: The Romeo and Juliet effect*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972, 24, s. 1-10.
- Encyklopedický slovník. Praha, Odeon 1993.
- Eriksen, T.H.: *Small Places, Large Issues*. London, Pluto Press 1995.

- Falicov, C.J.: Cross-cultural marriages. In: Jacobson, N.S., Gurman, A.S.: *Clinical Handbook of Couples Therapy*. New York, Guilford 1995, s. 241-252.
- Ferjenčík, J.: *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha, Portál 2000.
- Fiske, A.P.: The Four Elementary Forms of Sociality: Framework for a Unified Theory of Social Relations. *Psychological Review*, 1992, 99, s. 689-723.
- FitzGerald, H.G.: *How Different Are We? Spoken Discourse in Intercultural Communication: The Significance of the Situational Context*. Language and Culture Clevedon, Multilingual Matters Limited 2003.
- Fontaine, G., Dorch, E.: Problems and Benefits of Close Intercultural Relationships. *International Journal of Intercultural Relations*, vol 4, 1980, s. 329-337.
- Frankenberg, R.: *Euro-American Women: Race Matters*. Minneapolis, University of Minnesota Press 1993.
- Gaines, S.O.: Relationships Between Members of Cultural Minorities. In: Wood, J.T., Duck, S. (eds.): *Under-studied Relationships. Off the Beaten Track*. Thousand Oaks, California, Sage publications 1995, s. 51-63.
- Gaines, S.O., Agnew, C.R.: Relationship Maintenance in Intercultural Couples. In: Canary, D.J., Dainton, M.(eds.): *Maintaining Relationships Through Communication. Relational, Contextual and Cultural Variations*. USA, LEA, 2003, s. 231-253.
- Gaines, S.O., Rios, D.I., Granrose, C.S., Bledsoe, K.L., Farris, K.R., Youn, M.S.P., Garcia, B.F.: Romanticism and Interpersonal Resource Exchange Among African American-Anglo and Other Interracial Couples. *Journal of Black Psychology*, vol 25, 1999, 4, s. 461-489.

- Gao, G.: A test of Triangular Theory of Love in Chinese and European American Romantic Relationships. A paper presented at the International Communication Association Convention, 1993.
- Goodenough, W. H. Culture, Language and Society. California, Benjamin/Cummings 1981.
- Goodwin, R: Personal relationships across cultures. London, Routledge 1999.
- Graham, M.A., Moeai, J., Shizuru, L.S.: Intercultural Marriages: An Intrareligious Perspective. International Journal of Intercultural Relations. Vol.9, 1985, s. 427-434.
- Gudykunst, W.B., Ting-Toomey, S.: Culture and Interpersonal Communication. Newbury Park, Sage Publications 1988.
- Gullahorn, J.T., Gullahorn, J.E.: An Extension of U-curve Hypothesis. Journal of Social Issues, 1963, 19, s. 33-47.
- Gurung, R.A., Duong, T.: Mixing and Matching: Assessing the Concomitants of Mixed-Ethnic Relationships. Journal Of Social And Personal Relationships, vol 16, 1999, číslo 5, s. 639-657.
- Hall, E.T.: Beyond Culture. Garden City, NY, Doubleday 1976.
- Hall, E.T.: The Dance of Life. New York: Anchor Books/Doubleday 1983.
- Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Praha, Portál 2000.
- Henriksson, P.: Are Same-Race Couples Better Off Than Cross-Racial Couples? The Effect of Culture on Romantic Relationships. Unpublished manuscript. University of Washington, Seattle.
- Hofstede, G.: Humanization of Work. The Role of Values in a Third Industrial Revolution. In C.L.Cooper, E. Mumford (Eds.): The Quality of Working Life in Western and Eastern Europe (chap.2). London, Associated Business Press 1979, s. 18-37.

- Hofstede, G.: Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values. Beverly Hills, Sage 1980.
- Hofstede, G.: Cultures and Organizations: Software of the Mind. London, McGraw Hill 1991.
- Hofstede, G., Bond, M. H.: The Confucius Connection: From Cultural Roots to Economic Growth. In: Blunt, P., Richards, D. (eds): Readings in Management, Organisation and Culture in East and South East Asia. Darwin, University of Northern Territory Press 1993.
- Hofstede, G.: Cultures and Organizations: Software of the Mind. London, Harper-Collins 1994.
- Hofstede, G.: Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York, McGraw-Hill USA 1997.
- Hofstede, G.: Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Thousand Oaks CA, Sage Publications 2001.
- Homan, M.S.: Promoting Community Change, Make It Happen in the Real World. Pacific Grove, Brooks/Cole 1999.
- Howard, C.G.: How Relocation Abroad Affects Expatriates' Family Life. In: Loewenthal, N.: International Families and Global Effectiveness. Summer Institute for Intercultural Communication 1997, s. 90a-90f.
- Char, W.F.: Motivations for Intercultural Marriage. In: Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds): Adjustment in Intercultural Marriage. University of Hawaii, Department of Psychiatry 1977, s. 34-40.
- Inkeles, A., Levinson, D.J.: National Character: the Study of Modal Personality Sociocultural Systems. In: Lindsey, G., Aronson, E. (eds.): The Handbook of Social Psychology, vol.4. Reading, Addison-Wesley 1954, 2nd ed. 1969.

- Jahoda, G.: *Crossroads Between Culture and Mind: Continuities and Change in Theories of Human Nature*. New York, Harvester Wheatsheaf 1992.
- Jandt, F.E.: *An Introduction to Intercultural Communication*. Thousand Oaks, Sage Publications 2004.
- Kelly, H.H.: *Personal Relationships: Their Structures and Processes*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum 1979.
- Kelly, H.H.: *Personal Relationships: Their Nature and Significance*. In: Gilmour, R., Duck, S. (Eds.): *The Emerging Field of Personal Relationships*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum 1986, s. 3-19.
- Kim, Y.Y.: *Becoming Intercultural. An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Thousand Oaks, USA, Sage Publications 2001.
- Klopf, D.W.: *Intercultural Encounters. The Fundamentals of Intercultural Communications*. Colorado, Morton Publishing company 1987.
- Lampe, P.E.: *Interethnic Dating. Reasons for and Against*. *International Journal of Intercultural Relations*, Vol 6, 1982, 1, s. 115-126.
- Lehmanová, Z.: *Mezikulturní komunikace a evropský proces*. In: *Interkulturní vzdělávání ve sjednocující se Evropě*. Red. P. Urbánek. Liberec, Pedagogická fakulta TU 1999, s. 20-28.
- Levine, K.: *The Flight from Ambiguity*. Chicago, University of Chicago Press 1985.
- Lewandowski, D.A.: *Perceptions of Interracial Couples: Prejudice at the Dyadic Level*. *Journal Of Black Psychology*, svazek 27, 2001, číslo 3, s. 288-303.
- Maciamo: *Marriage in Japan and in the West*. August, 2003. Staženo

18/1/06

http://www.jref.com/culture/westerners_japanesc_marriage.shtml

- Mann, E., Waldron, J.A.: Intercultural Marriage and Child Rearing. In: Tseng, W.-S., Markoff, R.: Intercultural Marriage: problem areas. In: Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds): Adjustment in Intercultural Marriage. University of Hawaii, USA, Department of Psychiatry 1977, s. 55-60.
- Markoff, R.: Intercultural Marriage: problem areas. In: Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds): Adjustment in Intercultural Marriage. University of Hawaii, USA, Department of Psychiatry 1977, s. 55-60.
- Markus, H.R., Kitayama, S.: Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation. Psychological Review, 1991, 98, s. 224-253.
- McCroskey, J.C., Richmond, V.P., Stewart, R.A.: One on One: Foundations on Interpersonal Communication. Englewood Cliffs, Prentice Hall 1986.
- McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds): Adjustment in Intercultural Marriage. University of Hawaii, Department of Psychiatry 1977, s. 62-80.
- McDermott, J.F., Fukunaga, Ch.: Intercultural Family Interaction Patterns. In: Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W.: Adjustment in Intercultural Marriage. University of Hawaii, USA, Department of Psychiatry 1977, s. 81-94.
- McFadden, J.: Intercultural Marriage: Beyond the Racial Divide. The Family Journal, vol 9, 2001, 1, s. 39-42.
- Molina, B., Estrada, D., Burnett, J.A.: Cultural Communities:

- Challenges and Oportunities in the Creation of „Happily Ever After“
Stories of Intercultural Couplehood. *The Family Journal*, vol 12, 2004,
2, s. 139-147.
- Murphy, R.F.: Úvod do kulturní a sociální psychologie. Praha,
Sociologické nakladatelství 1998.
- Nakonečný, M.: Encyklopedie obecné psychologie. Praha, Academia
1997.
- Oberg, K.: Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments.
Practical Anthropology, 1960, 7, s. 177-182.
- Oberg, K.: Culture Shock and the Problems of Adjustment in New
Cultural Environments. In: E.C.Smith, L.F.Luce (eds.): *Toward
Internationalism: Readings in Crosscultural Communication*. Rowley,
MA: Newbury House 1979.
- Okita, T.: *Invisible Work. Bilingualism, Language Choice and
Childrearing in Intermarried Families*. Philadelphia, PA, USA: John
Benjamins Publishing Company 2002.
- O'Sullivan, K.: *Understanding Ways: Communication Between
Cultures*. Sydney, Hale and Iremonger 1994.
- Oskar, E.: Multilingualism, Multiculturalism and Intercultural
Communication. In: *Intercultural Communication and Changing
National Identities. Selected papers presented at Nordic Network for
Intercultural Communication IV. Annual Symposium, Estonia, Tartu,
1999*, s. 13-26.
- Parsonson, K.: Intermarriages. Effects on the Ethnic Identity of the
Offspring. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, vol 18, 1987, 3,
s. 363-371.
- Pekerti, A.E., Thomas, D.C.: Communication in Intercultural
Interaction. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol 34, 2003, 2,
s. 139-154.

- Porter, R.E., Samovar, L.A. (eds.): Intercultural Communication. Belmont, Wadsworth 1997.
- Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2004.
- Rada Evropy: Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule. Praha, Úřad vlády České republiky 2003.
- Puente, M., Kasindorf, M.: The New Face of America. USA Today, 1999, Sept.7, s. 1A a 13A.
- Reynolds, A.L., Pope, R.L.: Complexities of Diversity: Exploring Multiple Oppressions. Journal of Counselling and Development, vol 70, 1991, s. 174-180.
- Rohlfing, M.E.: „Doesn't Anybody Stay in One Place Anymore?“ An Exploration of Under-Studied Phenomenon of Long-Distance Relationships. In: Wood, J.T., Duck, S. (eds.): Under-studied Relationships. Off the Beaten Track. Thousand Oaks, Sage 1995, s. 173-196.
- Rohrlich, B.F.: Dual-Culture Marriage and Communication. International Journal of Intercultural Relations, Vol 12, 1988, s. 35-44.
- Rohner, R.: Toward a Conception of Culture for Cross-Cultural Psychology. Journal of Cross-Cultural Psychology, 1984, 15, s. 111-38.
- Rokeach, M.: The Nature of Human Values. New York, Free Press 1973.
- Romano, D.: Intercultural Marriage: Promises and pitfalls. Yarmouth, Maine, USA, Intercultural Press 1997.
- Samovar, L., Porter, R. E.: Communication Between Cultures. Belmont, Wadsworth 1991.
- Sarbaugh, L.E.: A Taxonomic Approach to Intercultural

- Communication. In: Kim, Y.Y., Gudykunst, W.B. (eds.): *Theories in Intercultural Communication*, California, Sage Publications 1988, s. 29-38.
- Schwartz, S.: *Universals in the Content and Structure of Values*. In: M.Zanna (ed.): *Advances in Experimental Social Psychology*, vol 25, 1992, s. 1-65.
- Schwartz, S. H.: *Beyond Individualism/Collectivism: New Cultural Dimensions of Values*. In: Kim, U., Triandis, H. C., Kagitcibasi, C., Choi, S. C., Yoon, G. (eds): *Individualism and Collectivism: Theory, Method and Applications*. Thousand Oaks, Sage 1994.
- Schwebel, A., Dunn, R., Moss, B., Renner, M.: *Factors Associated with Relational Stability in Geographically Separated Couples*. *Journal of College Student Development*, 1992, 33, s. 222-230.
- Siataram, K.S., Cogdell, R.T.: *Foundations of Intercultural Communication*. Columbus, Charles E. Merrill 1976.
- Smith, T.W.: *Ethnic Measurement and Identification*. *Ethnicity*, 1980, 7, s. 78-95.
- Sohn, H. M.: *Intercultural Communication in Cognitive Values: Americans and Koreans*. *Language and Linguistics*, 1983, 9, s. 93–136.
- Spritzer, D.: *Eastern Boys and Western Girls*. *Lidové noviny*, 25.7.2005.
- Stafford, L., Reske, J.: *Idealization and Communication in Long-Distance Premarital Relationships*. *Family Relations*, 1990, 39, s. 274-279.
- Stephen, T.: *Communication and Interdependence in Geographically Separated Relationships*. *Human Communication Research*, 1986, 13, s. 191-210.
- Ting-Toomey, S.: *Managing Conflict in Intimate Intercultural Relationships*. In: Calm, D.D.: *Conflict in Personal Relationships*.

- Hove, UK, LEA Publishers 1994, s. 47-77.
- Ting-Toomey, S., Gudykunst, W.B, Nishida, T.: *Communication in Personal Relationships Accross Cultures*. Thousand Oaks, California, Sage Publications 1996.
- Ting-Toomey, S.: *Communicating Across Cultures*. New York: Guilford Press 1999.
- Trompenaars, F.: *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business*. London, The Economist 1993.
- Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds): *Adjustment in Intercultural Marriage*. University of Hawaii, USA, Department of Psychiatry 1977.
- Tseng, W.-S.: *Adjustment in Intercultural Marriage*. In: Tseng, W.-S., McDermott, J.F., Marezki, T.W. (eds.): *Adjustment in Intercultural Marriage*. University of Hawaii, USA, Department of Psychiatry 1977, s. 93-103.
- Tucker, M.B., Mitchell-Kernan, C.: *Social Structural and Psychological Correlates of Interethnic Dating*. *Journal Of Social And Personal Relationships*, 1995, vol 12, 3, s. 341-361.
- Tučková, T.: *Kulturní šok – krize nebo běžná reakce?* *Psychologie dnes*, ročník 12, 2006, č. 1, s. 16-18.
- Varro, G.: *The Transplanted Woman: A study of French-American Marriage in France*. New York: Paeger 1988.
- Všeobecná encyklopedie, Encyklopedie Diderot, 1998.
- Výrost, J., Slaměnik, I.: *Sociální psychologie*. Praha: ISV 1997.
- Westefeld, J., Liddell, D.: *Coping With Long-distance Relationships*. *Journal of College Student Personell*, 1982, 23, s. 550-551.
- Wierzbicka, A.: *Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Social Interaction*. Berlin, Mouton De Gruyter 1991.

Wikipedia – internetová encyklopedie: en.wikipedia.org (staženo 7.2.2006)

Zebroski, S.A.: Black-White Intermarriages. The Racial and Gender

Dynamics of Support and Opposition. *Journal of Black Studies*, vol 30,
1999, 1, s. 123-132.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

PŘÍLOHA Č. 1. –Statistiky ČSÚ: Sňatky v ČR v letech	
1995-2003 podle státní příslušnosti ženichů a nevěst.....	i
- Vysvětlivky	ii
PŘÍLOHA Č. 2 - Příběh interkulturního páru – ROZHOVOR.....	iv
PŘÍLOHA Č. 3 - Interkulturní partnerské vztahy – dotazník PILOTNÍ	
VERZE.....	vi
PŘÍLOHA Č. 4 - Interkulturní partnerské vztahy – dotazník VÝLEDNÁ	
VERZE.....	x
PŘÍLOHA Č. 5 – Slovníček pojmů (ve smyslu, v jakém jsou užity v této	
DP).....	xv
PŘÍLOHA Č. 6 – Tabulky ke kvantitativnímu výzkumu	
(Tabulka č. 1-27).....	xviii

Příloha č. 1 - Statistiky ČSÚ - S

4. Sňatky podle rodinného stavu, pořadí a státní příslušnosti Marriages: by marital status, order of marriage and citizenship of groom and bride

	1995
Celkem sňatků	54 956 h zemí za 1995-2003
Státní občanství ženicha	(kú)
Česko	53 056
Slovensko	486
Německo	308
Ukrajina	61
Vietnam	53
Rakousko	69
Spojené království	60
Spojené státy	78
Rusko	72
Itálie	98
Polsko	52
Bulharsko	30
ostatní	533
Počet cizinců mužů (bez Slováků)	1 414
Státní příslušnost nevěsty	(ek)
Česko	54 124
Ukrajina	171
Slovensko	286
Rusko	102
Vietnam	22
Polsko	56
Bělorusko	10
Kazachstán	13
Moldavsko	2
Německo	21
Spojené státy	11
Bulharsko	4
ostatní	134
Počet cizinek - žen (bez Slovenek)	546

VÝSLEDKY

Minimální počet interkulturních manželství 868

Minimální % interkulturních manželství ze 1,5794454

Minimální % interkulturních manželství ze vší 1,6037248

Příloha č. 1. – Statistiky ČSÚ: Sňatky v ČR v letech 1995-2003 podle státní příslušnosti ženichů a nevěst

Příloha č. 1 - Vysvětlivky

- 1) Z celkového počtu sňatků jsme v každém roce (1995-2003) odečetli počet ženichů české a slovenské národnosti a tím jsme získali počet cizinců (mužského pohlaví), kteří se oženili v daném roce v České republice. Stejným způsobem jsme postupovali u nevěst. Tak jsme například v roce 2003 došli k **2344** ženichům jiné národnosti než české nebo slovenské a k **1289** nevěstám jiné než české nebo slovenské národnosti.
- 2) Od ženichů jiné než české nebo slovenské národnosti jsme odečetli počet nevěst jiné než české nebo slovenské národnosti a tím jsme získali „přebývajících“ (například v uvedeném roce 2003) **1055** cizinců mužů, kteří se v České republice oženili. Z toho vyplývá, že alespoň **1055** českých žen se vdalo za tyto „přebývající“ muže jiné než české nebo slovenské národnosti.
- 3) 1055 českých žen, které se vdaly za cizince (mimo Slováky) odpovídá zhruba **2,15%** ze všech sňatků uzavřených v ČR v roce 2003. Z toho vyvozujeme, že alespoň **2,15%** sňatků v tom roce bylo interkulturních a interkulturních bylo minimálně **2,24%** ze všech sňatků uzavřených českými ženami. O interkulturních sňatcích, které byly uzavřeny v cizině (mimo ČR) samozřejmě nemáme přehled. Kromě toho ze statistik ČSÚ nelze naším postupem dohledat přesné číslo uzavřených interkulturních sňatků, neboť neznáme přesný počet Čechů a Češek, kteří si vzali cizince. Dále nevíme, kolik příslušníků jiného státu si vzalo dalšího cizího státního příslušníka na území ČR (například Vietnamec Vietnamku, Polák Polku či v jiných kombinacích, i když ty pravděpodobně nebudou příliš časté). Z uvedených statistik usuzujeme pouze na minimální odvoditelný počet českých žen vdaných za muže jiné národnosti z toho důvodu, že ve všech sledovaných letech „přebývá“ ve statistikách nezanedbatelné množství mužů z jiné než české nebo slovenské národnosti a tím logicky docházíme ke stejnému množství jejich českých nevěst.

4) Z uvedeného závěru, že je v ČR vždy o jisté množství více českých žen uzavírajících interkulturní sňatky, než mužů, vycházíme i v kvalitativní studii (viz Empirická část DP, oddíl I., kapitola I.5.) a to v předpokladu, že v navazování intimních sexuálních vztahů s člověkem z ciziny jsou aktivnější spíše české ženy než čeští muži.

5) Zajímavostí je sledovat převažující národnosti mezi ženichy (hned za Slováky se nejvýše umístili Němci, dále Ukrajinci, Vietnamci, Rakušani, Britové a Američani) a mezi nevěstami (narozdíl od mužského pohlaví zde vedou Ukrajinky, pak teprve přichází na řadu Slovenky, dále Rusky, Vietnamky, Polky, Bělorusky a Kazachstánky; Němky a Američanky jsou naspodu žebříčku, Britky jsou zjevně natolik nepočetné, že byly zahrnuty pouze do kategorie „jiné“). Z toho bychom mohli usuzovat na tendenci žen jakékoli národnosti „vdávat se nahoru“ ve smyslu sociálního/ekonomického žebříčku¹. V tomto bodě jde samozřejmě o spekulaci, téma by však rozhodně stálo za samostatnou výzkumnou studií.

---

¹ Důkazem toho, že nejde pouze o autorčin náhled, je článek „Eastern boys and western girls“ americké novinářky Dinah Spritzerové v českém deníku Lidové noviny (7/2005). Ta označuje muže z Česka, kteří si vzali ženu z USA nebo západní Evropy, za vzácný druh. Tito ojedinělí muži „z východu“, mezi něž Spritzerová počítá již T.G.Masaryka, nebo Michaela Kocába, prolomili podle autorky článku klíše, které se v ČR za posledních deset let ustálilo: „Atraktivní, laskavý a citlivý muž ze Západu se spoustou peněz se zamiluje do české dívky, a pak spolu šťastně žijí v Disneylandu, totiž v Americe.“

Příloha č. 2 - Příběh interkulturního páru -

ROZHOVOR

- 1) Kde a kdy jste se potkali, jak k setkání došlo, jaké byly okolnosti toho, že jste spolu začali chodit? Odkud pocházíte, jste již manželé, a jestli ano – jak dlouho? Jestli ne, chcete se vzít? Věk, čím se teď zabýváte (studia, práce...)
- 2) Žijete spolu, kde, jak dlouho spolu žijete, jakou dobu jste strávili odděleně? Jakým způsobem jste se rozhodli pro jedno místo k usazení se? Jestli ještě nežijete spolu, jak dlouho? Máte představu, kdy se k sobě přistěhujete? Do které země byste chtěli společně jít?
- 3) Jaké to bylo, když jste žili odděleně (přinesla nebo naopak vzala něco tato doba)?
- 4) Jakým jazykem spolu mluvíte, liší se komunikace nějak od doby, kdy jste spolu začali chodit, učíte se navzájem mateřský jazyk toho druhého, jak se cítíte, pokud máte komunikovat v jazyce toho druhého?
- 5) V jakém jazyce se například hádáte a v jakém vyřizujete mezi sebou formální věci?
- 6) Jak reagovali vaši rodiče na volbu partnera a jak se k tomu staví v současnosti? Jak reagují/reagovali kamarádi?
- 7) Imponuje vám něco z kultury, ze které pochází váš/vaše partner/ka?
- 8) Existuje nějaký aspekt kultury vašeho/vaší partnera/ky, se kterým nesouhlasíte?
- 9) Objevil se ve vašem životě s příchodem partnera/ky nějaký koníček, zvyk nebo způsob chování, který pochází z jeho/její kultury?
- 10) Udělal/a jste někdy kompromis kvůli odlišnostem mezi vaší původní kulturou a kulturou vašeho partnera?
- 11) Je něco, co jste na počátku vztahu s člověkem z jiné kultury očekával/a a nesplnilo se, a naopak něco, co vás ve vztahu s ní/m (ve vazbě na odlišnosti nebo podobnosti v kulturách) překvapilo?

- 12) Existují ve vašem vztahu nějaké problémové oblasti, které vznikly primárně z rozdílností kultur? Máte nějaké osvědčené způsoby nebo návrhy, jak takové oblasti řešit, jak se s tím vyrovnávat?
- 13) Kdybyste měl/a porovnat váš interkulturní vztah s monokulturním typem vztahu (pokud možno z osobní zkušenosti), co považujete za hlavní rozdíly?
- 14) Jak by vypadal „recept na úspěch v interkulturním vztahu“?
- 15) Zažil/a jste nějakou konfliktní situaci, ve které byly hlavním a přímým důvodem kulturní rozdíly?
- 16) Chcete mít děti? Jaký jazyk se jim s největší pravděpodobností stane mateřským?
- 17) Stýkáte se se svými přáteli doma (ve své původní zemi), našel/našla jste si přátele v nové zemi?
- 18) Předpokládáte, že v téhle zemi zůstanete natrvalo a jak se s tím vyrovnáváte?
- 19) Jak často jezdíte za rodiči (váš/vaše partner/ka) a jak snášíte změnu prostředí a cestování?
- 20) Jakým způsobem se adaptujete na nové prostředí?
- 21) Co byste nedoporučil/a jinému interkulturnímu páru?
- 22) Kdybyste měl/a doplnit následující věty:

Za velký přínos interkulturality do partnerského vztahu považuji.....

Na kulturu své/ho partnera/ky si cením.....

Lišíme se s partnerem/partnerkou hlavně v názoru na.....

Z mé vlastní kultury mi velmi chybí .....

Z kultury své/ho partnera/ky jsem se naučil/a .....

Když se hádáme, většinou jde o.....

Největší překážkou ve vztahu pro mě je .....

Myslím, že interkulturní vztah s sebou přináší ve srovnání
s monokulturním vztahem.....

Příloha č. 3 - Interkulturní partnerské vztahy – dotazník PILOTNÍ VERZE

Máte před sebou dotazník o postojích studentů k tématu interkulturních partnerských vztahů. Jeho vyplnění vám nezabere více jak 15 minut a doufám, že i téma bude pro vás alespoň trochu zajímavé. Dotazník je anonymní, prosím jen o vyplnění základních údajů (věk, pohlaví, národnost a země, ve které žijete a studujete).

Pokud není uvedeno jinak, připište, prosím, za otázku písmeno vybrané odpovědi – *modelový příklad*:

0) *Dotazníky podobného typu vyplňuji: a*

a) *často*

b) *zřídka*

c) *nikdy*

Pojmy: *interkulturní partnerský vztah* – partnerský vztah (s délkou trvání alespoň jeden měsíc) mezi dvěma lidmi, kteří pocházejí z navzájem odlišných kulturních prostředí a nesdílejí stejný mateřský jazyk (ať již pocházejí z různých zemí nebo odlišných skupin v rámci jedné země)

monokulturní partnerský vztah: partnerský vztah (trvajícím alespoň jeden měsíc) mezi dvěma lidmi v rámci kulturně homogenního prostředí (vymezeného především sdílením stejného mateřského jazyka)

Obecné údaje (vyplňte, prosím)

Věk

Pohlaví

Národnost

Země, ve které žijí a studují

- 1) Mezi lidmi, které znám (rodina, přátelé, známí, kolegové i konkrétní osoby, které neznám osobně, ale z doslechu):
  - a) nevím o žádném interkulturním partnerském vztahu
  - b) bych napočítal/a ne více než pět interkulturních párů
  - c) se vyskytuje více než pět interkulturních partnerských vztahů

- 2) Obecně vzato se v mé kultuře (v zemi, ze které pocházím a kde většinou žiji) vyskytují interkulturní páry:
  - a) běžně
  - b) sem tam
  - c) vůbec

- 3) Interkulturní partnerství je pro mě:
  - a) obvyklý jev, nepřekvapuje mě
  - b) setkávám se s ním častěji spíše až poslední dobou
  - c) představuje pro mě zcela nový pojem/nový trend ve společnosti

- 4) Myslím, že interkulturní partnerský vztah s sebou ve srovnání s monokulturním partnerským vztahem přináší:
  - a) více těžkostí
  - b) stejně těžkostí
  - c) méně těžkostí

- 5) Já osobně s interkulturním partnerským vztahem (s délkou trvání alespoň jeden měsíc) zkušenost:
  - a) Mám
  - b) Nemám

- 6) Osobně:
- bych nikdy do interkulturního partnerského vztahu nevstoupil
  - se možnosti vstoupit do interkulturního partnerského vztahu nebráním, ale dávám přednost monokulturnímu partnerskému vztahu
  - pro mě kulturní rozdíly nebo jejich absence nemluví pro ani proti navázání jakéhokoli partnerského vztahu
  - je pro mě interkulturní partnerský vztah (potenciální nebo uskutečňovaný) atraktivnější varianta než monokulturní partnerský vztah
  - jednoznačně preferuji interkulturní partnerské vztahy před monokulturními

7) Interkulturní partnerský vztah má podle mého názoru ve srovnání s monokulturním partnerským vztahem, pokud jde o časovou dimenzi, šanci na:

- delší trvání
- zhruba stejné trvání
- kratší trvání

8) Zdrojem překážek a těžkostí jsou podle mého názoru v interkulturním partnerském vztahu: (vyberte, prosím, jednu z možností ze škály *nikdy - občas - často - vždy* vepsáním kroužku do políčka tabulky)

	nikdy	občas	často	vždy
jazyk/komunikace				
Hodnoty				
rozdělení rolí žena-muž				
Sex				
místo pro usídlení				
Náboženství				
Příbuzní				
Přátelé				
výchova dětí				
příslušnost k sociální třídě				
vzdálenost a méně času, který spolu tráví (ve fázi, kdy spolu partneři ještě nežijí)				

etnická/rasová problematika				
jiné (pokud máte nějaký návrh, doplňte prosím a označte kroužkem častost výskytu): _____				

9) Aspekty, které mohou být podle mého názoru motivy pro navázání interkulturního partnerského vztahu, jsou: (vyberte, prosím, jednu z možností na škále *nikdy – občas – často – vždy* vepsáním kroužku do políčka tabulky)

	nikdy	občas	často	vždy
touha po dobrodružství a exotice				
hledání lepších materiálních podmínek k životu v jiné zemi/kultuře				
nesouhlas s normami vlastní kultury (vyjádřená či pouze pociťovaná rebelie)				
vyvrženost z vlastní kultury				
touha po doplnění chybějícího pólu osobnosti/kultury (ve smyslu „protiklady se přitahují“)				
tendence k nekonformitě s vlastní kulturou				
romantická zamilovanost				
setkání dvou lidí, kteří se rozhodli být spolu nezávisle na tom, že pocházejí z různých kultur				
jiné (pokud máte nějaký návrh, doplňte prosím a označte častost výskytu): _____				

Díky za vyplnění!

Bohumila Loučimová

Příloha č. 4 - Interkulturní partnerské vztahy – dotazník VÝSLEDNÁ VERZE

Máte před sebou dotazník o postojích studentů k tématu interkulturních partnerských vztahů, který slouží ke sběru dat pro mou diplomovou práci. Jeho vyplnění vám nezabere více než 15 minut a doufám, že jeho námět bude pro vás alespoň trochu zajímavý. Dotazník je anonymní, prosím jen o vyplnění základních údajů (věk, pohlaví, národnost a země, ve které žijete a studujete). Dotazník je určen pouze vysokoškolským studentům, kteří v současnosti neúčastní žádného mezinárodního výměnného studentského pobytu (například v programu Sokrates-Erasmus). Prosím vyplňte dotazník pouze v případě, že nejste v současné době účastník takového studijního programu. Předem děkuji za ochotu!

Pokud není uvedeno jinak, připište, prosím, za otázku písmeno vybrané odpovědi – *modelový příklad*:

1) *Dotazníky podobného typu vyplňuji: a*

- a) *často*
- b) *zřídka*
- c) *nikdy*

Pojmy: *interkulturní partnerský vztah* – partnerský vztah (s délkou trvání alespoň šest měsíců) mezi dvěma lidmi, kteří pocházejí z navzájem odlišných kulturních prostředí a nesdílejí stejný mateřský jazyk (ať již pocházejí z různých zemí nebo odlišných skupin v rámci jedné země)

monokulturní partnerský vztah: partnerský vztah (trvajícím alespoň šest měsíců) mezi dvěma lidmi v rámci kulturně homogenního prostředí (vymezeného především sdílením stejného mateřského jazyka)

Obecné údaje (vyplňte, prosím)

Věk

Pohlaví

Národnost

země, ve které žiji a studuji

1) Mezi lidmi, které znám (rodina, přátelé, známí, kolegové i konkrétní osoby, které neznám osobně, ale z doslechu):

- a) nevím o žádném konkrétním interkulturním partnerském vztahu...0
- b) bych napočítal/a ne více než pět konkrétních interkulturních párů ... 1
- c) se vyskytuje více než pět konkrétních interkulturních partnerských vztahů...2

2) Obecně vzato se v mé kultuře (v zemi, ze které pocházím a kde většinou žiji) vyskytují interkulturní páry:

- a) často...2
- b) zřídka... 1

3) Myslím, že interkulturní partnerský vztah s sebou ve srovnání s monokulturním partnerským vztahem přináší:

- a) více těžkostí...3
- b) stejně těžkostí...2
- c) méně těžkostí... 1

4) Já osobně s interkulturním partnerským vztahem (s délkou trvání alespoň šest měsíců) zkušenost:

- a) Mám ... 1
- b) Nemám...0

5) Osobně v současnosti:

- a) nemám žádný partnerský vztah (to jest vztah, který by trval už nejméně šest měsíců)...A
- b) mám monokulturním partnerský vztah (nejméně šest měsíců)...B
- c) mám interkulturní partnerský vztah (trvajícím už nejméně šest měsíců)...C

6) Osobně:

- a) bych nikdy do interkulturního partnerského vztahu nevstoupil...0
- b) se možností vstoupit do interkulturního partnerského vztahu nebráním, ale dávám přednost monokulturnímu partnerskému vztahu...1
- c) pro mě kulturní rozdíly nebo jejich absence nemluví pro ani proti navázání jakéhokoli partnerského vztahu...2
- d) je pro mě interkulturní partnerský vztah (potenciální nebo uskutečňovaný) atraktivnější varianta než monokulturní partnerský vztah...3
- e) jednoznačně preferuji interkulturní partnerské vztahy před monokulturními...4

1) Interkulturní partnerský vztah má podle mého názoru ve srovnání s monokulturním partnerským vztahem, pokud jde o časovou dimenzi, šanci na:

- a) delší trvání...3
- b) zhruba stejné trvání...2
- c) kratší trvání...1

2) Zdrojem překážek a těžkostí jsou podle mého názoru v *INTERKULTURNÍM* partnerském vztahu: (vyberte, prosím, jednu z možností ze škály *nikdy - zřídka - často - vždy* zakřížkováním políčka tabulky):

	Nikdy...0	Zřídka...1	Často...2	Vždy...3
jazyk/komunikace				
Hodnoty				
rozdělení rolí žena-muž				
Sex				
místo pro usídlení				

Náboženství				
Příbuzní				
Přátelé				
výchova dětí				
příslušnost k sociální třídě				
vzdálenost a méně času, který spolu tráví (ve fázi, kdy spolu partneři ještě nežijí)				
Etnická/rasová problematika				
Přesídlení jednoho/obou partnerů do jiné země a z toho vyplývající zátěž				
jiné (pokud máte nějaký návrh, doplňte prosím a označte kroužkem častost výskytu): _____				

3) Zdrojem překážek a těžkostí jsou podle mého názoru v *MONOKULTURNÍM* partnerském vztahu: (vyberte, prosím, jednu z možností ze škály *nikdy - zřídka - často - vždy* zakřížkováním políčka tabulky):

	Nikdy...0	Zřídka...1	Často...2	Vždy...3
jazyk/komunikace				
Hodnoty				
rozdělení rolí žena-muž				
Sex				
místo pro usídlení				
Náboženství				
Příbuzní				
Přátelé				
výchova dětí				
příslušnost k sociální třídě				
vzdálenost a méně času, který spolu tráví (ve fázi, kdy spolu partneři ještě nežijí)				
etnická/rasová problematika				
Zátěž vyplývající z přesídlení jednoho/obou partnerů do nového místa bydliště				
jiné (pokud máte nějaký návrh, doplňte prosím a označte kroužkem častost výskytu): _____				

10) Aspekty, které mohou být podle mého názoru motivy pro navázání interkulturního partnerského vztahu, jsou: (vyberte, prosím, jednu z možností na škále *nikdy* – *zřídka* – *často* – *vždy* zakřížkováním políčka tabulky):

	Nikdy...0	Zřídka...1	Často...2	Vždy...3
touha po dobrodružství a exotice				
hledání lepších materiálních podmínek k životu v jiné zemi/kultuře				
nesouhlas s normami vlastní kultury (vyjádřená či pouze pocíťovaná rebelie)				
vyvrženost z vlastní kultury				
touha po doplnění chybějícího pólu osobnosti/kultury (ve smyslu „protiklady se přitahují“)				
tendence k nekonformitě s vlastní kulturou				
zamilovanost				
setkání dvou lidí, kteří se rozhodli být spolu nezávisle na tom, že pocházejí z různých kultur				
jiné (pokud máte nějaký návrh, doplňte prosím a označte častost výskytu): _____				

Díky za vyplnění!

Bohumila Loučimová

Příloha č. 5 – Slovníček pojmů (ve smyslu, v jakém jsou užity v této DP)

akulturace - přisvojování si nových kulturních vzorců

asimilace - absorbování imigranta do většinové společnosti

atribuce - proces udělování významu pozorovanému jevu na základě minulé zkušenosti jedince (Porter, Samovar, 1997).

dekulturace - opouštění původních kulturních prvků

endogamie - společenské pravidlo, podle kterého příslušníci určité skupiny, například kmene nebo kasty, musí uzavírat sňatek pouze se členy vlastní skupiny (Encyklopedický slovník, s.276). Kulty, které praktikují endogamii, vyžadují, aby bylo manželství uzavíráno mezi specifickými sociálními skupinami, třídami nebo etniky (Zdroj internet: en.wikipedia.org)

exogamie – forma uzavírání manželství, kdy se příslušníci určité skupiny vdávají/žení mimo specifickou skupinu, ke které jedinec přísluší; vedle zákazu vstupovat do manželství s pokrevními příbuznými může být zakazováno také se ženit/vdávat za členy vlastní totemové či jinak vymezené skupiny (Zdroj internet: en.wikipedia.org)

etnická skupina - část populace, vyznačující se společným rasovým a národnostním původem a náboženskými a kulturními zvyklostmi, která se často koncentruje do určitého území (Všeobecná encyklopedie, 1998, s.628)

etnicita jako „společenská a kulturní charakteristika lidské bytosti“ zahrnuje především jazyk, teritorium, hodnotový systém a některé kulturní prvky (Všeobecná encyklopedie, 1998, s.628)

etnikum - skupina lidí, kteří mají stejnou etnicitu a etnickou příslušnost, jde o pojem významově širší, než je národ

hodnoty - přetrvávající postoje v preferování jednoho přesvědčení před druhým, které lidem slouží jako sociální milníky, ukazují normy společnosti a vymezují způsoby, které určují lidské chování (Samovar, Porter, 1991, s.108 podle FitzGerald, 2003).

interetnický partnerský vztah (smíšené manželství; 'interethnic dating', 'intermarriage') - označuje intimní partnerský vztah mezi dvěma jedinci, pocházejícími ze skupin považovaných v rámci makrostruktury společnosti za navzájem odlišné (tedy ze dvou různých etnických skupin). Smíšený partnerský vztah zahrnuje dva typy: *rasově smíšený a interkulturní partnerský vztah*

interkulturní komunikace – komunikační proces mezi subjekty, kterým jsou vlastní odlišné, kulturou determinované kognitivní a emocionální struktury, odlišné způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti (Lehmanová, 1999, podle Průcha, 2004).

interkulturní partnerský vztah ('intercultural') - partneři pocházejí ze dvou skupin rozlišených lingvisticky, historicky nebo nábožensky (tedy po biologické stránce pocházejí jedinci ze stejného lidského plemena, ale v rámci europoidní rasy spolu začnou chodit například Němec a Ruska)

kultura - v širším smyslu zahrnuje vše, co vytváří lidská civilizace (tedy materiální a duchovní výsledky lidské činnosti jako jsou obydlí nebo náboženství), v užším smyslu se jedná o projevy chování lidí (například zvyklosti, komunikační normy či symboly sdílené určitým společenstvím) (Průcha, 2004).

kulturní šok – popisuje úzkost a další pocity jedince, který přichází do kontaktu s odlišným sociálním prostředím, jako je například cizí země. Šok je často spojen s neschopností se přizpůsobit nové kultuře a může být provázen silnými pocity odporu k některým aspektům této kultury.

(zdroj internet: en.wikipedia.org)

národ - osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území (Velký sociologický slovník, 1996, sv.1, s.668-669 podle Průcha, 2004)

předsudky - emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou (Hartl, Hartlová, 2000, podle Průcha, 2004, s. 67)

rasa - antropologická klasifikace lidí na tři základní skupiny podle pigmentace kůže a morfologie vlasů...(a to) na plemena europoidní, mongoloidní a negroidní (Všeobecná encyklopedie, 1998, s. 493)

rasově smíšený partnerský vztah ('interracial') - je založen na biologické odlišnosti dvou skupin, ze kterých partneři pocházejí (například Američanka běloška a Američan černoch)

stereotypy - mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, které jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují. Nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržovány tradicí. (Nakonečný, 1997, podle Průcha, 2004, s. 67)

Příloha č. 6 – Tabulky ke kvantitativnímu výzkumu

Tabulka č. 1 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 1

		„Mezi lidmi, které znám, bych interkulturních p.v. napočítal/a“:			Suma
		Nevím o žádném	Ne víc než pět	Více než pět	
Finsko	Četnost	1	24	13	38
	%	2,6%	63,2%	34,2%	100,0%
ČR	Četnost		21	9	30
	%		70,0%	30,0%	100,0%
Suma	Četnost	1	45	22	68
	%	1,5%	66,2%	32,4%	100,0%

Tabulka č. 2 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k otázce č. 1

Testy chí-kvadrátu				
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearsonův chí-kvadrát	1,000(a)	2	,607	,885
Likelihood Ratio	1,374	2	,503	,885
Fisherův test	,954			,885
N	68			

Tabulka č. 3 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 2

		„Obecně se v mé kultuře vyskytují interkulturní páry“:		Suma
		zřídka	často	
Finsko	Četnost	30	8	38
	%	78,9%	21,1%	100,0%
ČR	Četnost	28	2	30
	%	93,3%	6,7%	100,0%
Suma	Četnost	58	10	68
	%	85,3%	14,7%	100,0%

Tabulka č. 4 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 2

Testy chi-kvadrátu					
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	2,766(b)	1	,096	,167	,092
Likelihood Ratio	2,981	1	,084	,167	,092
Fisherův test				,167	,092
N	68				

Tabulka č. 5 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 3

		„Interkulturní p.v. s sebou ve srovnání s monok.p.v. přináší těžkostí“:			Suma
		Méně	Stejně	Více	
Finsko	Četnost	1	21	16	38
	%	2,6%	55,3%	42,1%	100,0%
ČR	Četnost		13	17	30
	%		43,3%	56,7%	100,0%
Suma	Četnost	1	34	33	68
	%	1,5%	50,0%	48,5%	100,0%

Tabulka č. 6 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 3

Testy chi-kvadrátu				
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	1,999(a)	2	,368	,389
Likelihood Ratio	2,373	2	,305	,389
Fisherův test	1,929			,389
N	68			

Tabulka č. 7 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 4

		„Osobně s interkulturním p. v. zkušenost“:		Suma
		Nemám	Mám	
Finsko	Četnost	24	14	38
	%	63,2%	36,8%	100,0%
ČR	Četnost	25	5	30
	%	83,3%	16,7%	100,0%
Suma	Četnost	49	19	68
	%	72,1%	27,9%	100,0%

Tabulka č. 8 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 4

Testy chi-kvadrátu					
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	3,389(b)	1	,066	,102	,057
Likelihood Ratio	3,516	1	,061	,102	,057
Fisherův test				,102	,057
N	68				

Tabulka č. 9 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 5

		„Osobně v současnosti mám typ vztahu“:			Suma
		Nemám vztah	Mám monokulturní v.	Mám interkulturní v.	
Finsko	Četnost	15	16	7	38
	%	39,5%	42,1%	18,4%	100,0%
ČR	Četnost	11	16	3	30
	%	36,7%	53,3%	10,0%	100,0%
Suma	Četnost	26	32	10	68
	%	38,2%	47,1%	14,7%	100,0%

Tabulka č. 10 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 5

Testy chi-kvadrátu				
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	1,292(a)	2	,524	,540
Likelihood Ratio	1,320	2	,517	,540
Fisherův test	1,254			,540
N	68			

Tabulka č. 11 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 6

		„Osobně preferuji“:			Suma
		Spíše monokulturní vztah	Nedávám přednost ani jednomu typu vztahu	Spíše interkulturní vztah	
Finsko	Četnost	9	25	4	38
	%	23,7%	65,8%	10,5%	100,0%
ČR	Četnost	15	13	2	30
	%	50,0%	43,3%	6,7%	100,0%
Suma	Četnost	24	38	6	68
	%	35,3%	55,9%	8,8%	100,0%

Tabulka č. 12 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 6

Testy chi-kvadrátu				
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	5,085(a)	2	,079	,087
Likelihood Ratio	5,107	2	,078	,102
Fisherův test	4,989			,087
N	68			

Tabulka č. 13 (N=68) - Četnosti odpovědí F a Č v otázce č. 7

		„Interkulturní p.v. má ve srovnání s monokulturním p. v. šanci na trvání“:			Suma
		Kratší	Stejně dlouhé	Delší	
Finsko	Četnost	8	29	1	38
	%	21,1%	76,3%	2,6%	100,0%
ČR	Četnost	6	23	1	30
	%	20,0%	76,7%	3,3%	100,0%
Suma	Četnost	14	52	2	68
	%	20,6%	76,5%	2,9%	100,0%

Tabulka č. 14 (N=68) - Hladina dosažené významnosti k ot. č. 7

Testy chi-kvadrátu				
	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearsonův chi-kvadrát	,037(a)	2	,981	1,000
Fisherův test	,326			1,000
N	68			

Tabulka č. 15 - ČR (N=30) – Těžkosti (ot. č. 8 a 9) v interkulturních partnerských vztazích v jednotlivých položkách

	N	Průměr	Směrodatná odchylnka	Min	Max
<i>Těžkosti INTERKULTURNÍ</i>	30	17,2667	3,3930	9,00	22,00
JAZYK	30	1,67	,80	0	3
HODNOTY	30	1,63	,49	1	2
ROLE	30	1,33	,66	0	3
SEX	30	,77	,63	0	2
MÍSTO	30	1,83	,59	1	3
NÁBOŽENSTVÍ	30	1,40	,50	1	2
PŘÍBUZNÍ	30	1,50	,68	0	3
PŘÁTELE	30	1,13	,68	0	3
DĚTI	30	1,47	,57	0	2
SOC. TŘÍDA	30	1,20	,55	0	2
VZDÁLENOST	30	2,17	,70	1	3
ETNIKUM, RASA	30	1,17	,65	0	3
PŘESÍDLLENÍ	30	2,07	,58	1	3

Tabulka č. 16 - ČR (N=30) – Těžkosti (ot. č. 8 a 9) v monokulturních partnerských vztazích v jednotlivých položkách

	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Min	Max
<i>Těžkosti MONOKULTURNÍ</i>	30	14,4333	4,7538	5,00	29,00
jazyk	30	1,03	,72	0	2
hodnoty	30	1,43	,57	0	2
rolc	30	1,23	,50	0	2
sex	30	,97	,67	0	2
místo	30	1,10	,55	0	3
náboženství	30	,93	,52	0	3
příbuzní	30	1,37	,67	0	3
přátelé	30	,93	,45	0	2
děti	30	1,27	,69	0	3
sociální třída	30	1,00	,59	0	2
vzdálenost	30	1,10	,71	0	3
etnikum, rasa	30	,80	,71	0	3
přesídlení	30	1,27	,64	0	3

Tabulka č. 17 – ČR (N=30) – Srovnání vnímaných těžkostí v monokulturních partnerských a interkulturních p.v. (Wilcoxonův test)

Položky	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Monokulturní - INTERKULTURNÍ	-3,450(a)	0,001
jazyk - JAZYK	-3,266(a)	0,001
hodnoty - HODNOTY	-2,121(a)	0,034
role - ROLE	-0,775(a)	0,439
sex - SEX	-1,857(b)	0,063
místo - MÍSTO	-3,841(a)	0,000
náboženství - NÁBOŽENSTVÍ	-3,130(a)	0,002
příbuzní - PŘÍBUZNÍ	-1,069(a)	0,285
přátelé - PŘÁTELÉ	-2,121(a)	0,034
děti - DĚTI	-1,500(a)	0,134
soc. třída SOC. TRÍDA	-1,604(a)	0,109
vzdálenost - VZDÁLENOST	-4,234(a)	0,000
etnikum, rasa - ETNIKUM, RASA	-2,840(a)	0,005
přesídlení - PŘESÍDLENÍ	-3,933(a)	0,000

a – založeno na kladném výsledku
b – založeno na záporném výsledku

Tabulka č. 18 – ČR (N=30) – Srovnání vnímaných těžkostí v monokulturních a interkulturních p.v. (Znaménkový test)

Položky	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)	Exact Sig. (2-tailed)
Monokulturní - INTERKULTURNÍ	- 3,726	0,000	
jazyk - JAZYK			0,001(a)
hodnoty - HODNOTY			0,070(a)
role - ROLE			0,774(a)
sex - SEX			0,125(a)
místo - MÍSTO			0,000(a)
náboženství - NÁBOŽENSTVÍ			0,000(a)
příbuzní - PŘÍBUZNÍ			0,424(a)
přátelé - PŘÁTELÉ			0,070(a)
děti - DĚTI			0,267(a)
soc. třída SOC. TRÍDA			0,227(a)
vzdálenost - VZDÁLENOST			0,000(a)
etnikum, rasa - ETNIKUM, RASA			0,006(a)
přesídlení - PŘESÍDLENÍ			0,000(a)

a – užitá binominální distribuce

Tabulka č. 19 - Finsko (N=38) – Těžkosti (ot. č. 8 a 9) v interkulturních partnerských vztazích v jednotlivých položkách

	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Min	Max
<i>Těžkosti INTERKULTURNÍ</i>	38	16,8947	3,6301	10,00	25,00
JAZYK	38	1,84	,55	1	3
HODNOTY	38	1,61	,50	1	2
ROLE	38	1,55	,55	1	3
SEX	38	,89	,61	0	3
MÍSTO	38	1,79	,58	1	3
NÁBOŽENSTVÍ	38	1,39	,55	0	2
PŘÍBUZNÍ	38	1,24	,54	0	3
PŘÁTELE	38	,82	,56	0	2
DĚTI	38	1,42	,60	1	3
SOC. TŘÍDA	38	1,05	,57	0	2
VZDÁLENOST	38	2,18	,61	1	3
ETNIKUM, RASA	38	1,11	,51	0	2
PŘESÍDLENÍ	38	1,82	,51	1	3

Tabulka č. 20 - Finsko (N=38) – Těžkosti (ot. č. 8 a 9) v monokulturních partnerských vztazích v jednotlivých položkách

	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Min	Max
<i>Těžkosti MONOKULTURNÍ</i>	38	13,7632	3,0530	6,00	18,00
jazyk	38	1,32	,62	0	2
hodnoty	38	1,37	,54	0	2
role	38	1,03	,54	0	2
sex	38	1,13	,58	0	2
místo	38	1,03	,37	0	2
náboženství	38	,71	,46	0	1
příbuzní	38	1,08	,54	0	2
přátelé	38	,76	,43	0	1
děti	38	1,16	,49	0	2
sociální třída	38	,89	,39	0	2
vzdálenost	38	1,34	,63	0	3
etnikum, rasa	38	,74	,55	0	2
přesídlení	38	1,21	,53	0	2

Tabulka č. 21 - Finsko (N=38) – Srovnání vnímaných těžkostí v monokulturních partnerských a interkulturních p.v. (Wilcoxonův test)

Položky	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Monokulturní - INTERKULTURNÍ	-4,420(a)	0,000
jazyk - JAZYK	-3,090(a)	0,002
hodnoty - HODNOTY	-2,183(a)	0,029
role - ROLE	-3,788(a)	0,000
sex - SEX	-1,699(b)	0,089
místo - MÍSTO	-4,716(a)	0,000
náboženství - NÁBOŽENSTVÍ	-4,564(a)	0,000
příbuzní - PŘÍBUZNÍ	-1,604(a)	0,109
přátelé - PŘÁTELÉ	-,632(a)	0,527
děti - DĚTI	-2,500(a)	0,012
soc. třída SOC. TRÍDA	-1,604(a)	0,109
vzdálenost - VZDÁLENOST	-4,378(a)	0,000
etnikum, rasa - ETNIKUM, RASA	-2,858(a)	0,004
přesídlení - PŘESÍDLENÍ	-4,261(a)	0,000

a – založeno na kladném výsledku

b – založeno na záporném výsledku

Tabulka č. 22 - Finsko (N=38) – Srovnání vnímaných těžkostí v monokulturních a interkulturních p.v. (Znaménkový test)

Položky	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)	Exact Sig. (2-tailed)
Monokulturní - INTERKULTURNÍ	-4,419	0,000	
jazyk - JAZYK	-2,694	0,007	
hodnoty - HODNOTY			0,057(a)
role - ROLE			0,000(a)
sex - SEX			0,118(a)
místo - MÍSTO			0,000(a)
náboženství - NÁBOŽENSTVÍ			0,000(a)
příbuzní - PŘÍBUZNÍ			0,227(a)
přátelé - PŘÁTELÉ			0,754(a)
děti - DĚTI			0,021(a)
soc. třída SOC. TRÍDA			0,227(a)
vzdálenost - VZDÁLENOST			0,000(a)
Etnikum, rasa - ETNIKUM, RASA			0,007(a)
přesídlení - PŘESÍDLENÍ			0,000(a)

a – užitá binominální distribuce

Tabulka č. 23 a – (N=68) Srovnání vnímaných těžkostí a) mezi Finy a Čechy v *interkulturních vztazích*, b) mezi Finy a Čechy v *monokulturních vztazích* a dále c) *srovnání finských a českých rozdílů získaných porovnáním obou typů vztahů* (Wilcoxon a Mann-Whitneyův test)

F a Č – srovnání těžkostí a dosažená hladina významnosti			
	INTERKULTURNÍ	MONOKULTURNÍ	ROZDÍL
Mann-Whitneyův test	509,500	508,000	534,000
Wilcoxon	1250,500	1249,000	1275,000
Z	-,750	-,770	-,447
Asymp. Sig. (2-tailed)	,453	,441	,655

Tabulka č. 23 b - (N=68) Srovnání vnímaných těžkostí a) mezi Finy a Čechy v *interkulturních vztazích*, b) mezi Finy a Čechy v *monokulturních vztazích* a dále c) *srovnání finských a českých rozdílů získaných porovnáním obou typů vztahů* (Kolmogorov – Smirnovův test)

F a Č – srovnání těžkostí a dosažená hladina významnosti				
		INTER	MONO	ROZDÍL
Nejextrémnější rozdíly	Absolute	,214	,209	,121
	Positive	,214	,209	,121
	Negative	-,105	-,163	-,072
Kolmogorov-Smirnov Z		,876	,855	,496
Asymp. Sig. (2-tailed)		,426	,458	,967

Tabulka č. 24 – ČR (N=30) - Průměr u jednotlivých položek motivace a podmínek pro navázání interkult. part. vztahu

	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Min	Max
dobrodružství	30	1,83	,38	1	2
podmínky	30	1,77	,43	1	2
nesouhlas	30	1,30	,53	0	2
vyvrženost	30	1,07	,52	0	2
doplnění	30	1,27	,69	0	2
nonkonformita	30	1,40	,62	0	2
zamilovanost	30	2,37	,56	1	3
setkání	30	2,33	,61	1	3

Tabulka č. 25 – ČR (N=30) - Průměrné pořadí motivace/okolností k navázání i.p.v.

	Průměrné pořadí
dobrodružství	5,10
Podmínky	4,80
Nesouhlas	3,37
Vyvrženost	2,67
Doplnění	3,43
nonkonformita	3,68
zamilovanost	6,48
setkání	6,47

Friedmanův test	
N	30
Chi-kvadrát	99,699
Df	7
Asymp. Sig.	,000

Tabulka č. 26 – Finsko (N=38) - Průměr u jednotlivých položek motivace a podmínek pro navázání interkult. part. vztahu

	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Min	Max
dobrodružství	38	1,79	,58	1	3
podmínky	38	1,24	,63	0	2
nesouhlas	38	1,21	,58	0	2
vyvrženost	38	1,18	,56	0	2
doplnění	38	1,45	,69	0	3
nonkonformita	38	1,18	,51	0	2
zamilovanost	38	2,50	,51	2	3
setkání	38	1,89	,83	0	3

Tabulka č. 27 – Finsko (N=38) - Průměrné pořadí motivace/okolností k navázání i.p.v.

	Průměrné pořadí
dobrodružství	5,29
Podmínky	3,74
Nesouhlas	3,45
Vyvrženost	3,37
Doplnění	4,25
nonkonformita	3,38
zamilovanost	7,13
setkání	5,39

Friedmanův test	
N	38
Chi-kvadrát	108,540
Df	7
Asympt. Sig.	,000